

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Boštjan Kurent

IZRAELSKI JEDRSKI PROGRAM 1948 - 2007

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Boštjan Kurent

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

IZRAELSKI JEDRSKI PROGRAM 1948 - 2007

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

ZAHVALA

Moji družini v zahvalo za pomoč in podporo.

IZRAELSKI JEDRSKI PROGRAM 1948 - 2007

Izrael se smatra za šesto državo v regiji, ki je prešla jedrski prag. Z resnim razvojem svojega jedrskega programa je Izrael pričel proti koncu 1950-ih, do konca 1966 pa je končal raziskovalno in razvojno fazo svojega prvega jedrskega orožja. Vendar pa je bilo obnašanje Izraela kot države z jedrskim orožjem izrazito drugačno od obnašanja preostalih članov jedrskega kluba. Izrael do danes ni priznal ne zanimal svojega jedrskega statusa in ostaja izven Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja. Od obljube predsednika vlade Eškola sredi 60-ih let, da »*Izrael ne bo prva država, ki bo uvedla jedrsko orožje na Bližnji vzhod*«, so vsi njegovi nasledniki sledili politiki nejasnosti. Ta politika je postala znana kot izraelska politika »*jedrske nejasnosti*« oziroma dvoumnosti in je verjetno najbolj značilen izraelski prispevek jedrski dobi. Sam ali z drugimi državami Izrael uporablja diplomatska in vojaška sredstva kot tudi prikrite operacije, da bi preprečil drugim državam na Bližnjem vzhodu pridobitev jedrskih zmogljivosti.

KLJUČNE BESEDE: jedrsko orožje, Izrael, jedrska dvoumnost, jedrski monopol

ISRAEL'S NUCLEAR PROGRAM 1948 - 2007

Israel is considered the sixth nation to have crossed the nuclear threshold. Israel initiated its nuclear program in earnest in the mid-to-late 1950s, and by late 1966, it had completed the research and development phase of its first nuclear weapon device. However, Israel's behavior as a nuclear weapon state has been distinctly different from the behavior of the other members of the nuclear club. Israel, to this day, has never confirmed or denied its nuclear status and remains outside the NPT. Since Prime Minister Eshkol pledged in the mid-1960s that »*Israel will not be the first nation to introduce nuclear weapons to the Middle East*«, all his successors have adhered to this opaque declared policy. This policy has become known as Israel's policy of »*nuclear opacity*« or ambiguity, perhaps the most distinguishing Israeli contribution to the nuclear age. Alone or with other nations, Israel has used diplomatic and military efforts as well as covert action to prevent other Middle Eastern countries from acquiring nuclear capabilities.

KEY WORDS: nuclear weapons, Israel, nuclear ambiguity, nuclear monopoly

KAZALO

KAZALO.....	5
SEZNAM SLIK.....	6
SEZNAM KRATIC.....	7
1. UVOD.....	8
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	9
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA.....	9
2.2 CILJI.....	9
2.3 RAZISKOVALNE METODE.....	10
2.4 HIPOTEZE, TEZE.....	10
2.5 TEMELJNI POJMI.....	11
2.5.1 JEDRSKO OROŽJE.....	11
2.5.2 ODVRAČANJE (DETERENT).....	11
3. IZOBLIKOVANJE IZRAELSKEGA JEDRSKEGA PROGRAMA.....	14
3.1 ZAMETKI JEDRSKEGA PROGRAMA.....	14
3.2 JEDRSKO SODELOVANJE Z ZDA: PROGRAM »ATOMI ZA MIR«.....	20
3.3 SODELOVANJE S FRANCIJO MED LETI 1955-1962.....	21
3.3.1 ALŽIRSKA KRIZA.....	22
3.3.2 SUEŠKA KRIZA IN SKUPNI IZRAELSKO-FRANCOSKI JEDRSKI INTERESI.....	24
3.3.3 DOGOVOR V SEVRESU.....	26
3.3.4 DOGOVOR O DIMONI.....	27
3.3.5 NORVEŠKA TEŽKA VODA IN NOTRANJA TRENJA.....	28
3.3.6 REORGANIZACIJA JEDRSKEGA PROGRAMA IN PRIČETEK GRADNJE V DIMONI.....	29
3.3.7 PRIHOD CHARLES DE GAULLA; ZATON FRANCOSKO-IZRAELSKEGA SODELOVANJA.....	33
3.4 IZRAELSKO-AMERIŠKI JEDRSKI DIALOG 1960-1969.....	34
3.4.1 RAZKRITJE DIMONE.....	34
3.4.2 KENNEDYEV PRITISK.....	36
3.4.3 PREOBLIKOVANJE IZRAELSKE VARNOSTNE DOKTRINE.....	40
3.4.4 EŠKOL SKLENE DOGOVOR; ROJSTVO JEDRSKE DVOUMNOSTI.....	41
3.4.5 PREHOD PREKO TEHNOLOŠKEGA PRAGA IN ŠESTDNEVNA VOJNA 1967.....	42
3.4.6 NPT; DOGOVOR MEIR-NIXON.....	44
3.5 JOMKIPURSKA (OKTOBRSKA) VOJNA 1973.....	46
3.6 OBDOBJE OD 1973 DO DANES.....	51
3.6.1 SODELOVANJE Z JAR: INCIDENT VELA.....	53
3.6.2 VANUNUJEVO RAZKRITJE DIMONA.....	53
3.6.3 IZPOPOLNJEVANJE TEHNOLOGIJE.....	55
3.6.4 PRVA ZALIVSKA VOJNA IN OBDOBJE PO NJEJ.....	57
4. POLITIKA JEDRSKE DVOUMNOSTI IN JEDRSKE NEJASNOSTI.....	62
5. VZDRŽEVANJE JEDRSKEGA MONOPOLA.....	65

5.1	EGIPT.....	65
5.2	IRAK: OPERACIJA »OPERA«.....	66
5.3	SIRIJA.....	69
5.4	IRAN.....	73
6.	ZAKLJUČEK.....	77
7.	LITERATURA.....	82
7.1	MONOGRAFIJE.....	82
7.2	ENCIKLOPEDIJE.....	82
7.3	ČLANKI.....	82
7.4	MEDMREŽNI VIRI.....	82

SEZNAM SLIK

Slika 3.1:	Kompleks Dimona, posnetek ameriškega satelita CORONA.....	30
Slika 3.2:	Mahon II, posnetek Mordehaia Vanunuja.....	55
Slika 3.3:	Podmornica razreda delfin.....	59
Slika 5.1:	Pogled iz izraelskega letala F-16 tik pred napadom na reaktor Osirak.....	69
Slika 5.2:	Notranjost sirskega reaktorja pred postavitvijo betonskega pokrova.....	71
Slika 5.3:	Domnevni sirski reaktor po napadu izraelskih letal 6. septembra 2007.....	72

SEZNAM KRATIC

- CEA** – Commissariat a l' Energie Atomique (Francoska komisija za jedrsko energijo)
- EMET** – Division of Research and Infrastructure (Znanstveno raziskovalni oddelek)
- HEMED** – Science Corps (Znanstveni korpus)
- IAEA** – International Atomic Energy Agency (Mednarodna agencija za jedrsko energijo)
- IAEC** – Israel Atomic Energy Commission (Izraelska komisija za jedrsko energijo)
- IAEO** - Iran's Atomic Energy Organization (Iranska komisija za jedrsko energijo)
- JAEIC** – Joint Atomic Energy Intelligence Committee (Kongresna komisija za jedrsko energijo)
- IDF** – Israel Defense Forces (Izraelske obrambne sile)
- JAR** – Južnoafriška republika
- LEKEM** – Leshkat Keshet Madai (Urad za znanstvene odnose)
- MAPAI** – Mifleget Poalei Eretz Israel (Izraelska delavska stranka)
- NPT** – Non-Proliferation Treaty (Pogodba o neširjenju jedrskega orožja)
- OZN** – Organizacija združenih narodov
- PTBT** – Partial Test Ban Treaty (Sporazum o delni prepovedi jedrskih poskusov)
- RAFAEL** – Armament Development Authority (Urad za razvoj oborožitve)
- SZ** – Sovjetska zveza
- ZDA** – Združene države Amerike

1. UVOD

Ob koncu II. svetovne vojne je prišel na dan tudi dejanski obseg in sistematičnost nacistične »končne rešitve« judovskega prebivalstva v Evropi. Šest milijonov mrtvih Judov, ob milijonih drugih žrtev, je pričalo o največjemu zločinu, ki ga je svet kadarkoli videl. Travma holokavsta je za vedno zaznamovala vse preživele in ostala neizbrisen opomin človeštvu. Po koncu vojne je bila za preživele evropske Jude, tako kot za tiste po svetu, možna ena sama rešitev – judovska država v Palestini, ki bi bila sama sposobna skrbeti za varnost svojega prebivalstva. Vendar pa se je po ustanovitvi Izraela leta 1948 izkazalo, da je ustanovitev države eno, zagotoviti njeno preživetje v regiji, obkroženi izključno s sovražniki, pa povsem nekaj drugega.

Tega dejstva se je zavedal tudi prvi izraelski predsednik vlade Ben Gurion, ki se je osebno bal novega holokavsta. O obsegu genocida se je sam prepričal ob obisku nacističnih uničevalnih taborišč, takoj po koncu vojne. Te slike so zaznamovale tako Ben Guriona kot celotno generacijo židovskega prebivalstva. Ben Gurion je bil prepričan, da obstoj Izraela dolgoročno temelji na najbolj zastrašujočem orožju, kar ga je svet do tedaj videl – jedrskem orožju.

Država, ki je bila tedaj tehnološko in industrijsko zaostala in je imela le nekaj milijonov prebivalcev, se je podala na pot, ki se je zdela nemogoča in nerealna za veliko večje narode in sile na svetu. Vendar vse kaže, da je konec 60-ih let svet dobil novo jedrsko silo, ki ni bila unikatna le po načinu razvoja jedrskega programa, temveč tudi po tem, da jedrskega orožja uradno nima.

Glavni dosežek jedrskega programa je namreč jedrska dvoumnost, kar pomeni strategijo, ki drži »bomba v kleti«, čeprav so vsi prepričani v to, da »bomba« je. Ta pristop daje Izraelu svobodo delovanja, saj ni pod vplivom sankcij in morebitnih inšpekcij, obenem pa zagotavlja zadovoljivo stopnjo odvratanja sovražnih držav v regiji.

Vendar pa je strategija jedrske dvoumnosti odvisna od monopola nad jedrskim orožjem v regiji, kar pomeni, da nobena druga (sovražna) sila ne sme pridobiti jedrske opcije. Da se Izrael tega zaveda, kažejo njegove prikrite in odkrite akcije proti morebitnim jedrskim potencialom držav kot so Egipt, napad na jedrski reaktor v Iraku leta 1981 ter vse bolj odkrite grožnje proti iranskim jedrskim zmogljivostim, za katere Teheran trdi, da so

namenjene le civilnim zmogljivostim. Izrael, ZDA in tudi EU pa menijo, da gre za prikrit oborožitveni program.

Iranska grožnja je zadnja in verjetno najbolj kompleksna grožnja, s katero se sooča Izrael, saj aktualni iranski predsednik Mahmud Ahmadinedžad celo govori o popolnem izbrisu Izraela z zemljevida sveta. Na preizkušnji je in verjetno še bo tudi strategija jedrske dvoumnosti, katere prednosti je Izrael do sedaj uspešno izkoriščal. Vendar se zopet pojavlja dilema, ali bo Izrael primoran pokazati svoj jedrski potencial ter tako poslati jasno sporočilo Iranu, kakšne so morebitne posledice jedrskega ali kakršnega koli nekonvencionalnega napada na Izrael. Mogoče pa se bo Izrael odločil za samostojno ali pa skupno akcijo (z ZDA) ter tako poskušal eliminirati jedrske zmogljivosti Irana. Vse te dileme ostajajo prisotne, vendar pa je moč pričakovati, da bližje kot bo Iran jedrskemu tehnološkemu pragu za izdelavo jedrskega orožja, večja je možnost izraelskega akcije, ki bi to preprečila. V prid temu govori tudi izraelski letalski napad na domnevni sirski reaktor 6. aprila 2007, kot zadnji takšen primer.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta preučevanja

Glede na trenutni razvoj situacije glede dejanske namembnosti iranskega jedrskega programa, ki se vse bolj stopnjuje, menim, da bi bil zanimiv pogled na zgodovinski razvoj izraelskega jedrskega programa, ki je po mnenju številnih strokovnjakov, edina država v regiji, ki ji je uspelo dejansko pridobiti nuklearno orožje, čeprav uradnega priznanja z njene strani ni bilo in ga tudi ne gre pričakovati. Obstaja pa dovolj posrednih dokazov in neštete izjave visokih političnih uslužbencev, tako izraelskih kot tujih, ki potrjujejo domnevo, da ima Izrael količinsko in kakovostno izredno močan arzenal jedrske oborožitve ter vzpostavljeno dejansko jedrsko triado, kar ga uvršča ob bok Velike Britanije in Francije, ki sta neprimerno večji državi.

2.2 Cilji

Cilj diplomske naloge je zgodovinski pregled razvoja izraelskega jedrskega programa, od njegovih začetkov do dejanske pridobitve jedrske oborožitve in razvoja teh sil do danes.

Eden izmed ciljev mojega diplomskega dela je tudi razumevanje delovanja izraelskega jedrskega odvračanja, oziroma politike »jedrske dvoumnosti« ter kako se je Izrael odzival na jedrske ambicije drugih (sovražnih) držav v regiji (Irak, Egipt, Sirija) in kako se nanje odziva danes (Iran).

2.3 Raziskovalne metode

Diplomsko delo temelji na različnih raziskovalnih metodah. Za opredelitev temeljnih pojmov sem uporabil *deskriptivno analizo*, medtem ko sem s pomočjo metode *analize pisnih virov*, zlasti sekundarnih, predstavil zgodovinski razvoj izraelskega jedrskega programa, temeljno jedrsko strategijo Izraela ter vzdrževanje jedrskega monopola v regiji. Analiza pisnih virov temelji na preučevanju knjižnih virov, dostopnih člankih ter internetnih virih, kjer sem posebno pozornost namenjal kredibilnosti in verodostojnosti posameznih strani. Z *zgodovinopisno metodo* sem nato posamezna dejstva povezal v kronološki pregled razvoja jedrskega programa. S pomočjo *analitično-sintetične metode* pa sem podal lastne zaključke na hipoteze, ki sem si jih zastavil na začetku diplomske naloge.

2.4 Hipoteze, teze

- Izraelski jedrski program se je začel konec štiridesetih let prejšnjega stoletja, ko se je pokazal dejanski obseg holokavsta ter so najvišji izraelski voditelji iskali »končno orožje«, ki bi v prihodnosti preprečilo kaj podobnega.
- Vzajemni interesi med Francijo in Izraelom so tekom 50-ih in 60-ih let Izraelu zagotovili potrebno tehnično in materialno pomoč, medtem ko je Francija dobila potrebna teoretična izhodišča na področju jedrske tehnologije.
- Izraelska doktrina »jedrske dvoumnosti« in t.i. »Samsonova opcija« predstavlja konstanto odvračanja v zunanji politiki Izraela proti arabskim državam, kot taka pa ne dopušča jedrske paritete, temveč ekskluzivnost v posedovanju jedrskega orožja.
- Iranska jedrska bomba trenutno predstavlja za Izrael največjo grožnjo njegovi varnosti, zato je v kritični fazi razvoja dogodkov možen napad izraelskih oboroženih sil na iranske jedrske objekte.

2.5 Temeljni pojmi

2.5.1 Jedrsko orožje

Vojna enciklopedija (1973: 581) jedrsko orožje označuje kot skupno ime za orožje, katerega uničevalna moč ni osnovana na konvencionalnem, kemičnem eksplozivu, temveč na neposrednem izkoriščanju jedrske energije, to je na eksplozivnem pretvarjanju materije v energijo (za razliko od jedrskega reaktorja, kjer se to dogaja postopoma). Obstajata dva tipa jedrskega orožja: *fizijsko* (atomska bomba ali uranova bomba), kjer se energija pridobi s cepitvijo težkih elementov (U-235 in Pu-239) ali *fuzijo* (hidrogenska ali termonuklerana bomba), kjer se energija pridobi z zlitjem lahkih elementov (v glavnem izotopi vodika: H, D, T). Pri obeh procesih se hitro sprosti ogromna energija.

Tehnična enciklopedija (1984: 530) opredeljuje jedrsko orožje kot skupino orožij za množično uničevanje ljudi in ostalih živih bitij, vojnih in nevojnih tehničnih sredstev, za rušenje vojnih objektov v nasprotnikovih conah, za uničevanje vitalnih industrijskih in energetskih kompleksov, komunikacijskih mrež nasploh, za uničevanje delovanja telekomunikacij in začasno paralizo sistema zvez, upravljanja in poveljevanja.

Država, ki se odloči izdelati jedrsko orožje (prve generacije) ali osvojiti tehnologijo za njegovo izdelavo, mora po Lubiju (1999: 22) izpolnjevati naslednje materialno-tehnično zmogljivost:

- zadostno količino primerne (orožnega) cepljivega materiala – urana ali plutonija;
- konstrukcijski načrt jedrskega orožja;
- nejedske sestavine jedrskega orožja ter sposobnost jedrske in nejedske sestavine tega orožja povezati v delujočo celoto (t.i. sposobnost oborožitve cepljivega materiala);
- primerni strokovni kader;
- zadostna finančna sredstva.

2.5.2 Odvračanje (deterent)

International military and defense encyclopedia (1993: 755) označuje odvračanje kot politični princip, ki se zanaša na vojaška in ostala sredstva, da bi nasprotnika, ki se odloča med vojno in mirom, prepričal, da se odloči za mir in ga tako odvrnil od vojne. Odvračanje deluje s prepričevanjem nasprotnika, da bi bile posledice agresije bistveno večje kot koristi,

ki bi jih s tem pridobil. Čeprav gre za star koncept, je novo veljavo in pomen pridobil s pojavom jedrskega orožja.

Za kredibilnost deterenta sta nujna predpogoja potrebne obrambne zmogljivosti in politična volja za njihovo uporabo. Obstajata dve vrsti odvrčanja: odvrčanje z odklanjanjem in odvrčanje s kaznovanjem.

Desetletja sta konvencionalna in jedrska sposobnost odvrčanja, ki se je prilagajala prevladujočim političnim in strateškim okoliščinam, zagotavljala večjemu delu sveta varnost in prosperiteto. Vendar pa je od sredine 70-ih moralna dimenzija principa deterenta, katerega koncept temelji na povračilu in uničenju velikanskih razsežnosti, postajala vse bolj vprašljiva.

Razlika med konvencionalnim in jedrskim odvrčanjem je v tem, da sposobnost konvencionalnih sil, da obvladujejo prijateljsko območje in obenem omejijo svoje izgube, tvori vojaško vrednost takih sil; to rezultira v efekt odvrčanja pri oceni tveganja agresorja, kar posledično vodi do povečanja vrednosti miru, ki izhaja iz moči konvencionalnih sil.

V primeru jedrskega odvrčanja pa je primarna skrb preprečitev jedrske vojne z odvrčanjem nasprotnika preko strahu, ki ga povzroča spodobnost jedrskega maščevanja. V strateški praksi so konvencionalne in jedrske zmogljivosti komplementarne, kot sta komplementarni vojna in mirovna moč oboroženih sil. Vendar pa konvencionalno odvrčanje ni nikoli nadomestilo za jedrsko, ker prvo ne more nikoli generirati toliko strahu kot slednje. (International military and defense encyclopedia, 1993: 756-757)

Doktrina odvrčanja temelji na sposobnosti države, da nasprotniku zada nesprejemljivo škodo, kar naj bi ga odvrnilo od napada. (http://www.gsintitute.org/dpe/glossary.html#mutually_assured)

Encyclopedia Britannica odvrčanje označuje kot vojaško strategijo, v kateri ena država uspešno uporabi grožnjo s povračilom ter tako prepreči možnost napada s strani nasprotne sile. S pojavom jedrskega orožja je pojem odvrčanja povezan z osnovno strategijo jedrskih sil in velikih zavezništev. (<http://www.britannica.com/eb/article-9030106/deterrence>)

Cilj jedrskega odvrčanja je preprečevanje nezaželenih akcij s strani nasprotnika s tem, da nasprotnika prepričamo, da bodo posledice napada presegle vse morebitne koristi. Skratka, posledice bi vključevale masovno uničenje z jedrskim udarom.

Jedrski deterent vključuje številne paradokse. Tako naj bi grožnja z uporabo jedrskega orožja preprečila vojno, vključno z uporabo jedrskega orožja, vendar mora država za kredibilnost svojega odvrčanja, demonstrirati pripravljenost za uporabo takega orožja, kar poveča verjetnost njegove uporabe zlasti na dolgi rok. Tako je jedrsko odvrčanje v svojem jedru nestabilna strategija.

Jedrsko odvrčanje se je iz enostavne grožnje z množičnim povračilom razvilo v različne oblike, ki vključujejo: *proti-silo*; grožnjo po povračilnem jedrskem udaru na vojaške cilje, *protivrednost*; grožnja z jedrskim povračilom proti državi kot celoti, *prožni odgovor*; uporaba pod-strateških ali taktičnih orožji za uporabo na bojišču ali kot vmesna stopnja pred množičnim odgovorom, *prvi udar*; uporaba jedrskega orožja kot povračilo za konvencionalni napad ali kot preventivno uničenje orožja nasprotnika, *razširjeni deterent*; razširitev jedrskega odvrčanja, da pokriva ozemlje nejedrskih zavezniških držav, *eksistenčni deterent*; zmogljivost za proizvodnjo jedrskega orožja, brez dejanskega razvoja. (<http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/issues/policies/nuclear-doctrine.htm>)

Teorija deterenta je vojaška strategija razvita tekom hladne vojne, posebej relevantna pa je v odnosu do uporabe jedrskega orožja. Pojem je mogoče uporabiti tudi širše kot strategijo v vsakem področju potencialnega konflikta, ki je pripravljena zadati nesprejemljivo škodo agresorju in tako zagotoviti, da se agresor zaveda rizika in se vzdrži agresije.

Odvračanje s kaznovanjem, je strategija, s katero države, če bi bile napadene, grozijo z ogromnim povračilom, ki bi agresorja, če si ta ne bi želel ogromnega uničenja, odvrnile od agresivnih akcij. Orožja za množično uničevanje (WMD¹), moč konvencionalnih orožij, ekonomske sankcije ali kombinacijo teh sredstev, je moč uporabiti za odvrčanje.

Odvračanje z odklanjanjem je strategija, kjer države vzpostavijo ali vzdržujejo obrambni ali obveščevalni sistem, ki je namenjen nevtralizaciji ali omejevanju napada. Agresor je tako odvrnjen od napada, če se odloči za nedelovanje, ker dojemata posledice napada kot previsoke v odnosu do možnega uspeha. (http://en.wikipedia.org/wiki/Deterrence_theory)

---

¹ Weapons of mass destruction

3. IZOBLIKOVANJE IZRAELSKEGA JEDRSKEGA PROGRAMA

Ben Gurion, vodja judovskega prebivalstva v Palestini, ki je bila tedaj še pod mandatom Velike Britanije, je oktobra 1945 obiskal koncentracijsko taborišče v Bergen-Belsenu, osvobojeno šele šest mesecev pred tem. Tisoče trupel je še vedno kazalo grozljivo sliko nacističnega poskusa »končne rešitve židovskega problema« v Evropi. Yitzak Navon², Ben Gurionov pomočnik, je dejal, da se po tem obisku Ben Gurion ni nikoli več zmozel popolnoma osvoboditi prizorov, ki jim je bil priča tako v Bergen - Belsenu kot Dachau. (Karpin, 2007: 7-8)

Prav iz kasnejših govorov Ben Guriona in njegovih dnevnikov mnogi avtorji sklepajo, da so prav moreči vtisi iz obiska taborišč smrti Ben Guriona privedli do želje po jedrskem orožju kot končnem sredstvu odvracanja, ki bi preprečilo morebiten nov holokavst.

Temeljni namen Ben Gurionovega obiska je bilo zbiranje preživelih Judov za pot v novo domovino - Palestino. Ben Gurion je v govorih večkrat podal svoje temeljno vodilo: »*Eretz Yisrael*³ kot židovski center, ki se ne zanaša na druge, temveč gradi svojo moč, svojo voljo in svojo neodvisnost.« (Karpin, 2007: 9)

3.1 Zametki jedrskega programa

Zametki izraelskih znanstvenih zmogljivosti v Palestini segajo že v leto 1934, ko je bil ob podpori znanega kemika in vodje cionističnega gibanja Daniela Weizmanna ustanovljen Stieffov inštitut, ki je, zaradi vse večjega preganjanja v Evropi, privabljal številne priznane judovske znanstvenike. Najbolj zveneče ime je bil zagotovo priznani nemški kemik Ernst Bergmann, ki je v novo nastalem inštitutu skrbel za nadaljnjo izpopolnjevanje prihajajočih znanstvenikov. Med II. svetovno vojno je Bergmann sodeloval z zavezniki v številnih vojaških projektih, leta 1946 pa se je ponovno vrnil v Palestino na takrat že močno razširjeni inštitut, ki se je sedaj imenoval po Weizmannu. Bergmannova slava se je v tem obdobju še povečala, predvsem zaradi novih umetnih materialov, ki so jih zavezniki razvili tudi z njegovim znanstvenim prispevkom.

---

² Kasnejši izraelski predsednik v poznih 70-ih.

³ Svetopisemski izraz, ki označuje »Deželo Izraelovo«; obljubljeni dežela za židovski narod. (http://en.wikipedia.org/wiki/Land_of_Israel)

Njegov sloves je prepričal tudi predsednika vlade Ben Guriona, ki je prav Bergmanu zaupal tehnološke razvojne projekte, ki bi prispevali k izraelski vojaški moči in tehnološki superiornosti nad sovražnimi sosednjimi državami. Do leta 1948, nekaj mesecev po razglasitvi neodvisnosti in vojaški zmagi proti Arabcem, je v Weizmannovem inštitutu delovalo že šest laboratorijev na šestih področjih: organski in anorganski kemiji, biokemiji, bakteriologiji, optiki, elektroniki, raziskavi polimerov, raziskavi izotopov, uporabni matematiki skupaj z geofiziko ter biofiziki. V gradnji pa je bil še eksperimentalno biološki laboratorij. (Karpin, 2007: 32-33)

V istem obdobju so se pojavila tudi prva nesoglasja med Ben Gurionom in Bergmannom na eni strani ter Weizmannom na drugi. Weizmann je namreč želel, da bi bil inštitut namenjen izključno civilnim raziskavam, Ben Gurion pa je imel v mislih zlasti raziskave, ki bi Izraelu koristile predvsem na obrambnem področju. S tem pogledom se je strinjal tudi Bergmann, kar je privedlo do osebnih sporov med njim in Weizmanom, ki so se končala z dokončno prekinitvijo njunega prijateljstva. (Karpin, 2007: 34-35)

Bergmann je odstopil kot vodja Weizmannovega inštituta in julija 1951 uradno postal znanstveni svetovalec ministra za obrambo, neuradno pa je prevzel vodenje IDF⁴-ovega znanstvenega korpusa, znanega pod židovskim akronimom HEMED GIMMEL. (http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_weapons_and_Israel)

Vendar pa Bergmann, kljub Ben Gurionovem vztrajanju, ni hotel prevzeti vojaškega čina, saj je menil, da bi ga to lahko oviralo pri vzpostavljanju stikov na mednarodnem znanstvenem nivoju. Bergmann je poleg dela v HEMED-u opravljal raziskave in predavanja na izraelskem inštitutu za tehnologijo v Haifi ter Židovski univerzi v Jeruzalemu. Ni pa imel več nikakršnega dostopa do Weizmannovega inštituta. (Karpin, 2007: 35)

Znanstveni korpus IDF-a oziramo HEMED je bil ustanovljen skupaj z Izraelom in IDF-om, torej leta 1948. Združeval je vse enote takrat relativno primitivne vojaške industrije, ki je obstajala v Palestini še pred ustanovitvijo izraelske države. Večino celic je usmerjala podzemna židovska organizacija Hagana⁵. V enotah je delovalo na stotine ljudi, od univerzitetnih raziskovalcev, inženirjev, tehnikov in manjših privatnih firm, ki so

---

⁴ Israel Defense Forces

⁵ Hagana ali »*Obramba*« je bila židovska paravojaška organizacija, ki je delovala med britanskim mandatom (1920-1948), kasneje pa je predstavljala jedro IDF-a. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Hagana>)

izdelovale lahko orožje, bombe, mine in različno improvizirano orožje. Številni člani so sodelovali skupaj z britansko armado med II. svetovno vojno in tam pridobili pomembno tehnično znanje. Tik pred vojno 1948 je imela Hagana pod svojim okriljem kar dvajset študentov kemije in skupino fizikov. Po vojni za neodvisnost je večina teh celic prišla iz ilegalnega delovanja ter pričela sodelovati v novo nastalih laboratorijih in delavnicah orožja. (Karpin, 2007: 35-36)

Izraelci so se kljub zmagi nad Arabci znašli v nezavidljivem geo-strateškem položaju. Nobena velika sila⁶ v tistem obdobju ni bila pripravljena sodelovati z Izraelom, zlasti pa ne glede dobav orožja, kar je veljalo tako za najsodobnejše sisteme kot osnovno pehotno orožje. Izrael je zato vzporedno pričel tako z tajnimi nabavami orožja po svetu kot tudi z razvojem lastnih zmogljivosti za razvoj in proizvodnjo orožja. To je zahtevalo obširno vlaganje človeških in materialnih virov v konstruiranje znanstvene in tehnične infrastrukture za vzpostavitev moderne in tehnološko sofisticirane vojaške industrije. Ben Gurion je menil, da je vojska edina organizacija v državi, ki je sposobna hitro in učinkovito doseči želene cilje. Tako je padla odločitev, da bo vsa raziskovalna in razvojna dejavnost na vojaškem področju potekala znotraj IDF-a. Zlasti v zgodnjem obdobju HEMED-a je večji del raziskovalne dejavnosti potekal na Weizmannovem inštitutu, kljub Weizmannovem nasprotovanju. (Karpin, 2007: 37)

Kljub temu, da je bilo jedrsko raziskovanje v Izraelu v tem obdobju zgolj na elementarnem nivoju pa sta mu tako Ben Gurion kot Bergmann dajala velik pomen. Ustanovitev enote za jedrsko fiziko, ki je bila znana kot HEMED C, je dejansko pomenil prvi konkretni korak v razvoju jedrske opcije. Oddelek je vodil tridesetletni Israel Dostrovski, sicer rojen v Sovjetski zvezi, ki je doktoriral iz fizikalne kemije na londonskem Univerzitetnem kolidžu. Dostrovski je bil podobno kot Bergmann in Ben Gurion naklonjen razvoju jedrske opcije, leta 1948 pa je ustanovil Oddelek za izotope tako na civilnem Weizmannovem inštitutu kot na vojaškem HEMED-u C. Raziskovalna dejavnost je tako potekla vzporedno na civilnih in vojaških znanstvenih ustanovah. (Karpin, 2007: 37)

Ena izmed prvih nalog HEMED-a C je bila raziskovanje severnega Negeva, kjer naj bi bile velike zaloge nafte in fosfatov. Naloga ni bila enostavna, saj je bil severni Negev pod

---

⁶ ZDA, Velika Britanija in Francija so leta 1952 uvedle embargo na izvoz orožja na Bližnji vzhod, kar je škodovalo predvsem Izraelu. (Karpin, 2007: 36)

nadzorom Egipta. Kljub vsemu se je Dostrovski, kot edini znanstvenik z znanjem pridobivanja uranovega izotopa 235 iz naravnega urana, skupaj z ekipo leta 1949 odpravil na severni Negev. (Karpin, 2007: 38) Dvoletne geološke raziskave so ovrgle navedbe o zalogah nafte, vendar pa so bila odkrita velika ležišča fosfatov, iz katerih se lahko pridobiva uran. (http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_weapons_and_Israel)

Po mnenju Yuvala Neemana, izraelskega fizika in namestnika vojaške obveščevalne službe v 50-ih letih, prav hitrost in situacija, v katerih se je Dostrovski odpravil v Negev, kažejo na odločenost Ben Guriona in Bergmanna za pridobitev jedrske opcije.

Kljub začetnim uspehom HEMED-a pa so se pričela pojavljati trenja med vojaško in akademsko sfero, kar je dokončno privedlo do propada ideje o znanstveno razvojni enoti, ki bi delovala znotraj IDF-a. Vojaški del enostavno ni bil pripravljen sprejeti znanstvenikov, ki so bili navajeni akademske svobode. Bergmann je zato predlagal spremembo HEMED-a v civilno institucijo, ki bi delovala pod ministrstvom za obrambo, minister pa bi imel neposredni nadzor nad novoustanovljeno organizacijo. (Karpin, 2007: 38-39)

Ben Gurion je za vodjo nove organizacije imenoval Munyo Mardorja, ki se je izkazal že med britanskim mandatom v Palestini kot poveljnik Hagane za posebne operacije. Leta 1940 je tako vodil sabotazo, katere namen je bil onesposobiti civilno ladjo Patria, na kateri so bili židovski begunci, ki so jih britanske oblasti želele deportirati⁷. (Karpin, 2007: 40)

Mardor se je še posebno izkazal v tajnih dobavah orožja, ko mu je uspelo, v obdobju tik pred vojno za neodvisnost, v Palestino pretihotapiti večje količine orožja in opreme. Ben Gurion je prav zaradi organizacijskih in praktičnih izkušenj menil, da je Mardor pravi človek za tako obsežen projekt kot je jedrski program. (Karpin, 2007: 39)

Ben Gurion je celo privolil v Mardorjeve zahteve po popolnem nadzoru. Leta 1952 je bila tako ustanovljena znanstvena enota EMET, kar je hebrejska beseda za »resnico«, obenem pa tudi akronim za »znanstveni in raziskovalni oddelek«. EMET je imela jasno hierarhijo: Ben Gurion je kot premier in obrambi minister določal temeljne usmeritve in cilje enote; Mardorjeva naloga je bila doseganje zastavljenih ciljev; Bergmann pa je, kljub želji po večjem vplivu, pristal na vodenje znanstvenega oddelka. Bergmann je bil obenem

---

⁷ Operacija je uspela le delno, saj je zaradi premočne eksplozije utonilo okoli 200 Židov, medtem ko je ostalim 1600 le uspelo ostati v Palestini. (Karpin, 2007: 41-42)

tudi vodja tajno ustanovljene Komisije za jedrsko energijo (IACE⁸) pri obrambnem ministrstvu.

Kot posrednik med EMET-om, obrambnim ministrstvom in Komisijo za atomsko energijo je bil določen generalni direktor na obrambnem ministrstvu Šimon Peres, ki je veljal za tesnega sodelavca Ben Guriona. (Karpin, 2007: 42-43)

Ben-Gurion je naročil Mardorju, naj bodo strateški projekti prioriteta, kar je povzročalo nejevoljo v vojaškem delu ministrstva. Vojaški poveljniki niso razumeli, zakaj se ogromni resursi, ki so bili obenem še vedno relativno omejeni, namenjajo za raziskave, ki niso imele takojšnjega neposrednega učinka na obrambe sposobnosti Izraela, medtem ko je proizvodnja osnovnih vojaških potrebščin na ta račun trpela. Mardor se je uspešno otepal vseh poskusov, ki bi omejevali sposobnost EMET-a pri razvoju vrhunskih in temu primerno kompliciranih oborožitvenih sistemov.

Kljub težavam sta Mardor in Bergmann predstavila temeljni razvojni plan za izraelski jedrski program. Bergmannovi velikopotezni načrti o samostojnem pridobivanju jedrskega materiala in gradnji jedrskega reaktorja so bili sicer deležni ostrih kritik znanstvene elite, zlasti tiste z Weizmannovega inštituta, nasprotoval pa jim je tudi Peres, ki je opozarjal na nerealnost takšnih načrtov. Nenaklonjen jim je bil tudi Dostrovski, ki je menil, da so zaloge fosfatov na Negevu enostavno premajhne za pridobivanje zadostne količine jedrskega materiala. Vendar pa je imel Bergmann še vedno zadostno podporo Ben Guriona, čeprav njegov načrt dejansko ni imel realnih osnov. (Karpin, 2007: 44-45)

Bergmann je prepričal tudi skeptičnega Mardorja in izraelski jedrski program se je razvijal paralelno tako na praktičnem kot teoretičnem nivoju. Ta odločitev je imela daljnosežne posledice v kasnejšem obdobju razvoja jedrske tehnologije in jedrske opcije. Nasploh je Mardor dopuščal Bergmannu visoko stopnjo znanstvene svobode, ki jo je ta prenašal na mlajše sodelavce, kar se je pokazalo v napredku raziskav. Kljub vsemu je v Izraelu primanjkovalo kvalificiranih znanstvenikov, prav tako pa ni bilo izobraževalne institucije, kjer bi znanstveniki izpopolnjevali svoje znanje. Komisija za atomsko energijo je tako, skupaj z EMET-om, pošiljala večje število mladih znanstvenikov na izpopolnjevanje k priznanim inštitutom in znanstvenikom v Evropo in Ameriko, med njimi so nekateri sodelovali tudi pri Projektu Manhattan.

---

⁸ Israel Atomic Energy Commission

Prvih šest fizikov je v tujino poslal že HEMED leta 1949, enega celo na Univerzo v Chicago, kjer je deloval pod mentorstvom Enrica Fermija, ki je prvi ustvaril umetno nadzorovano verižno jedrsko reakcijo. (http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_weapons_and_Israel)

V desetih letih je tako Izrael imel zadosten potencial znanstvenikov za potrebe svojega jedrskega programa. Vendar so se nekateri znanstveniki skušali izogniti delu v EMET-u in nadaljevati samostojno akademsko kariero. Bergmann je vsak tak poskus zatrl, saj je država vložila velika sredstva v njihovo izobrazbo in so bili nujno potrebni. Vendar pa je eden izmed najboljših izraelskih jedrskih fizikov Amos de Shalit, ki je tudi nasprotoval jedrskemu programu, izvedel javni upor, ki ga celo Bergmann ni mogel več zatreti. Večje število mladih znanstvenikov je tako odšlo na civilni Weizmannov inštitut. (Karpin, 2007: 48)

Decembra 1953 je Ben Gurion odstopil tako z mesta ministra za obrambo in kot premier Izraela. Novi premier je postal Mošhe Šaret, dotedanji zunanji minister, ki se je podobno kot Weizmann bolj zanašal na moč diplomacije, kot na moč orožja, v odnosih z arabskimi sosedami. Obrambni minister je postal Pinas Lavon, ki je bil od začetka skeptičen do celotnega programa. Zdel se mu je nepraktičen in nepotreben, kar je izkoristil vojaški vrh, ki je zahteval prekinitev dolgoročnih razvojnih programov, vključno z jedrskim, in preusmeritev EMET-ovih prioritet na razvoj konvencionalnih oborožitvenih sistemov. Svojo priložnost je zaznal tudi de Shalit, ki je Lavonu predlagal prenos nuklearnih raziskav, znanstvenikov in opreme iz EMET-a na Weizmannov inštitut. Januarja 1954 je tako Lavon brez Mardorjevega vedenja odredil zaprtje oddelka za fiziko na EMET-u in prenos opreme na Weizmannov inštitut. Za prenos naj bi poskrbel Šimon Perez. Mardor je bil šokiran, skušal je prepričati vsaj znanstvenike naj ostanejo, vendar so ti raje sprejeli boljše pogoje na Weizmannovem inštitutu. Posledično so aplikativne raziskave jedrskega programa popolnoma obstale, prav tako vse dejavnosti Komisije za jedrsko energijo.

Vendar je junija 1954 na površje izbruhnil obveščevalni škandal⁹, ki je zamajal Lavona na mestu ministra za obrambo. Preiskava sicer ni dala jasnega krivca, a je Lavon vseeno

---

⁹ Izraelska podtalna celica je v Egiptu izvajala sabotaže na ameriških in britanskih kulturnih ustanovah, ki so jih nato pripisovali egiptovskim nacionalistom. Ta dejanja naj bi odvrnila britansko predajo Sueškega prekopa Egiptu, a je že ena prvih sabotaž spodletela in operacija je bila odkrita. (Karpin, 2007: 50-51)

moral odstopiti. Mošhe Šaret, premier, ki je nadomestil Ben Guriona, je le te-mu na začetku leta 1955 znova ponudil vodenje obrambnega ministrstva. Ben Gurion je ponudbo sprejel in se trinajst mesecev po odstopu zopet vrnil na ministrstvo za obrambo. Jedrski program je bil znova uvrščen med prioritete in zastalo delo je zopet steklo. (Karpin, 2007: 48-51)

3.2 Jedrsko sodelovanje z ZDA: Program »Atomi za mir«

Že leta 1952 so se pojavili prvi kontakti z ameriškimi znanstveniki, ki so sodelovali pri Projektu Manhattan. Tega leta je na obisk v Izrael prišel Robert Oppenheimer, vodja projekta Manhattan, in Edward Teller, »oče hidrogenske bombe«. Oppenheimer je bil v Izraelu zopet leta 1958 na odprtju oddelka za nuklearne raziskave na Weizmannovem inštitutu, tekom 60-ih pa so se Teller ter priznana jedrska fizika Isidor Rabi ter Viktor Weisskopf, večkrat srečali z Ben Gurionom, Mardojem, Peresom ter Bergmanom. Vsi znanstveniki so bili židovskega rodu, vsebina njihovih pogovorov z izraelskimi sogovorniki pa ni znana. Peres je dejal, da so *»tuji znanstveniki požgali našo domišljijo, pa tudi spoznanje da nimamo (Izrael, op.a.) kapacitet za doseg želenih ciljev«*. (Karpin, 2007: 52)

Prelomen dogodek, vezan na ameriško-izraelsko sodelovanje, je pomenil govor predsednika Eisenhowerja pred Generalno skupščino OZN decembra 1953. Objavil je t.i. Program »Atomi za mir«, ki mu je sledil Atomic Energy Act v kongresu ZDA leta 1954. Sprejeti akt je omogočil prenos jedrskega znanja in tehnologije ter pridobljenih podatkov na vsako državo, ki bi izrazila interes ter bi jedrsko energijo uporabljala v ekonomske namene. V sklopu programa so ZDA Izraelu ponudile sporazum o jedrskemu sodelovanju za miroljubne namene. ZDA so se strinjale tudi z dobavo manjšega raziskovalnega reaktorja. Sporazum je bil sklenjen junija 1955, dokončna pogodba je bila podpisana marca 1957. ZDA so Izraelu namenile 350.000 dolarjev posojil za reaktor moči do 5000 kW, ki je bil t.i. *»bazenskega tipa«*¹⁰. Namen reaktorja je bil izobraževanje jedrskih tehnikov ter pridobivanje izotopov za medicinske namene. Reaktor Nachal Soreq naj bi bil postavljen nekaj kilometrov južno od Tel Aviva. (Karpin, 2007: 52-53)

Le mesece dni po podpisu pogodbe o jedrskem sodelovanju z ZDA se je izraelska jedrska ekipa, ki so jo predstavljali Bergmann, Dostrovski in de Shalit udeležila konference OZN o miroljubni uporabi jedrske energije v Ženevi. Bergmann se je na konferenci srečal

---

¹⁰ Uranove palice so potopljene v bazen težke vode, ki umirja verižno reakcijo in obenem služi kot hladilna tekočina. (Karpin, 2007: 53)

tudi z predstavnikom ameriške Komisije za jedrsko energijo, admiralom Lewisom L. Straussom. Bergmann je želel ameriško dovoljenje za nadgraditev njihovega reaktorja, ki bi bil nato sposoben proizvodnje plutonija, prav tako pa je želel soglasje o uporabi izraelskega urana v reaktorju¹¹. Stauss je odločno zavrnil Bergmannaove predloge in dal jasno vedeti, da ZDA ne bodo dovolile nikakršne lastne proizvodnje plutonija ter da bodo izvajale reden nadzor na reaktorju v Izraelu. (Karpin, 2007: 53-54)

Bergmann je bil s tem nezadovoljen, saj je želel pridobiti reaktor tipa PWR¹², ki bi lahko deloval brez nadzora in bi neovirano pridobival plutonij. Ker je bilo jasno, da ZDA na kaj takega ne bodo pristale, je Bergmann predlagal takšne nadgraditve, s katerimi bi se ZDA strinjale, obenem pa nabavo 20 ton težke vode, ki bi jo bilo moč uporabiti brez ameriških inšpekcij. Bergmann je tako posredno namigoval na kršitev sporazuma sklenjenega z ZDA leta 1955 in tajno proizvodnjo plutonija. Za namero je izvedel tudi de Shalit, ki je v pismu Mardorju opozoril na morebitne širše posledice kršitev sporazuma. Ben Gurion je zato Bergmannu prepovedal vsakršno kršitev sporazuma, de Shalit pa je bil (začasno) izključen iz odločanja o jedrskem programu. Takšno odločitev Ben Guriona je moč razumeti tudi v luči nove priložnosti, ki se je nepričakovano pojavila Izraelu. Sodelovanje z ZDA je sicer prineslo pospešek v jedrskem programu, vendar je preboj na jedrskem področju obetalo vse tesnejše sodelovanje in prepletanje skupnih interesov s Francijo. (Karpin, 2007: 54-55)

3.3 Sodelovanje s Francijo med leti 1955-1962

Izraelsko-francosko sodelovanje na jedrskem področju sega v leto 1949, ko je nuklearni fizik Francis Perrin, član francoske Komisije za jedrsko energijo, in osebni Bergmannov prijatelj, obiskal Weizmannov inštitut. To sodelovanje, ki je takrat potekalo le na akademskih osnovah, je v nekaj letih preraslo v tesno vojaško in tehnološko zavezništvo, ki je dolgoročno koristilo jedrskima programoma obeh držav. (Farr, 1999: <http://www.au.af.m>

---

¹¹ Dostrovski je menil, da bi bilo moč pridobiti okoli 8 gramov plutonija na mesec iz lastnih zalog urana, kar bi bilo dovolj za potrebne eksperimente. (Karpin, 2007: 53)

¹² Pressurized Water Reactor (PWR) ali tlačnovodni jedrski reaktor drži vodo v reaktorju pod pritiskom, tako da se greje vendar ne tudi vre. Voda iz reaktorja in voda, ki se upari, sta v ločenih ceveh in se nikoli ne mešata. Glavno hladilno sredstvo je tako navadna lahka voda in nevtronski moderator. Ta tip jedrskega reaktorja je najbolj pogost na svetu. PWR ima tri ločene hladilne sisteme, od katerih je radioaktiven le reaktorski hladilni sistem. S sekundarnim krogom se tlačnovodni reaktor razlikuje od vrelovodnega reaktorja (Boiling Water Reactor - BWR), kjer glavno hladilno sredstvo zavre v reaktorski sredici in neposredno poganja turbine. (<http://www.nucleartourist.com/type/pwr.htm>, <http://www.nrc.gov/reading-rm/basic-ref/students/reactors.html>, http://sl.wikipedia.org/wiki/Tla%C4%8Dnovodni_reaktor)

il/au/awc/awcgate/cpc-pubs/farr.htm).

Novembra leta 1955 je Ben Gurion zopet postal predsednik vlade. Napetosti med Izraelom in arabskimi sosedami so nevarno rastle, Izrael pa je bil še vedno pod mednarodnim embargom. Vendar pa so se vse pogosteje pojavljali namigi, ki so nakazovali možnost nabave orožja v Franciji. Ben Gurion je poskušal izkoristiti francosko popuščanje in je tekom leta 1955 večkrat poslal Šimona Peresa v Pariz. Peres je s seboj nosil seznam nujnih nabav konvencionalnega orožja in opreme, ki jo je IDF potreboval. V tistem obdobju jedrsko vprašanje (še) ni bilo tema pogovorov. Kljub simpatiziranjem s položajem Izraela, so visoki francoski uradniki zavrnili Peresa ter se ob tem sklicevali na veljavni embargo. Razlog za francosko previdnost je bila tudi njihova skrb za odnose z ZDA in arabskimi državami, kjer so imeli tako politične kot ekonomske interese. Toda dogajanje v drugem delu sveta, pod francosko interesno sfero, je Izraelu odprlo vrata, ki so prinesla odločilen premik v medsebojnem sodelovanju Izraela in Francije. (Karpin, 2007: 56-58)

3.3.1 Alžirska kriza

Marca 1954 je pregnani alžirski vodja Ahmed Ben Bella v Kairu ustanovil Alžirsko Narodno osvobodilno fronto (FLN¹³). Novembra istega leta je FLN razglasila vojno proti francoski prisotnosti v Alžiriji ter izvedla več terorističnih napadov na vojaške, policijske in vladne objekte. Francija je Alžirijo videla kot integralni del svoje republike, zato je poslala dodatne vojaške okrepitve, ki naj bi hitro zaustavile upor. Vendar se je celotna operacija spremenila v krvavi obračun, ki mu ni bilo videti konca. Zaplenjeno orožje upornikov je bilo v veliki meri egiptovskega porekla, kar je privedlo do ideje, da je predpogoj za zmago v Alžiriji oslabitev položaja egiptovskega predsednika Naserja, kot glavnega podpornika FLN. (Karpin, 2007: 61)

V vse večjih težavah pa so bili tudi Izraelci, saj je Egipt septembra 1955 objavil sklenitev dogovor s Češkoslovaško za nabavo najsodobnejšega sovjetskega orožja v vrednosti 250 milijonov dolarjev. Ta nakup je še bolj nagnil vojaško premoč v škodo Izraela, ki je nujno potreboval zanesljiv vir najsodobnejših vojaških sistemov.

---

¹³ Front de Libération nationale (FNL) je še vedno obstoječa socialistična stranka v Alžiriji. Ustanovljena je bila z namenom pridobitve neodvisnosti Alžirije. FNL je predstavljala vodilno revolucionarno silo v vojni za neodvisnost proti Franciji. Vojaško krilo FNL med vojno je bila Armée de Libération nationale (ALN). (http://en.wikipedia.org/wiki/National_Liberation_Front_%28Algeria%29)

Francija je na drugi strani nujno potrebovala obveščevalne podatke o alžirskih upornikih, ki jih je Izrael pridobival s pomočjo skorajda milijonske judovske skupnosti v Alžiriji. Prepletanje interesov je pripeljalo do srečanja med Peresom in francoskim notranjim ministrom Boures-Maunouryjem septembra 1955 ter njegovim svetovalcem Abelom Tomasom. Obe stani sta se uskladili glede skupnih interesov in resnosti situacije. Tomas je predlagal neposredno povezavo med državama, mimo diplomatskih kanalov, na kar je Peres pristal. Zunanji ministrstvi obeh držav tako nista bili vključeni v medsebojno dogovarjanje. (Karpin, 2007: 61-62)

Peres se je v Pariz vrnil mesec kasneje, tokrat s konkretnimi zahtevami po tankih in letalih. Obrambni minister Billotte se je strinjal s dobavo orožja, vendar je dobave preprečilo zunanje ministrstvo, ki je skušalo po diplomatski poti doseči umik egiptovske podpore FLN. Dobava francoskega orožja Izraelu pa bi zagotovo preprečila morebiten dogovor. (Karpin, 2007: 64)

Februarja 1956 je prišla na oblast nova socialistična vlada pod vodstvom Guya Molleta, ki je že tekom kampanje Peresu obljubil pomoč. Na obrambno ministrstvo je prišel Boures-Maunoury, vodja njegovega kabineta pa je postal Abel Tomas. (Karpin, 2007: 65)

Razmere v Alžiriji so se zaostrovale, predsednik vlade Mollet pa je bil odločen končati upor, zato je nujno potreboval izraelske informacije. Peresu je uspelo prepričati Ben Guriona, ki je bil še vedno skeptičen, predvsem zaradi Mosada¹⁴, ki mu je svetoval nevmešavanje v alžirski konflikt, ker bi to ogrozilo tamkajšnje judovsko skupnost. Kljub vsemu je Ben Gurion prepoznal priložnost in koristi, ki bi jih Izrael lahko imel. Ukazal je poglobitev sodelovanja med obveščevalnima službama in zopet poslal Peresa v Pariz po tanke in letala. Francosko obrambno ministrstvo je tokrat popolnoma izključilo zunanje ministrstvo in pričelo z dobavami vojaških sistemov. Prvih dvanajst vojaških lovcev tipa Mystere je bilo poslanih v Izrael, od koder se niso več vrnila, francoske zračne sile pa so jih odstranile iz inventarja. Letala so v Izrael prispela 11. aprila 1956, njihov prihod je zaznamoval novo obdobje v razvoju izraelskega vojnega letalstva. Kmalu jim je sledilo še dvanajst novih letal. (Karpin, 2007: 68)

---

¹⁴ Mossad (Inštitut) je obveščevalna služba, katere glavna naloga je pridobivanje obveščevalnih podatkov, prikrite operacije in anti-teroristično delovanje. Deluje tako v arabskih državah kot preostalem svetu. (<http://www.fas.org/irp/world/israel/mossad/index.html>)

Ben Gurion je na priporočilo Peresa predlagal obrambi sporazum med Izraelom in Francijo, na kar je predsednik vlade Moller odgovoril pozitivno. Junija 1956 so se tako sestali vojaški predstavniki obeh držav, zunanji ministrstvi sta bili zopet popolnoma izključeni. Izraelska delegacija je predstavila zelo konkretne zahteve: 200 tankov, 72 vojaških lovcev Myster, 10.000 protitankovskih raket in 40.000 granat, vse v skupni vrednosti 70 milijonov dolarjev. Na veliko izraelsko presenečenje se je obrambni minister Boures-Maunoury strinjal z vsemi zahtevami in podpisal pogodbo. Moše Dajan, izraelski obrambni minister je na koncu sestanka dal Boures-Maunouryu jasno vedeti, da je Izrael pripravljen sodelovati v kakršnikoli skupni operaciji proti Naserju, če bi se Francija za to odločila. (Karpin, 2007: 69-70)

3.3.2 Sueška kriza in skupni izraelsko-francoski jedrski interesi

Povod za kaj takega je dal sam Naser, 26. junija, le tri dni po pariškem sestanku. Naser je objavil namero o nacionalizaciji Sueškega prekopa. To dejanje pa je pomenilo hudo grožnjo za nacionalne interese tako Francije in Velike Britanije, ki sta imeli večinski delež v družbi, ki je bila lastnica prekopa. Prekop je bil strateškega pomena zlasti zaradi nafte, ki je s tankerskimi prevozi prihajala iz Perzijskega zaliva. Boures-Maunoury je zato že naslednji dan poklical Peresa, kjer se je odkrito govorilo o francoski intervenciji in morebitni izraelski vlogi. (Karpin, 2007: 70-71)

Eden najpomembnejših sestankov v povezavi s to tematiko se je ovijal v bližini Pariza 30. septembra 1956. Na sestanku so sodelovali: zunanja ministra Christian Pineauin in Golda Meir, načelnik generalštaba IDF-a Moše Dajan in namestnik francoskega načelnika generalštaba general Maurice Shall ter Šimon Peres in Abel Tomas. Na sestanku je bilo doseženo soglasje o nujnosti operacije proti Naserju, pogovor pa je tekel tudi o možnosti izraelsko-francoske operacije brez sodelovanja Velike Britanije, ki je bila tedaj še neopredeljena. Pojavila se je celo možnost samostojne izraelske operacije s prikrito francosko podporo. Dajan je na sestanku predstavil tudi operativne načrte morebitnega napada. (Karpin, 2007: 71-72)

S krepitvijo vojaških in obveščevalnih stikov so splošni pogovori o jedrskih ambicijah obeh držav postajali vse bolj konkretni. Obe državi sta imeli aspiracijo po jedrskem orožju kot absolutnem orožju odvrčanja. Francozi so imeli vse predpogoje za razvoj jedrskega

orožja, vendar jim je za ključni preboj in osvojitve jedrske tehnologije manjkalo zadostni znanstveni potencial, ki pa so ga Izraelci imeli dovolj, niso imeli pa zadostnih kapacitet za proizvodnjo potrebnega urana in plutonija. Abel Tomas je Peresu povedal, da ima francosko nuklearno raziskovanje »luknje, in da je Francija pripravljena na kompenzacijski sistem, ki bi jih zapolnil«. (Karpin, 2007: 80)

Že avgusta 1956 so se pričeli dogovori o dobavi francoskega reaktorja Izraelu. Septembra je francoska Komisija za jedrsko energijo dala soglasje za prodajo jedrskega reaktorja tipa EL-2 (ali P-2) z maksimalno izhodno močjo 10 MW. Reaktor naj bi bil podoben reaktorju v Seclayu, v bližini Pariza, ki je bil zgrajen leta 1952. Uporabljal je uranovo gorivo, reakcijo je uravnavala težka voda, hladil pa ga je plin pod pritiskom. Reaktor je bil dvonamenski, torej ga je bilo moč uporabljati tako v civilne kot vojaške namene. (Karpin, 2007: 81) Zopet pa so se pojavile težave pri francoski vladi, ki bi morala potrditi posel.

Naserjeva nacionalizacija prehoda je pomenila rešitev težav glede prodaje reaktorja, obenem pa je v nujnost intervencije prepričala tudi Veliko Britanijo. Ta namreč ni želela posredovanja proti Egiptu brez povoda, saj bi domača javnost temu nasprotovala, poleg tega pa bi se poslabšal ugled Britanije v arabskih državah. Težavo so predstavljali tudi napeti odnosi med Veliko Britanijo in Izraelom. Velika Britanija je imela sklenjen obrambi sporazum z Jordanijo, od koder so pripadniki Arabske legije pogosto vpadali v Izrael in pobijali civiliste, Izrael pa je v enem od povračilnih napadov uničil policijsko postajo. Jordanski kralj Husein je sredi oktobra 1956 zato zahteval britanski napad na Izrael. Britanci so dejansko zagrozili s premestitvijo iraške divizije pod njihovim poveljstvom v Jordanijo, kar bi praktično pomenilo vojno napoved Izraelu. Z mediacijo Francije so se razmere umirile, Velika Britanija pa je preklicala svojo grožnjo. So pa omenjene napetosti zavedle ZDA, ki so tako popolnoma spregledale intenzivno sodelovanje med tremi stranmi in pripravo operacije proti Egiptu. (Karpin, 2007: 82-83)

Dva dni po umiritvi napetosti na izraelsko-jordanski meji, 14. oktobra 1956, je Sovjetska zveza z vetom preprečila britansko-francosko resolucijo o internacionalizaciji Sueškega prekopa. Francija je bila sedaj mnenja, da alternative vojaškemu posredovanju ni več, zato so se zopet pričeli pogovori o intervenciji. Britanski ministrski predsednik Eden še vedno ni pristal na intervencijo brez povoda. Francozi pa so imeli rešitev tudi za ta pomislek. Vlogo

agresorja bi prevzel Izrael, s čimer je soglašal tudi Moše Dajan. Britanci so predvidevali, da bi izraelske sile napadle Egipt, osvojile Sinaj ter se ustavile na vzhodni strani Sueškega prekopa. Velika Britanija in Francija bi nato zahtevali umik tako Izraela kot Egipta z območja prekopa, na kar bi Izrael pristal, Egipt pa bi se temu predvidljivo uprl. Nato bi sledil padalski desant obeh sil na celotni dolžini prekopa z željo po »normalnem delovanju prekopa«. Francozi so soglašali z načrtom, težava pa se je pojavila pri Ben Gurionu, ki je gojil veliko osebno nezaupanje do Angležev, še iz časa njihovega mandata v Palestini. Prav tako ni bil navdušen nad vlogo Izraela kot edinega agresorja. Zato je postavil več pogojev, med njimi tudi, da Izrael ne gre sam v vojno brez jasnih razlogov zanjo ter da se Britanci vzdržijo vsakršne intervencije na izraelsko-jordanski meji. (Karpin, 2007:84)

3.3.3 Dogovor v Sevresu

Francozi so 21. oktobra 1956 pripravili tristransko srečanje v Sevresu, kjer naj bi uskladili delovanje vseh treh strani. Na sestanku so sodelovali Ben Gurion, Moše Dajan in Šimon Peres ter zunanja ministra Britanije in Francije. Pogajanja so bila uspešna, kar je pripeljalo do podpisa t.i. Sevreškega protokola, ki je vseboval šest klavzul o sodelovanju med državami v operaciji proti Egiptu. Peres se je ob robu srečanja sestal tudi z premierom Molletom in zunanjim ministrom Pineauom ter jima jasno nakazal, da Izrael za vlogo agresorja zahteva ne le reaktor, temveč tudi obogateni uran ter tehnično opremo, s čimer sta sogovornika soglašala. Čeprav dogovor ni bil uradno sklenjen, je bistveno olajšal prihodnje sodelovanje med državama na jedrskem področju. (Karpin, 2007: 85-86)

V istem obdobju so francoske sile zajele pet vodij upora v Alžiriji, pozornost ZDA in SZ pa je bila usmerjena na upor na Madžarskem, zato so te popolnoma spregledale dogajanje na Bližnjem vzhodu (Karpin, 2007: 86).

29. oktobra 1956 je IDF začel operacije na Sinaju. Padalskemu desantu na zahodnem delu Sinaja je sledil napad oklepnic in pehotnih divizij v treh glavnih smereh. Celotni polotok je bil v izraelskih rokah v tednu dni, nakar je sledila druga faza napada. Po dogovoru se je Izrael na poziv Francije in Britanije umaknil iz območja Sueškega kanala, Egipt pa je to zavrnil. Zaradi peščenega viharja se je francosko-britanski napad pričel šele 5. novembra. Vendar so hitro osvojili ključni mesti ob kanalu, Port Said in Port Faud. (Karpin, 2007: 86-87).

Vendar pa so v dogajanje takrat le posegle ZDA, ki so se bale, da bodo revoltirane arabske države pristale v sovjetski interesni sferi. Pod pritiski ZDA in Sovjetske zveze sta Francija in Britanija popustili ter pristali na umik iz območja Sueza. Izraelsko zmagoslavje je istega dne, 7. novembra, prekinila jasna in nedvoumna grožnja Sovjetske zveze, ki je izraelskemu vodstvu dala jasno vedeti, da Sovjetska zveza poseduje jedrsko orožje ter da ga je pripravljena uporabiti, če se Izrael ne umakne z zasedenih območij. Pritisk na vpletene države so dodatno stopnjevale še OZN ter ZDA. Predsednik Eisenhower je celo zagrozil z umikom vse ameriške pomoči Izraelu ter podporo ZDA sankcijam ZN proti Izraelu. (Karpin, 2007: 87-89).

Peres in Golda Meir sta 8. novembra odletela v Pariz na nujni posvet. Francoska vlada se je zaradi propadle invazije znašla v hudi notranji krizi, tako da ni mogla javno izraziti podpore Izraelu. Peres je zato predlagal alternativo rešitev; Izrael se bo umaknil s Sinaja, da se izogne nadaljnjim grožnjam z uničenjem s strani Sovjetske zveze, Francija pa bo izpolnila obljubo iz Sevresa ter zagotovila Izraelu potrebne resurse za razvoj jedrske opcije.

Ben Gurion je razglasil izraelski umik s Sinaja, kar je povzročilo negodovanje vojaških poveljnikov in obrambnega ministra Dajana, ki je to dejanje označil za »*sramoten umik*«. Zgodovinski razvoj dogodkov pa je celotno dogajanje obrnil v korist Izraela, katerega prava nagrada za sodelovanje v celi operaciji se je pokazala šele leta kasneje. (Karpin, 2007: 89)

3.3.4 Dogovor o Dimoni

Verbalna obljuba iz Sevresa je tako postala formalno pravni dokument. Kot kompenzacijo Izraelu za njegovo vlogo v sueški krizi se je Francija obvezala na dostavo močnejšega reaktorja kot je bilo to dogovorjeno v Sevresu. Namesto majhnega reaktorja E-102 je bila v začetku 1957 dogovorjena dobava močnejšega reaktorja sposobnega za proizvodnjo plutonija, ki je bil skoraj identičen francoskemu reaktorju G-1, ki je postal operativen 1956. Nov reaktor je bil sposoben proizvodnje okoli 10-15 kg plutonija na leto. Izrael je zahteval tudi tehnologijo za pridobivanje plutonija iz uporabljenega jedrskega goriva, kar je pomenilo, da bi izvajalec¹⁵ zgradil podzemne kemične obrate, ki bi bili priključeni na reaktor. Podzemno tovarno naj bi sestavljali štiri obrati: (1) obrat za pripravo iztrošenega goriva, (2) vroči laboratoriji za analizo iztrošenega jedrskega goriva, (3)

---

¹⁵ Družba Saint Gobain, ki je zgradila tudi francoski reaktor G-1.

skladiščni prostori za jedrske odpadke ter (4) obrat za pridobivanje plutonija, ki je bil ključen element za nadaljnjo vojaško aplikacijo jedrskega programa. Potrebno je bilo še leto pogajanj za doseg končnega sporazuma, saj so nestabilne politične razmere v Franciji resno ogrožale dokončno sklenitev sporazuma. Skrb francoskih uradnikov je skušal Peres umiriti z zagotovilom, da bo tehnologija uporabljena izključno v namene »*znanstvenega raziskovanja*«. Formalni dogovor je bil dosežen na isti dan, ko je vlada Bourges-Maunouryja dokončno padla.

3. oktobra 1957 je bil dosežen operativen sporazum o gradnji jedrskega reaktorja v Dimoni, ki je še vedno tajen, sestavljen pa je bil iz političnega in tehničnega dela. Najbolj občutljiv del sporazuma, ki je zajemal obrat za pridobivanje plutonija, je bil izpuščen zaradi varnostnih razlogov. Tudi tehnični del je bil nepopoln, saj je bila uradna moč reaktorja 24 MW, v resnici pa naj bi bila nekajkrat večja (Cohen, 1998: 58-59)

Kljub izraelski zavezi o znanstveni uporabi reaktorja, je jasno, da so visoki francoski uradniki z predsednikom vlade na čelu, vedeli, kakšna je dejanska vloga jedrskega reaktorja v Dimoni. Kljub temu je bilo soglasje za projekt dano. Da bi projekt lahko tekkel brez morebitnih pritiskov, tako novih francoskih vlad kot ostalih držav, je bila tajnost celotnega projekta prioriteta tako Izraela kot Francije. (Cohen, 1998: 60)

3.3.5 Norveška težka voda in notranja trenja

Reaktor v Dimoni je zahteval velike količine težke vode, ki jih Francija ni imela. Bergmann je poskušal že od leta 1955 v ZDA pridobiti dvajset ton težke vode, vendar je ameriški AEC¹⁶ zahteval rigorozni nadzor nad porabo težke vode, na kar pa Izrael ni pristal. Izrael se je zato marca 1956 obrnil na norveško tovarno Norsk Hydro. Pogovori so trajali med leti 1957-58. Ni jasno, kako je Izrael upravičeval potrebe po tako velikih količinah težke vode, vendar je skoraj nepredstavljivo, da Gunnar Randers, direktor norveške AEC, ne bi razumel dejanskega ozadja nakupa. To potrjuje tudi stavek v pismu Frederiku Mollerju, direktorju NORATOM-a¹⁷ avgusta leta 1957, kjer je kot namembnost reaktorja v Dimoni navedel »*tehnično usposabljanje in proizvodnja plutonija za bodoče izraelske energijske potrebe*.« Kljub vsemu pa je Randers okleval z odločitvijo, norveška vlada pa je zahtevala varovalke za uporabo težke vode, na kar Izrael ni imel namena pristati. Izraelci so

---

¹⁶ Atomic Energy Commission

¹⁷ NORATOM je bilo podjetje namenjeno promociji norveške jedrske industrije.

zato ponudili sodelovanje med NORATOM-om in IACE ter predlagali nakup vode preko Velike Britanije, ki ni imela nič proti temu. Izrael je dal Norvežanom zagotovila, da bo težka voda uporabljena le v civilne namene, s čimer so bili ti zadovoljni. Obveščene so bile tudi ZDA, katerim je bilo dano zagotovilo o upoštevanju vseh varovalk glede uporabe. Izrael je tako že drugič dal obljubo, za katero so bolj ali manj obe strani vedeli, da je ne bo spoštoval. (Cohen, 1998: 60-61)

V istem obdobju so se v Izraelu znova razplamtele debate o smiselnosti in izvedbi jedrskega programa. Razprave so segale od same velikosti projekta in finančnih sredstev, do nezaupanja v francoske obljube, pojavljala so se tudi varnostna vprašanja ter nenazadnje tudi tehnološke ovire, ki so stale na poti do jedrske opcije. De Shalit in Dostrovski sta odkrito dvomila v sposobnost Izraela, da sam zaključi projekt.

De Shalit je zopet nasprotoval proti Bergmannu in Mardorju kot vodjema projekta, prav tako je bil ostrih kritik deležen tudi Peres, zlasti s strani zunanje ministrice Golde Meir, ki ga je obtoževala »neortodokstne diplomacije«, ki bi se lahko obrnila proti Izraelu. Vodstvo IDF-a je bilo skorajda popolnoma izključeno iz dogajanja okoli jedrskega programa. Obrambni minister Moše Dajan je bil zaskrbljen, vendar uradno ni protestiral. Ben Gurionovo načelo je bilo, da je jedrski program izključno civilna zadeva in ta vzorec obnašanja je ostal do danes. (Cohen, 1998: 63-64)

3.3.6 Reorganizacija jedrskega programa in pričetek gradnje v Dimoni

Ponovna rast napetosti med Izraelom in arabskimi sosedami je v Ben Gurionu znova požgala strah pred morebitnim uničenjem Izraela. Kljub številnim poskusom, niti ZDA niti evropske države s Francijo na čelu, niso bile pripravljene dati Izraelu varnostnih zagotovil. To je le utrdilo Ben Guriona v želji po jedrski opciji kot končnemu sredstvu zastraševanja. Obenem pa se je v letih 1958-59 začela obsežna modernizacija IDF-a, ki je zahtevala obsežna finančna sredstva. Ben Gurion je poskrbel, da sta bila proračuna za IDF in projekt v Dimoni ločena, saj si ni želel, da bi vojaški vrh menil, da zaradi gradnje reaktorja v Dimoni trpi modernizacija sil.

Koliko je dejansko stal razvoj Dimone v letih 1958-65 je težko oceniti. Ben Gurion je v svojih zapisih omenil, da je za *Mifalei Pitzach*¹⁸ leta 1958 namenil 5 milijonov \$, kar je

---

¹⁸ »Razvojni projekt« – birokratska oznaka projekta v Dimoni.

predstavljalo 15-odstotkov obrambnega proračuna. Leto pozneje naj bi se ta vsota podvojila. Izrael naj bi donatorjem leta 1961 podal oceno, po kateri naj bi celoten objekt stal 34 milijonov \$, sam reaktor pa 15,4 milijonov \$. (Cohen, 1998: 66-67)

Karpin (2007: 61) meni, da so bile za zaključek finančno konstrukcije kritične donacije židovskih izseljencev po svetu, zlasti tiste iz ZDA, ki so potekale preko Abrahama Feinberga, filantropa in lobista iz New Yorka ter velikega donatorja demokratske stranke. Feinberg je imel izredno dobre odnose z različnimi administracijami v ZDA, v tajnem fondu, ki ga je vodil, pa naj bi okoli 25 milijonarjev za Dimono skupaj prispevalo okoli 40 milijonov dolarjev (250 milijonov dolarjev v današnji vrednosti).

Leta 1995 je Šimon Peres v svoji knjigi stroške samega reaktorja ocenil na 80 milijonov \$ v takratni vrednosti (1960). Kritiki menijo, da je cena bližje 300 milijonom \$. Različne ocene vrednosti projekta so dokaz skrivnostnosti, v kateri je ta potekal. (Cohen, 1998: 67)

Slika 3.1: Kompleks Dimona, posnetek ameriškega satelita CORONA

Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_weapons_and_Israel

Znanstvena kritika neustreznosti EMET-a ter IAEC pod vodstvom Mardorja in Bergmanna za takšen projekt, je naletela na odziv pri Peresu. Imenoval je de Shalita ter še dva znanstvenika, Pomerantza in Lipkina, naj preučijo situacijo in predlagajo ukrepe.

Prvi predlog je šel v smeri iskanja ustreznega človeka, ki bi lahko vodil tako velik projekt kot je bil Dimona. Peres je tega človeka našel v polkovniku Manesu Prattu, takratnem vojaškem atašeju v Burmi. Pratt, ki je bil sicer po izobrazbi inženir, ni imel nikakršnih znanstvenih izkušenj ali znanja na področju jedrskih zadev, vendar je Peres menil, da je njegov značaj, ki ni dovoljeval kompromisov in polovičarstva, nujno potreben za tako občutljiv projekt. Po Peresovih besedah naj bi Pratt v samo nekaj mesecih intenzivnega izobraževanja postal vodilni izraelski znanstvenik v jedrskem inženiringu. Prattova desna roka in znanstveni svetovalec je postal Lipkin.

Imenovanju Pratta je sledilo preoblikovanje EMET-a. Mardor je protestno zapustil vodenje organizacije, vendar se je zopet vrnil, ko je Ben Gurion junija 1958 preimenoval EMET v RAFAEL ter ga postavil kot vrhovno organizacijo za raziskovanje in razvoj znotraj ministrstva za obrambo. RAFAEL, za razliko od EMET-a, ni bil usmerjen izključno v raziskave, temveč je bil poudarek dan na razvoj, organiziran pa je bil glede na posamezen projekt. RAFAEL naj bi poskrbel za popolno integracijo dela, s ciljem proizvodnje celovitih oborožitvenih sistemov. Po Mardorjevih besedah naj bi RAFAEL prinesel Izraelu *»velike in dolgoročne projekte, s ciljem na oborožitvenih sistemih, integriranih tehnologijah in znanju, ki jih velike sile imajo«,* sama naloga RAFAEL-a pa naj bi bil *»razvoj močnih in sofisticiranih odvrtačevalnih oborožitvenih sistemov, ki jih Izrael ne more kupiti drugje.«* (Cohen, 1998: 68-69)

Obsežna izkopavanja so se v Dimoni pričela nekje konec leta 1957 ali zgodaj 1958, vendar pa tudi to ni ustavilo notranjega nasprotovanja projektu. Ustanovljena je bila nova obveščevalna služba LEKEM¹⁹, katere glavna naloga je bila zagotavljanje tajnosti projekta, obenem pa je skrbela za obveščevalne podatke iz tujine, ki jih je pridobivala tako iz odprtih kot prikritih virov. Na samem vrhuncu del naj bi v Dimoni delalo med 1500-2500

---

¹⁹ LEKEM (Leshkat Keshet Madai – Urad za znanstvene odnose) je svoje naloge opravljal vse do leta 1986, ko je prišlo do škandala in aretacije Jonathana Pollarda, ki naj bi kot ameriški mornariški obveščevalec posredoval občutljive podatke LEKEM-ovim agentom na izraelski ambasadi v ZDA. Izrael je trdil, da je šlo za neodobreno odstopanje od zaveze, da ne bo izvajal vohunjenja v ZDA. Po ukinitvi LEKAM-a naj bi njegove naloge prevzela nova enota na Ministrstvu za zunanje zadeve. (<http://www.fas.org/irp/world/israel/lekem/index.html>)

izraelskih in francoskih delavcev. Da bi ohranili tajnost projekta, so francoskim delavcem večje komponente reaktorja predstavili kot del tovarne za razsoljevanje, ki naj bi odšla v Latinsko Ameriko. (<http://www.fas.org/nuke/guide/israel/nuke/index.html>)

Kljub dejstvu, da je bilo z gradnjo reaktorja seznanjenih relativno malo ljudi, pa še ti le deloma, je obstajala notranja opozicija tako na znanstveni kot politični ravni. Februarja 1958 je tako odstopilo vseh sedem članov IAEC. Ostal je le Bergmann kot njen predsednik. Člani komisije so tako Bergmannu kot Ben Gurionu očitali, da Komisija deluje le kot krinka, v imenu katere se sprejemajo odločitve, čeprav člani z njimi niso seznanjeni. Ti očitki so dejansko držali, saj so se je večina odločitev v zvezi z jedrskim programom sprejemala drugje. Ben Gurion je sicer skušal reformirati Komisijo, a je ta več let le še formalno obstajala znotraj Ministrstva za obrambo.

Obstajalo pa je tudi širše nezaupanje in nasprotovanje znanstvene skupnosti celotnemu jedrskemu projektu, zlasti pod vodstvom obrambnega ministrstva. To je povzročalo številne preglavice zlasti RAFAEL-u, ki je le s težavo novačil izkušene znanstvenike v svoje programe. (Cohen, 1998: 71)

Prave težave pa je Ben Gurionu povzročala politična opozicija znotraj njegove vlade in stranke, čeprav so bili o projektu uradno obveščeni le trije ministri (Meir, Eškol in Sapir). Vendar pa v letih 1958-60 tako velikega projekta ni bilo več mogoče skrivati pred ostalimi člani vlade. Zaradi gradnje v Dimoni je primanjkovalo gradbenega materiala, poostrena je bila varnost okoli Dimone, prihajalo je na stotine francoskih strokovnjakov. Vse to je nakazovalo, da se nekaj dogaja. Kljub vsemu je Ben Gurion odklanjal vsakršno debato o teh vprašanjih. Menil je, da bi že najmanjša debata o tem vprašanju resno ogrozila tajnost projekta. Vseeno pa se je nezadovoljstvo nadaljevalo.

Golda Meir ni več skrivala tako poklicnega kot osebnega razdora z Peresom, ki je nadzoroval celotni projekt. Dvomila je tudi v zanesljivost francoskega sodelovanja, bala pa se je tudi ukrepov ZDA, če bi le te odkrile dejanski namen gradnje v Dimoni. Zato je bila naklonjena ideji, da bi ZDA obvestili o reaktorju v Dimoni ter se zavezali miroljubni uporabi, obenem pa pustili jedrsko opcijo odprto. Vendar Ben Gurion ni bil pripravljen popuščati in je dal jasno vedeti, da je Dimona njegov osebni projekt, ter da Peres dela pod njegovo osebno avtoriteto. Zgodaj leta 1960 je zatrl tudi Eškolovo idejo, da bi o zadevi

razpravljali na forumu vodstva MAPAI²⁰. Zaradi Ben Gurionove avtoritete in vztrajanja na absolutni tajnosti projekta se je nasprotovanje v vladi in stranki sčasoma umirilo, zahteve po širši debati pa so potihnile. (Cohen, 1998: 71-72)

3.3.7 Prihod Charles de Gaulla; zaton francosko-izraelskega sodelovanja

Leto in pol po začetku del v Dimoni so se strahovi Golde Meir in ostalih kritikov jedrskega programa, ki so opozarjali na nezanesljivost francoskih obljub, uresničile. Maja 1958 je novi predsednik francoske vlade postal Charles de Gaulle, decembra istega leta pa je postal tudi prvi predsednik Pete republike. Že julija se je de Gaulle zavedel dogajanja, ki ga je kasneje opisal kot »*neprimerno vojaško sodelovanje*«, ki naj bi Izraelcem omogočilo prost dostop do »*vseh nivojev francoskih služb*«. Odločen je bil, da to sodelovanje prekine, še zlasti potem, ko je spoznal »*neortodoksen*« način sodelovanja. Čeprav so prava dela začela šele po menjavi oblasti v Franciji, so pretekli še dve polni leti preden je bila nova de Gullova politika do Izraela prevedena tudi v prakso.

V teh dveh letih je bil francoski minister za atomsko energijo Jacques Suestelle. Prav njegova podpora Izraelu je omogočila, da se je gradnja reaktorja v Dimoni nadaljevala neovirano in skladno z načrti ter pod nadzorstvom francoske CEA²¹. V drugem delu leta 1959 je Saint Gobain Nucleaire pričel z nadzorovanjem izkopavanj obrata za reprocesiranje²², ki naj bi stal neposredno pod in zraven gradbišča reaktorja. V istem obdobju so se izraelski strokovnjaki izpopolnjevali na različnih institucijah pod nadzorom CEA. (Cohen, 1998: 73)

Stvari pa so se dramatično spremenile po odstopu Soustella. De Gaulle je bil obveščen o nadaljevanju del v Dimoni tekom 1959 in je zopet zahteval njihovo prekinitve ter konec sodelovanja z Izraelom na tem področju. 13. maja 1960 je bil o tem uradno obveščen tudi izraelski ambasador v Parizu. Poleg prekinitve sodelovanja so Francozi postavili Izraelu še tri zahteve, ki so bile usmerjene k preprečitvi pridobivanja in predelovanja plutonija, ki bi bil uporaben v vojaške namene. Tako so zahtevali odkritje Dimone svetovni javnosti,

---

²⁰ MAPAI - Izraelska delavska stranka

²¹ CEA - Commissariat a l' Energie Atomique

²² Jedrsko reprocesiranje je postopek pri katerem se iz izrabljenega jedrskega goriva pridobiva uran ali plutonij. Pridobljen plutonij je tako mogoče zopet uporabiti bodisi kot jedrsko gorivo ali pa kot orožje. S tem procesom je omogočen tudi popolni jedrski gorivni cikel. (<http://www.world-nuclear.org/info/inf69.htm>, http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_reprocessing)

razglasitev njene uporabe v miroljubne namene in dovolitev mednarodnih inšpekcij s strani IAEA. Francija je zagrozila s prekinitvijo dobave uranovega goriva, če se njihove zahteve ne uresničijo. De Gaulle se je zavedal občutljivosti vprašanja in njegovih posledic v odnosih do arabskega sveta, če bi prišlo do odkritja tesnega sodelovanja med Francijo in Izraelom. Poleti 1960 je tako prišlo do dveh srečanj med Ben Gurionom in de Gaulleom, ki pa kljub izraelskim obljubam o miroljubnih namenih programa niso prinesli napredka. Avgusta so Francozi ponudili tudi denarne kompenzacije Izraelu v zameno za prekinitve dogovora, a je Ben Gurion to zavrnil. Po številnih sestankih, ki sta jih v Franciji opravila Peres in Pratt, je bil kompromis končno sklenjen. Po dogovoru naj bi se CEA umaknila iz projekta, vendar bi francoska podjetja samostojno nadaljevala dela v Dimoni, kar bi omogočilo končanje projekta. Izrael se je zavezal, da bo javno oznanil obstoj reaktorja v Dimoni v miroljubne namene, Francija pa v zameno ne bi zahtevala zunanjih inšpekcij objekta. Vendar pa je preteklo še devet dodatnih mesecev, med katerimi se gradnja ni ustavila, preden je bil de Gaulleov ukaz dokončno izpolnjen. Po mnenju Peresa so bili ravno ti meseci ključni in so omogočili zagon reaktorja v obdobju med letoma 1963-64. Firmo Saint Gobain so nadomestili drugi izvajalci, ko pa so Izraelci pridobili njihovo tehnično dokumentacijo, so gradnjo reprocesnega obrata nadaljevali sami. Francoska podjetja so se v omejenem obsegu vrnila leta 1963 in v dveh letih končala dela na treh manj občutljivih obratih tovarne. Po letu 1965 se je sodelovanje s Francijo na jedrskem področju tako dokončno končalo. (Cohen, 1998: 73-75)

3.4 Izraelsko-ameriški jedrski dialog 1960-1969

3.4.1 Razkritje Dimone

Še preden se je sodelovanje s Francijo končalo, se je pričela uresničevati še druga bojazen Golde Meir – za dogajanje okoli Dimone so se začele zanimati tudi ZDA. Izraelske dejavnosti niso vzbudile posebnega interesa med ameriško obveščevalno skupnostjo vse do leta 1958, ko je vohunsko letalo preletelo območje nad Dimono in zabeležilo obsežen infrastrukturen projekt v gradnji. Čeprav je CIA domnevala, da gre za »*verjeten*« *jedrski objekt in je bil o tem obveščen tudi Eisenhower, nadaljnjih poletov niso izvedli. Zakaj je bilo temu tako, ni mogoče pojasniti. Obstajajo domneve, da je Eisenhower vedel za jedrski projekt, vendar ga ni nameraval prekiniti. Prav obdobje med letoma 1958-60 je bilo*

verjetno edino, kjer bi bilo mogoče s pritiskom na Izrael prekiniti njegove jedrske ambicije. (Cohen, 1998: 84-85)

Šele junija 1960 je ameriška ambasada v Izraelu izvedela za govorice o francosko-izraelskemu jedrskemu sodelovanju. Na povpraševanje ambasade so Izraelci Dimono označili za »*tekstilno tovarno*«, v kasnejših povpraševanjih pa so jo imenovali za »*objekt za metalurške raziskave*« ter »*agrikulturni objekt*«. Poročilo ambasade je bilo poslano Kongresni komisiji za jedrsko energijo (JAEIC²³), ki je naročila novo poročilo za naslednji sestanek, kar je pospešilo povpraševanje pri izraelskih oblasteh in pridobivanje informacij iz obveščevalnih virov. Britanski zemeljski posnetki del v Dimoni so bili označeni kot »*verjetni reaktorski kompleks*«. Francoske oblasti pa so vztrajno zanikale sodelovanje s Izraelom pri jedrskem projektu. (Cohen, 1998: 85-86)

26. novembra 1960 pa je nuklearni znanstvenik iz Univerze v Michiganu, Henry Gomberg, ki je obiskal Izrael, obvestil ambasado ZDA o pridobljenih podatkih glede jedrskega projekta. V Dimoni naj bi gradili jedrski reaktor tipa *Marcoul* s francosko tehnično pomočjo, ki naj bi ga končali v letu dni. (Cohen, 1998: 86)

Ko je o teh podatkih ameriški veleposlanik Reid povprašal Bergmanna, je ta prvič priznal gradnjo reaktorja, ki naj bi imel med 10 in 20 MW moči, bil pa naj bi izključno izraelski ter namenjen v miroljubne namene. Decembra 1960 so se ZDA končno zavedle dogajanja v Dimoni. Po ocenah JAEIC-a naj bi imel reaktor v Dimoni kar 200 MW moči, vrednost pa so ocenili na 80 milijonov \$. Ameriški pritisk na Izrael se je povečal, novice o izraelskih jedrskih aktivnostih pa so se pojavile tudi v medijih. Najprej, 13. decembra 1960 v *Time*-u, tri dni kasneje v *Daily Expressu*, 19. decembra pa je na to temo izšel obsežen članek v *New York Times*-u, kjer se je špekuliralo o uporabi pridobljenih kapacitet za pridobitev jedrskega orožja. V ZDA se je o tej temi razpravljalo v najvišjih političnih krogih, vključno s predsednikom Eisenhowerjem. Cena projekta v Dimoni je bila tedaj ocenjena na 100 do 200 milijonov dolarjev. (Cohen, 1998: 86-89)

Izraelci so preko veleposlaništva v ZDA 20. decembra le priznali obstoj 24 MW reaktorja v izgradnji, ki naj bi služil le za miroljubne raziskovalne namene. Obenem so priznali le manjše sodelovanje in pomoč Francije pri projektu. Cena reaktorja naj bi bila

---

²³ JAEIC – Joint Atomic Energy Intelligence Committee

okoli 5 milijonov \$ na leto. Izrael je tudi zavrnil namigovanja predsednika ameriške Komisije za jedrsko energijo Johna McCona, da je namen Dimone jedrska opcija. Bergmann je take izjave zavrnil s trditvami, da Izrael nima zmogljivosti za tako obsežen projekt. Vse izraelske izjave v zvezi s tem vprašanjem pa so šle v smeri prikrivanja ali vsaj zmanjševanja francoske vloge pri vsej zadevi, v skladu z dogovorom med de Gullom in Ben Gurionom.

Da bi pomiril domačo in svetovno javnost je Ben Gurion 21. decembra 1960 nastopil pred Knesetom ter priznal gradnjo jedrskega reaktorja v Dimoni, obenem pa zagotovil da Izrael ne gradi jedrskega orožja ter da ne ogroža sosed. To dejanje je nekoliko omililo pritisk ZDA, vendar ne v celoti. Američani so želeli inšpekcije, zato je bilo izraelskim oblastem poslanih pet vprašanj, ki so bila povezana s proizvodnjo plutonija, uvedbe varovalk, inšpekcije reaktorja s strani IAEA in prijateljskih držav, morebitne gradnje tretjega reaktorja ter zagotovila, da Izrael nima namena pridobitve jedrskega orožja. Izrael je na vprašanja dal kategorična zagotovila glede miroljubne uporabe jedrske tehnologije, prav tako pa je pristal na obiske prijateljskih držav, ne pa tudi IAEA. Zagotovili so tudi ustrezne varovalke glede proizvodnje plutonija ter zavrnilo možnost gradnje tretjega reaktorja. Izraelska zagotovila so vsaj delno pomirila odhajajočo Einsenhowerjevo administracijo, vendar je nove zaplete prinesel prihod novega ameriškega predsednika. (Cohen, 1998: 93-94)

3.4.2 Kennedyev pritisk

Kennedy je bil vnet zagovornik omejevanja jedrske proliferacije. Tako se je že 19. januarja 1961 ob predaji poslov z Eisenhowerjem seznanil z jedrskimi interesi ostalih držav. Izrael se je skupaj z Indijo znašel na vrhu seznama. Po ocenah bi lahko Izrael do leta 1963 pridobil 90 kg plutonija uporabnega tudi za vojaške namene. Kennedy je zato zahteval podrobno poročilo o izraelskem programu, obenem pa je nameraval izkoristiti Ben Gurionove zaveze o inšpekcijah objekta, čemur se je ta na vse načine skušal izogniti. (Cohen, 1998: 101-102)

Zaradi notranje politične krize (afera Lavon²⁴) je Ben Gurion 31. decembra 1960 odstopil, vendar je opravljal tekoče posle. Pritisk ZDA za obisk se je nadaljeval vse do aprila 1961, ko Ben Gurionu ni preostalo drugega kot da ugotovi ameriškim zahtevam. Obisk dveh ameriških znanstvenikov je bil tako dogovorjen za sredino maja. (Cohen, 1998: 104)

17. maja je oba ameriška znanstvenika, Stablerja in Cracha, sprejel sam Manes Pratt, ki jima je pokazal gradbišče in odgovoril na vsa njuna vprašanja. Pri tem je skrbno pazil, da so bili odgovori skladni s tistim, kar so Izraelci v preteklosti že povedali ZDA. Iz poročila po obisku je razvidno, da so bila strokovnjaka zadovoljna z videnim in slišanim, čeprav sta navajala določena neujemanja med posameznimi podatki in videnim na terenu.

Da bi zavedli ameriške inšpektorje je bila nad pravo kontrolno sobo v Dimoni zgrajena lažna, ki je bila opremljena z lažnimi nadzornimi ploščami in računalniško podprtimi števci, ki so prikazovali takšno sliko moči in izkoristka reaktorja, ki se je ujemala s tistim, kar je Izrael trdil. Območje s težko vodo je bilo v času obiska zaprto »iz varnostnih razlogov«, saj bi bila že sama količina dokaz, da je reaktor namenjen tudi za druge (vojaške) namene. Da bi bila vsa stvar še lažja, so Izraelci, na veliko olajšanje, spoznali, na nobeden od inšpektorjev ne zna hebrejsko, kar je bistveno olajšalo prikrievanje obsega in namena Dimone. (Thomas, 2002: 89) Inšpektorja sta kljub temu zaznala, da naj bi bil ograjeni del bistveno večji od obsega samega reaktorja, dotaknila pa sta se tudi možnosti proizvodnje plutonija. Reaktor naj bi po njunem postal operativen leta 1964, dana pa je tudi pohvala samim načrtom in izvedbi projekta.

Poročilo je bilo natančno tako kot si ga je Ben Gurion želel in je potrjevalo njegove prejšnje zaveze. Nekatere nejasnosti in neujemanja pa so ameriške oblasti enostavno spregledale in tako niso uspeli ali niso želele zaznati celotnega obsega in namena Dimone. Do konca desetletja je še sedem skupin ameriške AEC obiskalo Dimono, vse pa so prišle do zaključka, da sledov o oborožitvenem jedrskem programu ni. Inšpektorji namreč niso vedeli za obstoj podzemnih prostorov, kjer je potekalo pridobivanje plutonija, uporabnega tudi za izdelavo jedrskega orožja. (Cohen, 1998: 105-107)

---

²⁴ Afero Lavon je povzročila oprostitev Pinasa Lavona odgovornosti za propadlo operacijo leta 1954 v Egiptu, saj naj bi bil del dokazov ponarejen. Pomilostitev Lavona s strani ministrske komisije je povzročila politično krizo, ki je bistveno oslabilo politično avtoriteto in položaj Ben Guriona, ki je zaradi tega tudi začasno odstopil konec leta 1960. (Cohen, 1998: 138-139)

O Dimoni sta na prvem uradnem srečanju v New Yorku govorila tudi Ben Gurion in John Kennedy. Slednji je bil zadovoljen s poročilom ameriških znanstvenikov, Ben Gurion pa je kot glavni cilj reaktorja omenil uporabo njegove energije za desalinizacijo morske vode. Zopet je dal zagotovila o miroljubni uporabi jedrske tehnologije, čeprav je, po Cohenu (1998: 111-112), iz transkriptov vidno, da je pustil tudi možnost razvoja jedrske opcije v prihodnosti. Kennedy je bil zadovoljen s tem in pogovor se je preusmeril na širša vprašanja varnosti Izraela. (Cohen, 1998:108-109) Projekt je bil tako zopet rešen. Pritiski iz ZDA okoli tega vprašanja so potihnili za dobri dve leti, varnostno sodelovanje pa se je okrepilo, v kar je spadala tudi dobava protiletalskih raket HAWK junija 1962, ki so bile pozneje nameščene tudi v bližini Dimone.

Vendar pa je izbruh kubanske krize oktobra 1962 zopet postavil omejevanja jedrske proliferacije v prvi plan Kennedyeve administracije in zopet se je Izrael, takoj za Kitajsko, znašel na vrhu seznama držav, ki bi lahko kmalu imele jedrsko opcijo.

Vso stvar je še poslabšal egiptovski raketni program, ki je le še okrepil izraelske želje po zmogljivostih za jedrsko odvrčanje. Izrael je s francoskim podjetjem Dassault pričel tudi z razvojem lastnih raket *Jericho-I*²⁵. (Cohen, 1998: 115)

Da bi preprečil novo oboroževalno tekmo na Bližjem vzhodu je Kennedy uvedel memorandum NSAM 231, katerega glavni namen je bila preprečitev jedrskega oboroževanja tako Egipta kot Izraela, čeprav je bilo jasno, da je glavni problem Izrael, ki je bil že zelo blizu jedrski opciji. Bela hiša je zato iskala tristranski dogovor vpletenih strani, ki bi omejil prisotnost balističnega in jedrskega orožja, kar pa se je izkazalo za neuspešno. (Cohen, 1998: 118-119)

Stopnjevanje pritiska na Izrael se je ponovno pričelo 2. aprila 1963, ko je ameriški veleposlanik Walworth Barbour Ben Gurionu predal Kennedyevo pismo, kjer je ta zahteval redne 6-mesečne inšpekcije Dimone. Ben Gurion je zopet skušal zavlačevati, dodatne skrbi pa mu je povzročala ustanovitev Arabske federacije leta 1963, na kar je reagiral skoraj histerično. Zahteval je varnostne garancije tako ZDA kot Sovjetske zveze, čeprav so vse ocene kazale na izraelsko vojaško premoč nad sosedami. S temi ocenami se je strinjal tudi

---

²⁵ Rakete Jericho-I (*Luz YA-1*) naj bi postale operativne leta 1973, razvita naj bi bila ob pomoči francoskih strokovnjakov, saj temelji na Dassaultovi raketi MD-600. Gre za enostopenjsko raketo z dosegom 500 km in 500 kg bojno glavo ter inercialnim vodenjem. Bojna glava naj bi bila lahko konvencionalna, kemična ali jedrska. (<http://www.cdi.org/issues/nukef&f/database/isnukes.html>)

večji del vlade, ki ni odobral Ben Gurionovih potez in jih je imel za pretirane. Ni jasno ali so bile njegove poteze posledice njegovega zdravstvenega stanja ali pa je šlo le za način zavlačevanja odgovora Kennedyu. Kljub vsemu se je pritisk ZDA nadaljeval. (Cohen, 1998: 119-120)

Iz korespondence med predsednikoma je jasno, da se je bil Ben Gurion pripravljen odreči jedrske opcije, vendar le v zameno za varnostne garancije s strani ZDA. 17. maja je Kennedy v pismu izrazil nasprotovanje izraelskim jedrskim zmogljivostim, obenem pa je izrazil le »globoko zavezanost varnosti Izraela«. Pismo je izzvalo nezadovoljstvo v Izraelu, saj Kennedy ni nasprotoval le jedrskemu orožju, temveč tudi zmogljivostim za njegovo izdelavo (Cohen, 1998: 127-129). Ben Gurion se je tako znašel pred zidom, saj se ni več mogel izogniti konfliktu z ZDA. V pismu 27. maja je dokaj ostro zavrnil 6-mesečne obiske, saj je menil, da ZDA niso sodelovale pri gradnji Dimone, zato nimajo pravice zahtevati kaj takega. Vendar pa je pristal na letne obiske, toda šele po letu 1964, ko naj bi reaktor začel obratovati. Ben Gurion se je tudi skušal izogniti obiskom poleti, saj bi bilo takrat določene dejavnosti težje skriti pred inšpektorji. (Cohen, 1998:131)

Vendar pa so ameriški strokovnjaki, kot minimum za uspešen nadzor reaktorja, zahtevali vsaj dva obiska letno, prvega že poleti leta 1962 in drugega najpozneje leto pozneje, imeti pa bi tudi morali poln dostop do vseh objektov in neomejen čas za inšpekcije. Te pogoje je Kennedy zopet poslal v pismu, na katerega pa Ben Gurion ni nikoli odgovoril, saj je prej odstopil.

Podobno kot konec leta 1960, je težko pojasniti, ali je Ben Gurion junija 1963 odstopil, zato da bi zavlačeval z odgovorom Kennedyu. Mnenja so deljena, čeprav ne gre zanemariti tako hudih notranjepolitičnih trenj kot zdravstvenega stanja 76-letnega predsednika vlade. V tistem obdobju naj bi imel tudi hude napade panike in paranoje, ki je mejila že na histerijo. Neizpodbitno pa ostaja, da Ben Gurion ni zapustil le jedrske infrastrukture, ki mu je ni uspelo popolnoma zaščititi pred zunanjimi vplivi in pritiski, temveč je njegova nekonsistentna in včasih tudi zmedena politika pustila močan pečat v bodoči izraelski politiki netransparentnosti in nepreglednosti glede tega vprašanja. (Cohen, 1998: 135-36)

3.4.3 Preoblikovanje izraelske varnostne doktrine

Kmalu po razkritju Dimone decembra 1960, je prišlo tudi do dileme, kako preoblikovati izraelsko varnostno doktrino v luči morebitne jedrske opcije. Vprašanje se je pojavilo tudi v izraelskih medijih, zlasti v časopisu Ha'aretz. Pojavile so se tudi razne peticije in gibanja proti nuklearizaciji Bližnjega vzhoda, medtem ko je Peres zagovarjal tezo o »odvračalnem orožju«. Termin, kot je jedrsko orožje, ni bil v debati nikoli uporabljen. (Cohen, 1998:134-35) Debata se je razširila tudi v Knesetu in v dialogu med strankami, vendar pa je ključna razprava potekala znotraj same vlade. Predlogi so varirali vse od polnega razvoja jedrske opcije do vzpostavitve potrebnih zmogljivosti za njen morebitni razvoj, če bi okoliščine to zahtevale. Leta 1962 so se tako oblikovali dve smeri razmišljanja. T.i. »tehnološko-jedrski« pristop, ki sta ga zagovarjala Dajan in Peres, je zagovarjal razvoj zmogljivosti za strateško odvracanje, ki bi bilo edini garant miru. T.i »konvencionalni« pristop pa je zagovarjal takratni minister za delo Yigal Allon, bivši načelnik štaba Hagane, čigar mnenje je bilo visoko cenjeno. Razmišljanje »konvencionalistov« je zavračalo vero v jedrski deterent. Verjeli so, da moderne oklepne enote in močno vojaško letalstvo, zagotavljajo varnost Izraela v prihajajočih letih. Močan argument je bilo tudi dejstvo, da bi bil izraelski jedrski monopol le kratkotrajne narave, saj bi prišlo do širše nuklearizacije Bližnjega vzhoda. (Cohen, 1998:148-49)

Sredi leta 1962 je debata dosegla stopnjo, ko je bilo treba sprejeti končno odločitev. Ni popolnoma jasno, kje je do sestanka prišlo, vendar naj bi po predstavitvi mnenj obeh strani, Ben Gurion sprejel Allonovo tezo o močni konvencionalni vojski, obenem pa je bil še vedno odločen, da Izrael nadaljuje pot proti jedrski opciji. Vendar je Ben Gurion obenem sprejel strateški presedan: odločil se je, da Izrael ne bo prvi vpeljal jedrskega orožja na Bližnji vzhod, kar je postalo osrednje vodilo izraelske politike do tega vprašanja. Kasneje je bila ta strategija označena tudi kot »bomba v kleti²⁶«.

Do konca leta 1962 je novo strategijo sprejel tudi Peres, saj je na podlagi informacij, ki so mu jih ZDA posredovale že leto prej, spoznal, da bi javno priznanje obstoja in uvedba jedrskega orožja pomenila *casus belli* za arabske države. (Cohen, 1998:150-151)

---

²⁶ »Bomb in the basement«

3.4.4 Eškol sklence dogovor; rojstvo jedrske dvoumnosti

23. junija 1963 je tretji predsednik izraelske vlade postal dotedanji finančni minister Levi Eškol. Eškol se je moral nemudoma soočiti z nadaljevanjem ameriških pritiskov glede Dimone. Kennedyeve zahteve so ostale iste, zaostri pa se je ton pisem, v katerih je Kennedy skorajda postavljaj ultimaj in posredno celo grozil, da bi bila podpora Izraelu s strani ZDA lahko »močno ogrožena«. V istem času je dokončno propadel tudi trilateralni plan, ki so ga ZDA skušale doseči, saj Egipt ni pokazal nobenega zanimanja zanj. So pa zato ZDA skušale doseči vsaj bilateralni sporazum z Izraelom. (Cohen, 1998: 153-156)

Ameriški pritiski na Izrael so bili dokaj neposredni, vendar niso bili ostro usmerjeni samo na Izrael, temveč je šlo bolj za globalno iniciativno na področju omejevanja poliferacije jedrskega orožja. Reaktor v Dimoni je bil odlična priložnost za demonstracijo te iniciative. Vendar pa so Izraelci to razumeli kot neposreden pritisk na njihovo suverenost, s strani države, ki k razvoju Dimone ni prispevala praktično nič. Eškol je sicer skušal, podobno kot Ben Gurion, zavlačevati in nekako pomiriti ZDA. V to smer je šel tudi podpis pogodbe PTBT²⁷ v Moskvi 4. avgusta, s katerim je Izrael skušal pokazati zavezanost Kennedyevi globalni iniciativi omejevanja jedrske proliferacije. (Cohen, 1998: 161)

Tekom avgusta 1963 je skušal Eškol mrzlično z vodilnimi možmi jedrskega programa pripraviti odgovor na Kennedyeve zahteve. 19. avgusta 1963 je končno odpisal Kennedyu. Zopet je podal zavezo o miroljubni uporabi jedrske energije, pristal je tudi na ponovne obiske reaktorja, vendar ne izrecno tudi na obiske dvakrat letno. Zagotovil je, da je ves uran v Dimoni pod francoskim nadzorom, kamor se po uporabi tudi vrne. Strinjal se je tudi z uvedbo procedure, ki bi urejala ameriške obiske reaktorja.

V Kennedyevem odgovoru, ki je sledil 27. avgusta, je zaznati zadovoljstvo in olajšanje nad Eškolovo ponudbo, kljub nekaterim manjšim pomislekom. Strinjal se je tudi z tajnostjo ameriških obiskov v Dimoni, kar je bila Eškolova zahteva. (Cohen, 1998: 163-164)

Eškol je sledil Ben Gurionovem pristopu, da se je potrebno za vsako ceno izogniti odprtemu konfliktu z ZDA. Njegova zaveza za miroljubno uporabo jedrske tehnologije ni v

---

²⁷ Partial Test Ban Treaty (PTBT) je znan tudi kot Limited Test Ban Treaty (LTBT) ali Moskovski sporazum. Glavni namen sporazuma je bila prepoved vojaških jedrskih poskusov v atmosferi, vesolju ali pod vodo, delno pa omejuje tudi podzemne jedrske teste. Sporazum je bil dogovorjen 25. julija 1963, podpisan pa 4. avgusta v Moskvi s strani ZDA, SZ in Velike Britanije ter ostalih držav, sporazumu pa se nista pridružili Kitajska in Francija. (<http://www.nti.org/db/china/ptbtorg.htm>)

ničemer spodkopala zavezanost Izraela k pridobitvi jedrske opcije. Izrael zopet ni bil popolnoma iskren s svojim zaveznikom, kar je predlagala Golda Meir, temveč je Eškol sledil Ben Gurionovim vzorcem obnašanja. Improvizirana jedrska nejasnost se je tako nadaljevala. Kljub uklonitvi Kennedyevim zahtevam pa so dve ključni točki ostali nerešeni, in sicer vprašanje dvakratnih obiskov na leto ter posredovanje podatkov o dejavnostih v Dimoni egiptovskemu predsedniku Naserju, kar je bila osnovna zamisel ZDA za preprečitev jedrske tekme na Bližnjem vzhodu. (Cohen, 1998: 165-166)

Čeprav Kennedy v novem pismu 3. oktobra ni dal jasnih varnostnih zagotovil, kar je Eškol pričakoval, temveč je le obnovil prejšnje zaveze, je varnostni dialog med Izraelom in ZDA postajal vse bolj poglobljen. Varnostno zagotovilo ZDA so namreč nadomestili sodobni ameriški tanki M-48A in M-60, ki so bili sicer dobavljeni preko tretjih držav (Nemčija, Italija), s čimer so se Izraelci strinjali. Oklepne enote so namreč postale temeljni element izraelskega konvencionalnega odvrčanja. Eškol je sicer skušal pridobiti še balistične rakete, vendar to takrat ni bilo mogoče. (Cohen, 1998: 170-173)

Po atentatu na Kennedyja novembra 1963 so napetosti med državama glede Dimone vidno popustile. Novi predsednik Lyndon Johnson ni namenjal tolikšne pozornosti proliferaciji jedrskega orožja kot njegov predhodnik. Vztrajal je sicer na že dogovorjenih obiskih, vendar je z Eškolom sklenil dogovor, po katerem se je Izrael znova zavezal, da ne bo prvi uvedel jedrskega orožja v regijo, v zameno pa bodo ZDA poskrbele za dobave konvencionalnega orožja v obliki tankov M-48 in letal A-4 Skyhawk. Za Johnsona je bilo ključnega pomena le, da Izrael svojih zmogljivosti javno ne prizna, ker bi to spodkopalo ameriško politiko v regiji. (Cohen, 1998: 173)

3.4.5 Prehod preko tehnološkega praga in šestdnevna vojna 1967

Po zmagi Eškola na volitvah leta 1965 je prišlo do postopne zamenjave vodilnega kadra v jedrskem programu. Prvi je bil na vrsti Bergmann, zagrizen podpornik Ben Guriona, ki je bil tedaj glavna opozicija Eškolu. Odstopil je 1. aprila 1966. Sledil mu je Manes Pratt, vodja Dimone, ki sta ga sicer vneto zagovarjala vodilna znanstvenika de Shalit in Igal Talmi, vendar je bil Eškol neomajen. Munya Mardor pa je bil še težavnejši zalogaj za Eškola, zlasti zato, ker je šlo v njegovem primeru tudi za širšo reorganizacijo RAFAEL-a. Mardor se je rekonstrukciji uspešno upiral skorajda šest mesecev. Ob podpori znanstvene in

politične srenje mu je celo uspelo rešiti večji del RAFAEL-a ter celo povečati proračun in število strokovnjakov, vendar je kontrolo nad znanstvenimi projekti prevzel Ephraim Katzir, vodja Znanstvene administracije na obrambnem ministrstvu. Novi vodja izraelske Komisije za jedrsko energijo (IAEC) je namesto Bergmanna postal Israel Dostrovski. IAEC je prevzela nadzor nad obema reaktorjema ter RAFAEL-ovim inštitutom v Haifi, kjer naj bi bila kasneje tudi sestavljena prva izraelska jedrska bomba. (Karpin, 2007: 223-226)

Izrael naj bi sposobnost za izdelavo jedrskega orožja pridobil nekje v drugi polovici leta 1966. Po mnenju zunanjih ekspertov, naj bi Izrael do takrat razvil tako ključne tehnološke komponente, kot tudi pridobil zadostno količino jedrskega materiala iz Dimone. Novembra 1966 naj bi na posameznih sklopih jedrske naprave izvedli tudi »hladni test²⁸«. To je mogoče razbrati iz Mardorjevega osebne dnevnika in spominov iz njegove knjige. Po predvidevanjih francoskega novinarja Pierra Peana, naj bi Izrael do konca leta razpolagal z okoli 4 kg plutonija, uporabnega tudi za vojaške namene, kar pa je bistveno manj od predvidevanj, ki so jih leta 1961 podali strokovnjaki ZDA. Tudi CIA je menila, da je bil Izrael že konec leta 1966 v nekaj tednih tudi dejansko sposoben sestaviti jedrsko bombo. (Karpin, 2007: 268-269) Vendar naj bi se Eškol obotavljal glede tega, verjetno tudi v luči jedrskega incidenta, ki se je zgodil v Dimoni decembra 1966. Jedrski obrat je bil zaradi tega zaprt skorajda tri mesece. Kljub vsemu je možno na podlagi Mardorjevega pričevanja sklepati, da je 2. novembra 1966 Izrael postal šesta država na svetu, ki je prešla jedrski tehnološki prag. (http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Nuclear/index_3578.html; Karpin, 2007: 269)

Vse od začetka leta 1967 so se stopnjevale tudi napetosti med Izraelom in Arabci, s preletom dveh egiptovskih MIG-ov-21 nad Dimono pa je napetost dosegla vrelišče. Izraelsko vodstvo se je zbal, da je prelet napoved letalskega napada na Dimono, kar je Naser napovedoval vse od leta 1960. Te strahove je dodatno okrepil ponovni prelet egiptovskih letal 21. maja. (Karpin, 2007: 278-279)

Ker Izraelci niso imeli ustreznega letala, ki bi dosegal hitrost MIG-a-21, so za ta namen usposobili iraški MIG-21, ki jim ga je uspelo dobiti z organiziranim prebegom iraškega pilota avgusta 1966. Letalo so prebarvali v izraelske barve ter ga opremili z raketami zrak-

---

²⁸ Hladni test je postopek, v katerem vsako stopnjo procesa, ki skupaj tvorijo eksplozijo, preverijo s simulacijo.

zrak. Letalo je bilo v pripravljenosti, da prestreže morebiten vnovičen prelet Dimone, a se ta ni več ponovil. Edino letalo, sestreljeno nad Dimono, je bil izraelski bombnik francoskega izvora Ouragan, ki je zaradi poškodbe zašel v zračni prostor Dimone, kjer je bil nato uničen. (Karpin, 2007: 283)

28. maja 1967, osem dni pred izbruhom šestdnevne vojne, naj bi v obratu RAFAEL-a, pod nadzorom Mardorja, izraelski inženirji v naglici sestavili prvi prototip jedrske bombe, ki je bila sicer improvizirana in nedodelana, vendar polno operativna. Do začetka vojne naj bi Izraelci imeli na voljo dve taki napravi, ki sta bili pripravljene za uporabo. Peres je konec maja, v luči razvoja dogodkov celo predlagal, da bi Izrael javno razglasil posedovanje jedrskega orožja in tako končal obdobje jedrske dvoumnosti ter morebiti preprečil bližajočo vojno. Tako Eškol kot Dajan sta to idejo odločno zavrnila. (Karpin, 2007: 297- 281)

Hitra zmaga v šestdnevni vojni in uničenje egiptovskega letalstva prvi dan vojne, 5. junija 1967, je popolnoma zasenčilo vlogo jedrskih naprav, ki tako nista igrali nobene vloge. Navedbe, da naj bi Eškol ukazal njihovo pripravljenost za uporabo, niso bile nikoli potrjene. (Karpin, 2007: 284-285)

Munya Mardor se je po koncu vojne umaknil s čela RAFAEL-a. Na poslovilni zabavi mu je novi načelnik generalštaba IDF-a Haim Barlev²⁹ prebral skupno pismo IDF-a, v katerem je bil tudi naslednji nedokončani stavek: *»V naše roke si nam dal orožje, ki je sposobno poskrbeti za odgovor...«*

3.4.6 NPT; Dogovor Meir-Nixon

Leta 1968 je postal aktualen sporazum o jedrskem neširjenju (NPT³⁰), ki je igral pomembno vlogo v kasnejšem izraelskem jedrskem obnašanju. Sporazum so podpirale in podpisale tudi ZDA, kar je pripeljalo do ponovnih napetosti v odnosih z Izraelom. ZDA so v želji, da se tudi Izrael pridruži sporazumu, znova močno pritiskale, predsednik Johnson pa je pričel celo pogojevati prodajo letal F-4 Phantom, ki jih je Izrael nujno potreboval, s pristopom NPT-ju. Izrael je v pogovorih vztrajal, da zaradi svojih *»posebnih«* varnostnih potreb v danem trenutku ne more pristopiti k sporazumu o neširjenju jedrskega orožja.

---

²⁹ Barlev je še pred začetkom vojne s slavnim stavkom pravilno napovedal razplet šestdnevne vojne. Izjavil je: *»Razbili jih bomo močno, hitro in v elegantnem stilu«*.

³⁰ Nuclear Non-proliferation Treaty

Predsednik Johnson je na koncu le dovolil prodajo Phantom-ov, brez povezovanja tega vprašanja z izraelskimi koncesijami glede NPT-ja. (http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Nuclear/index_3578.html)

Težave povezane z izraelskim jedrskim programom je nasledila tudi nova Nixonova administracija. Dileme glede izraelskega jedrskega programa je predsedniku Nixonu 19. julija 1969 v dolgem memorandumu posredoval njegov svetovalec za nacionalno varnost, Henry Kissinger³¹, kot pripravo na srečanje z Goldo Meir septembra 1969.

V memorandumu je Kissinger menil, da je Izrael, zaradi resnih groženj svojemu obstoju, bolj naklonjen uporabi jedrskega orožja kot druge jedrske države. Kissinger je Nixonu podal nekaj možnih scenarijev. Kot možnost je navedel pritisk na Izrael, da se odpove jedrskemu orožju, vendar je obenem postavil vprašanje, kaj storiti če se Izrael temu ne bo uklonil. Kissinger je zato nakazal možno rešitev težav ZDA s tem, da sprejmejo zavestno jedrsko dvoumnost, ki jo je Izrael že izvajal, oziroma da ZDA enostavno sprejmejo držo, po kateri za izraelske jedrske aktivnosti enostavno ne vedo. Opozoril je, da bi morebitni pritiski na Izrael, tudi preklic dobav Phantomov, povzročila notranjepolitične pritiske na administracijo. (Stout, 2007: http://www.nytimes.com/2007/11/29/world/middleeast/29nixon.html?_r=1&st=cse&sq=israel+nuclear&scp=1&oref=slogin)

Po mnenju Avnerja Cohena (1998: 337) obstaja dovolj zgodovinskih dokazov, ki kažejo na to, da sta Nixon in Meir na sestanku septembra 1969, dosegla skrivni kompromis glede izraelskega jedrskega programa, ki velja še danes.

Golda Meir je na septembrskem sestanku z Nixonom uresničila tisto, kar je sama svetovala tako Ben Gurionu kot Eškolu; povedala je resnico. Nixonu je pojasnila razloge, zakaj je Izrael razvil jedrsko sposobnost ter zakaj ne more pristopiti NPT-ju. Vendar pa se je zavezala, da Izrael ne bo postal deklarirana jedrska sila. Verbalni dogovor Meir-Nixon je v operativnem smislu prinesel tudi zavezo Izraela, da ne bo izvedel jedrskega poskusa, da se ne bo razglasil za državo z jedrskim orožjem (NWS³²), prav tako pa ne bo svojih jedrskih sposobnosti uporabljal za diplomatske pritiske. Temelj dogovora je torej bil, da

---

³¹ Henry Kissinger je zagovarjal povsem drugačna stališča kot njegovi predhodniki. Menil je, da bi ZDA morale pomagati prijateljskim državam (Izrael, Indija) ali pa jih vsaj ne ovirati glede njihovih jedrskih ambicij ter s tem krepiti zahodni blok. Nasprotoval je tudi pritiskom na prijateljske države (Izrael, Zahodna Nemčija), da podpišejo NTP. (Karpin, 2007: 316)

³² Nuclear Weapon State

»bomba ostane v kleti«. Izrael se tudi ni pridružil NPT, vendar pa mu javno ni več nasprotoval.

V luči doseženega dogovora Meir-Nixon so ZDA prenehale z letnimi obiski Dimone, prav tako niso več izvajale pritiska na Izrael glede NPT, temveč so pričele uporabljati politiko, ki jo je nakazal že Kissinger, in sicer »ne vprašaj, ne povej³³«

Ta politika je ustrezala obema državam, saj je upoštevala tako posebnosti izraelskega jedrskega primera kot tudi zavezanost politike ZDA o neširjenju jedrskega orožja. Dogovor Meir-Nixon je preživel vse ameriške administracije in je še danes v veljavi. S tem dogovorom so bila desetletje stara nasprotja glede jedrskega programa končno presežena. Izrael je tako, ob posrednem ameriškem priznanju, postal *de facto* jedrska sila.

Julija 1970 je *New York Times* objavil članek, v katerem je povzel domneve obveščevalne skupnosti ZDA, ki je menila, da je Izrael postal država z jedrskim orožjem (NWS). Kmalu po objavi članka je Izrael začel z nameščanjem raket Jericho-1, ki so bile prve izraelske rakete, sposobne nositi jedrsko bojno glavo. Rakete so prvotno razvijala francoska podjetja, vendar so delo, zaradi razkola sodelovanja s Francijo, dokončali izraelski strokovnjaki. Do jomkipurske vojne leta 1973 je bil Izrael že manjša jedrska sila. (http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Nuclear/index_3578.html)

3.5 Jomkipurska (oktobrska) vojna 1973

Obdobje jomkipurske vojne je bila ena izmed najbolj kritičnih točk Izraela v njegovi celotni zgodovini. V določenem trenutku se je v izraelskem vodstvu pojavila tudi realna možnost uničenja države Izrael. Takratna premierka Golda Meir je kasneje prijateljem zaupala, da je razmišljala tudi o samomoru.

Vojna se je začela 6. oktobra 1973 na najsvetejši židovski praznik Yom Kipur. Sirske in egiptovske enote so ob 14. uri pričele koordiniran napad tako na Golanu kot na Sinaju. Egipčani so s pridom uporabili krvave lekcije iz šestdnevne vojne leta 1967. S prečkanjem Sueškega prekopa so uspešno nevtralizirali kar 15 od 16 utrd, ki jih je Izrael postavil na t.i. Barlevi liniji, ki so jo imeli Izraelci za nepremagljivo. Razpad linije je bil za izraelsko vodstvo popolni šok, vendar je egiptovsko vojsko do izraelskega matičnega ozemlja delil še celotni Sinajski polotok. (Karpin, 2007: 322-323)

---

³³ »Don't ask, don't tell.«

Bolj kritična je zato postala situacija na Golanu, kjer se je Izrael prav tako pripravil za pozicijsko obrambo. Izraelske ovire so se pričele zahodno od črte razmejitve s protioklepni jarkom, ki je bil približno 4-6 m širok in 4 m globok (»Škrlatna črta³⁴«), sledil pa jim je kompleks 17 večjih utrd (»mutzav«), številne opazovalne točke in minska polja. Na Golanu sta v začetku konflikta bila razporejena le dva pehotna bataljona, dve oklepni brigadi (188. brigada Barak in 7. oklepna brigada) z okoli 170 tanki ter 11 artilerijskih baterij z okoli 50 artilerijskimi orožji. (Vilar, 1996: 45)

Kljub močnemu izraelskem odporu je masivni sirski oklepni napad v sovjetskem stilu, s preko 500 tanki, uspešno prebil Škrlatno črto in v nadaljevanju omogočil osvojitve večine Golanskega višavja, ki ga je Sirija izgubila leta 1967. V helikopterskem desantu je padel tudi Mt. Hermon, imenovan tudi »oči Izraela«. Sirski prodor se je približal le na nekaj deset kilometrov do Galileje, ki predstavlja že del izraelskega ozemlja. Ben Gurionov črni scenarij, zaradi katerega se je tudi zatekel v razvoj jedrske opcije, se je tako pričel uresničevati.

IDF je nemudoma pričel z mobilizacijo vseh razpoložljivih enot, ki je potekala v noči s 6. na 7. oktober, ko so se rezervne sile formirale in pričele s premiki na fronto. 7. oktobra popoldne je Moše Dajan poročal Goldi Meir o težki situaciji na obeh frontah. Predlagal je umik na rezervne položaje. Golda Meir je za mnenje prosila tudi načelnika generalštaba generalpolkovnika Davida Elazarja. Ta je sicer soglašal s težavnostjo situacije, vendar je zavrnil umik in je priporočil vztrajanje in potrpežljivost. Golda Meir je podprla Elazarja³⁵.

Sestanku naj bi sledila ena najbolj kontroverznih odločitev Dajana v celotnem poteku vojne in predsedal v izraelski jedrski strategiji. Viri izven Izraela so poročali, da je Izrael prvič po pridobitvi jedrske opcije, na ukaz ministra za obrambo Moše Dajana, oborožil tako vojna letala kot rakete Jericho-I z jedrskim orožjem in jih postavil v stanje pripravljenosti. Podani naj bili tudi cilji, ki bi bili napadeni v primeru, če bi bil ogrožen obstoj države Izrael. (Karpin, 2007: 323-324)

Te informacije niso bile nikoli potrjene s strani uradnih izraelskih virov. Obstajata pa dve nasprotujoči si različici glede reakcije Golde Meir na Dajanovo odločitev. Po prvi, naj bi

---

³⁴ Razmejitvena črta iz leta 1968.

³⁵ Kljub temu, da je Golda Meir po vojni izjavila: »Dado (Elazar) je rešil državo Izrael.«, mu to ni pomagalo v povojni preiskavi, saj so ga krivili pomanjkljivosti v vodenju vojne in ga zamenjali. Dejanj političnih osebnosti kot sta Golda Meir in Moše Dajan niso preiskovali. (Karpin, 2007: 323-324)

Meirova ukazala Dajanu preklic jedrske pripravljenosti, saj naj bi se bala, da bodo Sovjeti zaznali izraelske aktivnosti in jih tudi prepoznali kot dejansko jedrsko grožnjo ter posledično zagrozili Izraelu s protiukrepi. Druga različica pa trdi prav nasprotno. Golda Meir naj bi obvestila Henryja Kissingerja, takratnega državnega sekretarja ZDA, o jedrski pripravljenosti Izraela. Izrael naj bi preklical jedrsko pripravljenost le v primeru Nixonove odobritve zračnega mostu, ki bi Izraelce oskrbel z nujno potrebno vojaško opremo. Po trditvah zagovornikov te različice, naj bi Nixon na to pristal, prav zaradi izsiljevanja Meirove, z morebitno uporabo jedrske opcije. Obe različici obstajata le na podlagi posameznih fragmentov in nekaterih izjav ter nista podprti z nobenimi uradnimi dokumenti. Kaj se je v resnici dogajalo, bo mogoče razbrati šele po objavi uradnih dokumentov tako v ZDA kot Izraelu. (Karpin, 2007: 324)

Istega dne je sledil še sestanek kabineta vlade, kjer sta bila zopet udeležena tako Dajan kot Elazar. Dajan je zopet vztrajal na resnosti celotne situacije, kar je šokiralo nekatere člane kabineta. Vendar pa je kabinet, tako kot Golda Meir, zavrnil pesimistične napovedi Dajana, zavrnil umik ter zopet podprl Elazarja pri protiofenzivi na Sinaju. (Karpin, 2007: 324)

Naslednji dan, 8. oktobra, je bila situacija za Izrael še neugodnejša. Izraelski protinapad na Sinaju se je končal z neuspehom, za kar je Dajan krivil tudi poveljnike na južni fronti. Kljub temu, da ni bil noben poveljnik razrešen, je bil na južno poveljstvo poslan general polkovnik Haim Barlev, da bi nadziral nadaljnji potek operacij.

Glavna težava je bila zlasti neučinkovitost vojnega letalstva (IAF³⁶), ki je bil v prvih dneh popolnoma nevtraliziran s protiletalskim ščitom, zlasti z novimi raketami sovjetskega izvora SAM-6, ki so terjale velik davek med letali, obenem pa so preprečevala letalske napade na egiptovske in sirske enote na tleh. (Karpin, 2007: 325)

Nekoliko bolje je Izraelu kazalo na Golanu. Obe oklepni brigadi, 7. in 188., sta imeli le še peščico tankov, vendar je bil sirski napad tik pred Izraelom dokončno ustavljen, njihove sile pa tako oslABLJENE, da so rezervne izraelske enote 9. oktobra zjutraj lahko pričele s protinapadom. (Vilar, 1996: 49)

---

³⁶ Israeli Air Force

Istega dne se je Dajan znova srečal z Meirovo. Poročal je o neuspešnem napadu na jugu ter ukazom enotam na Golanu, da vztrajajo za vsako ceno. Dajan je bil napet, utrujen in defetističen, kar najbolj kaže njegova izjava o »uničenju Tretjega kraljestva³⁷«.

Predlagal je celo bombardiranje civilnih ciljev v Damasku in javno objavo stanja na televiziji. Meirova je vse predloge odločno zavrnila.

Kljub temu, da je bilo pozneje jasno, da je 9. oktober dejansko pomenil preobrat v vojni, saj se je situacija na Golanu pričela obračati, prav tako pa je popuščal protiletalski ščit, kar je pomenilo aktivnejše delovanje IAF-a, je težka atmosfera prevladovala tudi na generalštabu. (Karpin, 2007: 325-326)

V tistem času se je Dajanu kot pomoč pridružil tudi general v rezervi, Meir Amit, ki naj bi olajšal komunikacijo med Dajanom in Elazarjem, ki ni bila najboljša. Poleg tega je Dajan Amitu zaupal tudi odločanje o »občutljivih zadevah«, če sam ne bi bil prisoten. Dajan je namreč odpotoval na obisk frontnih linij, avtoriteto odločanja pa prepustil Amitu, ki sicer ni imel več vojaške funkcije, je pa imel dober vpogled v izraelske jedrske aktivnosti. »Občutljive zadeve« je bila z drugimi besedami implementacija jedrske opcije, če bi bilo to potrebno. Amit je kasneje dejal, da v skladu z njegovim vedenjem, tekom vojne ni bilo nobenega razgovora o uporabi jedrske opcije, kljub Dajanovim skorajda histeričnim izjavam in kljub nenavadni izjavi takratnega izraelskega predsednika Katzirja, ki je še kot fizik sodeloval v jedrskem programu. Katzir je namreč nekaj let po vojni v televizijskem intervjuju izjavil, da je Izrael leta 1973 »oborožil letalo z jedrsko bombo«. Izjava je bila sicer kasneje večkrat preklicana, Amit pa je odkrito izražal dvom, da bi bil predsednik bolje obveščen od njega samega. Kljub temu, da ni zanikal dejstva, da je Dajan dejansko tehtal možnost uporabe jedrskega opcije, pa je podvomil, da so bili storjeni kakršnikoli praktični ukrepi v tej smeri.

Tednik *Time* je sicer poročal, da je Izrael oktobra 1973 sestavil kakšen ducat bomb in jih pripravil za uporabo na letalih in raketah, vendar so tudi te trditve ostale nedokazane. (Karpin, 2007: 326-328)

---

³⁷ Referenca na dve predhodni neodvisni judovski državi, oziroma kraljestva in njihov simbol, Jeruzalemski tempelj. Prvega so uničili Babilonci v 4.stoletju pred Kristusom, drugega pa Rimljani v 1.stoletju po Kristusu. (Karpin, 2007: 325)

Izraelske analize jomkipurske vojne so pokazale, da je bila večina Dajanovih domnev glede poteka vojne, napačnih. Izraelsko vodstvo je bilo popolnoma šokirano zaradi nepričakovanega napada ter neuspehov prvih dni vojne, tako da je celo Dajana, ki je imel dokazano vse kvalitete prekaljenega vojaškega voditelja, zajela panika. Situacija na obeh frontah je sicer bila resna, vendar pa nikakor ne kritična. Izrael ni bil nikoli v nevarnosti, ki bi opravičevala Dajanovo izjavo o »padcu Tretjega kraljestva«. Dejstvo je, da je bila arabska ofenziva uspešna le do trenutka, ko so oklepne enote pred letali IDF-a ščitile sovjetske protiletalske rakete SAM. Ko so enote zgubile to zaščito in so Izraelci odkrili načine za onemogočenje raket, zlasti SAM-6, je bila vojna praktično dobljena.

Danes je tudi jasno, da je bil egiptovski plan strateško omejen na Sueški prekop. Sadat³⁸ ni imel namena širšega prodora v Izrael, saj se je sam zavedal meje zmožnosti egiptovski sil. Kot kaže je bil njegov načrt usmerjen zlasti na obnovitev pogajanj o izraelskem umiku s Sinaja, kar mu je čez nekaj let tudi dejansko uspelo. (Karpin, 2007: 328)

Meir Amit je menil, da se je Sadat za razliko od Naserja zavedal izraelskih jedrskih zmožnosti, zaradi česar je tudi omejil svoj vojni načrt na območje Sueza. (Karpin, 2007: 330)

Izraelsko vodstvo je, kljub končnemu uspehu v oktobrski vojni leta 1973, spoznalo, da posedovanje jedrske opcije ni nikakršen garant superiornosti v vodenju taktičnega in celo strateškega vojskovanja. Na podlagi povojnih analiz je bilo jasno, da Izrael ni imel pravega razloga za pripravo letal in raket z jedrskim orožjem, o čemer so poročali ne-izraelski viri, saj ni bila prestopljena nobena t.i rdeča linija. Po Avnerju Cohenu (1998: 237) je Izrael že leta 1966 uvedel uradno doktrino uporabe jedrskega orožja, ki se je vrtela okoli štirih »rdečih linij«, ki bi lahko vodile do jedrskega odgovora:

1. Uspešna vojaška penetracija arabskih sil v populacijska območja znotraj izraelskih meja iz leta 1949.
2. Uničenje izraelskega vojaškega letalstva (IAF).
3. Izpostavljanje izraelskih mest obsežnim in uničujočim letalskim napadom ali morebitnim

---

³⁸ Iz knjige *Crisis* Henryja Kissingerja in deklafisciranih uradnih ameriških dokumentih je videti, da je Sadat že 7. oktobra, dan po pričetku vojne, preko svojega svetovalca za nacionalno varnost Hadez Ismaila, posredoval svoje strateške načrte ZDA. Iz njih je bilo razvidno, da Sadat ni želel širše konfrontacije, temveč mediacije ZDA med Izraelom in Egiptom po vojni. Glede na obnašanje izraelskega vodstva je jasno, da ZDA egiptovskih načrtov niso posredovale Izraelu. Kissinger jih je obdržal zase, kar mu je kasneje omogočalo strateško prednost, tako pred Sovjeti kot Izraelci, pri upravljanju krize. (Karpin, 2007: 328-330)

kemičnim ali biološkim napadom.

4. Uporaba jedrskega orožja na izraelskem teritoriju.

Jedrsko odvracanje je delovalo tako, kot si je to zamišljal Ben Gurion. Jedrska opcija, čeprav je bila v »kleti«, je učinkovito preprečevala glavnemu nasprotniku, da razmišlja o uničenju Izraela, saj bi bile posledice za Egipt katastrofalne. (Karpin, 2007: 332)

Izraelski jedrski potencial je sicer znova postal aktualen nekaj dni pred koncem jomkipurske vojne. V noči 15. na 16. oktober so padalske enote pod vodstvom Ariela Šarona prečkale Sueški kanal in vzpostavile mostišče na zahodnem bregu. 22. oktobra so izraelske oklepne in pehotne brigade prišle le 100 km od Kaira. Celotni egiptovski 3. armadi je grozila popolna obkolitev, zato je bilo sklenjeno premirje, ki pa so ga Izraelci, ob posredni podpori Kissingerja, prekršili in nadaljevali obkolitev. Sovjetska zveza je ostro reagirala in opozorila ZDA, da je pripravljena intervenirati. Vendar so tokrat reagirale tudi ZDA. Nuklearne sile ZDA so prešle iz DEFCON³⁹ 4 na višjo stopnjo, DEFCON 3. Kot je kasneje dejal Kissinger, je bil poglobitni namen ustvariti velik komunikacijski promet, ki bi ga zaznali tudi Sovjeti, še pred uradnim odgovorom s strani ZDA. To je bilo jasno opozorilo Sovjetom, da tudi ZDA ne bodo popuščale.

Vendar pa so se ZDA zavedale tveganja jedrske konfrontacije. Za razliko od Sueške krize leta 1956, je jedrsko orožje sedaj imel tudi Izrael, ki bi lahko sovjetske grožnje interpretiral kot neposredno grožnjo svojemu obstoju in sprejel drastične protiukrepe. Na pritisk ZDA je bilo tako 24. oktobra sprejeto premirje, kar je rešilo 3. egiptovsko armado. (Karpin, 2007: 332-334)

3.6 Obdobje od 1973 do danes

Izraelsko jedrsko zgodovino po letu 1973 do prve zalivske vojne leta 1990-1991, je mogoče razdeliti na dve ključni temi. Kot prvo, gre za zlato obdobje izraelske jedrske nejasnosti, oziroma strategije jedrske dvoumnosti, ki se je iz začetne improvizirane strategije prelevila v relativno stabilno strateško držo. Jedrska dvoumnost je postala nenadomestljiv steber izraelske nacionalne varnostne doktrine, saj je ob relativno majhni politični ceni omogočala zanesljivo stopnjo odvracanja. Številni Izraelci celo menijo, da je prav prikrito odvracanje pripeljalo do miru z Egiptom ter preprečilo širšo regionalno vojno.

---

³⁹ Defense Condition

Prav tako je jedrska dvoumnost preprečila nadaljnje zaostrovanje z ZDA, obenem pa dovolila svobodno delovanje Izraela na tem področju. Na to politiko ni vplivalo niti javno razkritje Dimone s strani bivšega tehnika Mordehaia Vanuna leta 1986. (http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Nuclear/index_3578.html)

Druga pomembna tema obdobja med leti 1973 in 1991 je veliko povečanje zalog izraelskega jedrskega orožja, kar je zopet posledica relativne svobode delovanja, ki ga je dopuščala jedrska dvoumnost. Velja splošno prepričanje, ki ga podpirajo tudi podatki pridobljeni leta 1986, da je jedrski arzenal v tem obdobju doživel veliko transformacijo, tako v kvantitativnem in kvalitativnem smislu. Vojna leta 1973 je pokazala na neuporabnost obstoječega jedrskega orožja proti ciljem na taktični ravni. Iz podatkov in posnetkov, ki jih je posredoval Vanuna, je moč sklepati, da je Izrael sredi 70-ih pričel z modernizacijo in širitvijo objektov v Dimoni, kar je omogočilo razvoj naprednih oblik jedrske oborožitve, tako manjše kot večje moči in v večjih količinah. Na podlagi številnih virov je mogoče sklepati, da je Izrael proizvedel tako jedrsko orožje večje moči (mogoče celo termonuklearno orožje) kot napredna taktična orožja. Ob tem se je konec 70-ih pričel tudi razvoj balističnih raket *Jericho-II*⁴⁰, z dometom 1500 km, ki so postale operativne v letih 1989-90.

Kljub občutnemu povečanju jedrskih zmogljivosti, pa se Izrael v tem obdobju (še) ni odločil za razvoj zmogljivosti za t.i. »*second-strike*»⁴¹ (drugi udar). Kljub občasnim razpravam v tej smeri, so operativne in finančne težave preprečevale razvoj omenjenih zmogljivosti. (http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Nuclear/index_3578.html)

---

⁴⁰ Raketa Jericho-II (Luz YA-3) je postala operativna 1990. Gre za dvostopenjsko raketo z dosegom okoli 1500 km in nosilnostjo okoli 1000 kg. Po podatkih naj bi te rakete imele tudi sposobnost vodenja v terminalni fazi leta, kar bistveno povečuje natančnost zadetkov. Pri razvoju rakete naj bi sodelovala tudi.

Južnoafriška republika, vendar so to le nepotrjene špekulacije. Jericho-II je sposobna nositi tudi jedrsko orožje, čeprav ni znano ali je to njen poglobitveni namen, vendar obstaja velika verjetnost za to. S to raketo se je bistveno povečal doseg delovanja izraelskih sil, saj je ta raketa sposobna doseči tako Iran, kot jugozahod Rusije. Izvedenka Jericha-II, z imenom Shavit (Komet), je že leta 1988 ponesla prvi izraelski satelit Ofeq-1, kar pomeni, da je Izrael sposoben razviti tudi rakete z medkontinentalnim dosegom (ICBM), če bi imel strateški imperativ ali politično željo za to. (<http://www.cdi.org/issues/nukef&f/database/isnukes.html>)

⁴¹ Drugi udar (»*second-strike*«) je, po vojaškem slovarju ZDA, povračilni napad izveden z orožjem, ki je zasnovano tako, da preživi prvotni jedrski udar (»*first-strike*«). Zmogljivosti za drugi udar dodatno povečujejo sposobnost države za jedrsko odvratanje. Najpogostejše sredstvo za zagotavljanje zmogljivosti za drugi udar so podmornice, ki nosijo balistične izstrelke z jedrskimi bojnimi konicami. (<http://www.answers.com/topic/second-strike?cat=technology>)

3.6.1 Sodelovanje z JAR: incident Vela

V obdobju 1973-91 se je okrepiło jedrsko sodelovanje med Izraelom in Južnoafriško republiko (JAR). Sodelovanje naj bi se pričelo že okoli leta 1967 ter se nato nadaljevalo skozi 70-a in 80-a leta. JAR je bila v tem obdobju glavni dobavitelj urana za reaktor v Dimoni. (<http://nuclearweaponarchive.org/Israel/Isrhist.html>) Sodelovanje med državama na jedrskem področju naj bi doseglo vrh z jedrskim poskusom, bolj znanim kot incident Vela, v Indijskem oceanu leta 1979. 22. septembra 1979, ob enih ponoči, je ameriški vohunski satelit vrste Vela zabeležil močan dvojni blisk nad Indijskim oceanom, ki je bil izjemno podoben predhodno zabeleženim bliskom francoskih in kitajskih jedrskih poskusov. Fotografije so nemudoma sprožile ogromno špekulacij, ki so namigovala na to, da naj bi Izrael, ob logistični podpori JAR-a, izvedel lastni jedrski test. Da gre za jedrski blisk, so menili tudi strokovnjaki iz Los Alamosa, vendar je komisija znanstvenikov, ki jih je imenovala Carterjeva administracija, podala zaključek, da je bliske mogoče pripisati tudi klimatskemu fenomenu, kot posledici nenavadnih vremenskih okoliščin. (Karpin, 2007: 342) Vendar pa je ameriška obveščevalna skupnost menila, da obstaja 90-odstotna verjetnost, da je šlo za posledice jedrskega testa, s čimer je soglašala tudi tajna študija NIP⁴²-a. (http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_weapons_and_Israel)

V svoji knjigi *The Samson Option* je ameriški novinar Seymour M. Hersh citiral neimenovanega izraelskega uradnika, ki naj bi trdil, da so bili izvedeni trije jedrski testi, enega izmed njih pa je zabeležil tudi satelit Vela. Tega podatka sicer ni potrdil nobeden uradni vir iz Izraela ali JAR-a. Šimon Peres je izjavil, da testa ni bilo, ker bi bilo to »*vabilo za ogromen pritisk*«. (Karpin, 2007: 343)

3.6.2 Vanunujevo razkritje Dimona

Leta 1986 se je prvič zgodilo, da je nekdo, ki je aktivno deloval v izraelskem jedrskem programu, posredoval podatke o tem svetovni javnosti. Mordehai Vanunu⁴³, tehnik v

---

⁴² Nuclear Intelligence Panel

⁴³ Vanunu je maroški Jud, ki se je po izbruhu antisemitizma preselil v Izrael. Leta 1977 se je zaposlil kot tehnik v Dimoni. Leta 1986 je bil odpuščen, v njegovi varnostni kartoteki pa je bilo zapisano, da je kazal »*levičarska in proarabska nagnjenja*«. Vanunu se je izselil v Avstralijo, kjer je spoznal kolumbijskega novinarja Oscarja Guerrera, ki je Vanunujeve informacije posredoval *Sunday Timesu*. Kljub poskusom diskreditacije in dezinformiranja, so znanstveniki prepoznali avtentičnost opreme na posnetkih. Izrael ni želel komentirati odkritja, vendar pa je Mosad organiziral ugrabitev v Rimu, kamor je tajna agentka zvalila Vanunuja. V Izraelu je bil obsojen po kratkem postopku. (Thomas, 2002: 170-180) Vanunu je svojo 18-letno

Dimoni, je podrobne opise proizvodnih procesov in fotografije notranjosti Dimone, posnete na skrivaj, posredoval londonskemu *Sunday Times*-u. Razkril je obstoj *Inštituta II* (Mahon II), kjer je delal med leti 1977-1986, in kjer je, po njegovih besedah, stal obrat za ekstrakcijo plutonija. Mahon II je zagotovo ena najbolj skrivnostnih proizvodnih enot v centrali. Gre za betonsko stavbo brez oken, ki je navzven podobna skladišču. Betonske stene naj bi bile tako debele, da praktično onemogočajo vsakršno satelitsko izvidovanje. Labirint lažnih sten vodi do dvigal, ki se spustijo šest nadstropij nižje, kjer naj bi po Vanunujevih trditvah izdelovali jedrsko orožje. Vanunu je skrivaj slikal notranjost celotnega kompleksa, nadzorne plošče, prostore za ravnanje z jedrskimi snovmi in naprave, s katerimi je moč sestavljati jedrske naprave. (Thomas, 2002: 170)

Po posvetovanju s strokovnjaki je *Sunday Times* ocenil, da ima reaktor v Dimoni moč 150-megavatov ter sposobnost pridobivanja okoli 40 kg plutonija letno. Na podlagi Vanunujeve informacije je jedrski fizik Theodor Taylor, ki je študiral skupaj s Robertom Oppenheimerjem, podal mnenje, da ima Izrael »*zmogljivosti za proizvodnjo desetih jedrskih orožij letno, ki so bistveno manjša, lažja in bolj učinkovita kot prvi tipi teh orožij, ki so jih razvile Rusija, ZDA, Velika Britanija, Francija ali Kitajska*«. Pred Vanunujevim razkritjem je večina strokovnjakov sicer domnevala, da ima Izrael jedrski program za izdelavo atomskega orožja, vendar naj bi bil ta še le v zgodnji fazi razvoja⁴⁴. (Karpin, 2007: 344)

Kljub razkritjem objektov v Dimoni, pa ta dogodek ni pustil širših posledic za izraelsko politiko jedrske dvoumnosti, verjetno prej nasprotno. Razkritje skrivnosti Dimone naj bi, po prepričanju številnih izraelskih analitikov, še okrepilo sposobnosti jedrskega odvrčanja. (Karpin, 2007: 345)

---

kazen preстал leta 2004. Kljub temu ima še vedno omejitve v svobodi gibanja in govora, prav tako pa mu ni dovoljeno potovanje v tujino in pogovarjanje s tujimi novinarji. (Karpin, 2007: 345)

⁴⁴ Obveščevalne službe ZDA so sicer že v zgodnjih 70-ih ocenjevale, da ima Izrael vsaj eno jedrsko bombo. (Karpin, 2007: 344) Ocene o trenutni zmogljivosti izraelskih jedrskih sil se sicer močno razlikujejo. Izrael naj bi tako imel v arzenalu med 100 in 400 bojnih jedrskih konic. Bivši ameriški predsednik Jimmy Carter je maja 2008 izjavil, da ima Izrael na zalogi okoli 150 jedrskih bojnih glav. (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7420573.stm)

Slika 3.2: Mahon II, posnetek Mordehaia Vanunuja

Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/Negev_Nuclear_Research_Center

3.6.3 Izpopolnjevanje tehnologije

Izraelska potreba po uvozu ključnih tehnoloških komponent se je zopet pokazala leta 1985, ko je bil ameriški poslovnež Richard Smyth obtožen, da je v Izrael pretihotapil 810 kritronov, visoko hitrostnih stikal, ki služijo kot detonatorji za jedrsko orožje. Dobave so potekale v letih 1979-1983. Po razkritju je Izrael vrnil le polovico kritronov, sam Smyth pa je izginil le teden pred začetkom sojenja. Oddaja NBC News je iz podatkov o Smythevem podjetju *Milco International* razkrila, da sta dve povezani podjetji *Heli Trading* and *Milchan Brothers* prav tako naročali veliko občutljive opreme. Poleg omenjenih kritronov, naj bi v Izrael dobavile tudi nevtronske generatorje, visoko hitrostne osciloskope in visoko napetostne kondenzatorje. Vsi ti izdelki so povezani tudi z jedrsko tehnologijo. (<http://www.wisconsinproject.org/countries/israel/nuke.html>)

Vendar to ni bil edini primer, ko so agenti LEKEM-a skušali pridobiti občutljivo jedrsko tehnologijo in jedrski material iz ZDA. Leta 1962 je Izrael nujno potreboval večje količine urana ali plutonija, ki bi dovolila zagon reaktorja in posledično pridobivanje snovi za jedrsko bombo. Izraelski agenti so pričeli poizvedovati za majhnim podjetjem Numec⁴⁵, ki ga je vodil dr. Salman Shapiro, podpornik Izraela. Operacija LEKEM-a je zaradi zaostrite odnosov med Kennedyem in Ben Gurionom, glede inšpekcij, postala vprašljiva, vendar se

---

⁴⁵ Nuclear Materials and Equipment Corporation

je po sklenitvi dogovora nadaljevala. Izraelsko veleposlaništvo je celo izkoristilo pripombe ameriških inšpektorjev ob obisku Dimone in zaprosilo za ogled jedrskega objekta, »*da bi boljše razumeli skrbi glede predelave jedkih odpadkov*«. Prošnji je bilo ugodeno, kljub dejstvu, da je FBI uvedel preiskavo proti Saphiru glede vohunstva. Ali je bilo res temu tako, ni mogoče zagotovo trditi, saj naj bi bil Saphiro, kljub naklonjenosti Izraelu, lojalen do ZDA. Agenti LEKEM-a so kot »*inšpektorji*« prišli v Apollo, kjer je bila tovarna Numeca. Tam so bili seznanjeni s potekom dela in postopki, ki jih obrat uporabljal. Shapiro naj bi tudi pojasnil, da mora tovarna plačati 10 dolarjev za vsak izgubljeni gram obogatene snovi. Agenti so nato zapustili Apollo. Meseč dni po tem je Numec postal partner izraelske vlade v poslu, ki je vključeval »*pasteriziranje hrane in steriliziranje medicinskih vzorcev z obsevanjem*«. Vse posode so bile zapečatenе, FBI pa jih ni mogel pregledati, ker je izraelsko veleposlaništvo zagrozilo z uporabo diplomatske imunitete ob poskusu inšpekcij. FBI je zaznal devet pošiljk, ki so potekale v posodah za skladiščenje obogatene urana, a je bil nemočen. Okrožnica FBI je celo govorila o »*politične pritisku State Departmenta, da se prepreči diplomatski incident*«.

Po devetih mesecih so se pošiljke končale. Po podatkih FBI-ja je iz evidenc izginilo 45 kg jedrskega materiala. Saphiro, ki ni bil nikoli obtožen, je zanikal, da je material končal v Izraelu, temveč je vztrajal, da je »*izgubljeni uran prodril v tla*« ali »*ušel v zrak*«. (Thomas, 2002: 87-92)

Po Hershovih navedbah naj bi Izrael v 80-ih, s pomočjo svojih agentov v ZDA, intenzivno poskušal pridobiti tudi podatkovno bazo za načrtovanje ciljev. Številni satelitski posnetki Sovjetske zveze naj bi v izraelske roke prišli preko ameriškega vohuna Jonathana Pollarda, kar naj bi kazalo pripravljenost Izraela, da jedrske zmogljivosti uporabi proti SZ, bodisi kot odvrčanje ali pa povračilne ukrepe. Pollardovo prijetje je privedlo do škandala in do kratkotrajnih napetosti v odnosih z ZDA.

Prav satelitski posnetki z ameriškega vohunskega satelita KH-11 naj bili uporabljeni za napad na iraški jedrski reaktor Tammuz-1 pri Osiraku leta 1981. 19. septembra 1988 je v vesolje poletel prvi izraelski obveščevalni satelit Ofefeq-1, ki je bil močno povezan z raketami Jericho-II. Temu satelitu sta sledila Ofefeq-2 aprila 1990 in Ofefeq-3 leta 1995. S temi koraki je Izrael bistveno olajšal avtonomnost svojega delovanja in se tako izognil

nadaljnimi konfrontacijam z ZDA glede nabave občutljivih obveščevalnih podatkov in opreme. (<http://nuclearweaponarchive.org/Israel/Isrhist.html>)

3.6.4 Prva zalivska vojna in obdobje po njej

Večina avtorjev se strinja, da je Izrael 18. januarja 1991, torej na prvi dan operacije Desert Storm (Puščavski vihar), tretjič v svoji zgodovini prešel v stanje popolnega jedrskega alarma, ki naj bi trajal do konca vojne (43 dni). Tistega dne je bilo namreč izstreljenih sedem iraških balističnih raket Scud (dve raketi sta tudi dejansko zadeli Tel Aviv, ena pa Haifo). (<http://nuclearweaponarchive.org/Israel/Isrhist.html>) Do konca vojne je bilo proti Izraelu izstreljenih okoli 40 raket vrste Scud, vendar so vse imele konvencionalno bojno glavo. Politika jedrske dvoumnosti je prišla na resno preizkušnjo, ko je izraelski predsednik vlade Jicak Šamir, brez neposredne omembe jedrskega orožja, »opomnil« Irak na »grozljive in strašne bolečine, ki mu jih Izrael lahko zada«. Da bi še okrepil to sporočilo, je bil že decembra 1990 izveden odkriti raketni test, kot demonstracija izraelskih vojaških zmogljivosti. (http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Nuclear/index_3578.html)

O možnem koncu izraelske jedrske dvoumnosti je že avgusta 1990 špekuliral tudi *New York Times*. Avtor članka Yossi Melman (1990: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C0CE7D91131F935A3575BC0A966958260&st=cse&sq=israel+nuclear&scp=7>), je menil, da je Izrael v luči iraške grožnje pripravljen prelomiti tudi tabu o lastnih jedrskih sposobnostih. To naj bi dokazovale tudi ostre izjave, dane še pred izjavo Jicaka Šamirja. Generalmajor Avihu Bin-Nun, takratni poveljnik IAF-a je tako izjavil, da bo Izrael v primeru iraškega napada, le temu zadal resno uničenje. Predsednik Odbora za obrambo in zunanje zadeve pa je podal opozorilo, da »Irak po uporabi prve rakete, ne bo nič več enak Irak. Predsednik Husein bo izgubil nadzor v delčku sekunde.«

Med samo vojno je takratni ameriški sekretar za obrambo Dick Cheney prvič nakazal uporabnost izraelskega jedrskega potenciala za odvratanje Iraka pri uporabi kemičnega ali biološkega orožja (CBW⁴⁶) v napadih na Izrael.

Do napada s CBW ni prišlo, kar je bilo tako za politične in vojaške kroge, kot tudi za širšo javnost v Izraelu, dokaz delovanja jedrske dvoumnosti in nenazadnje potrditev

---

⁴⁶ Chemical or biological weapons

pravilnosti odločitve za razvoj jedrske opcije. Vendar pa bi morebitni napad z nekonvencionalnim orožjem postavil Izrael pred izredno težko situacijo in pred mnoge dileme. Vprašanje je namreč ali bi bil morebitni omejeni kemični ali biološki napad zadosten razlog za uporabo jedrskega orožja v povračilne napade ali pa bi morala biti dejansko ogrožena sama eksistenca izraelske države, česar pa iraški nekonvencionalni arzenal ni bil sposoben. Te dileme jasno nakazujejo omejeno uporabnost jedrskega arzenala v specifičnih kritičnih situacijah.

Razvoj situacije po prvi Zalivski vojni, zlasti pa potencialne jedrske grožnje Iraka in Irana, so pripeljale do odločitve o razvoju tretje komponente izraelske jedrske triade – razvoj pomorskih strateških sil. Izraelska mornarica je že v začetku 80-ih predlagala razvoj majhne flote konvencionalnih (dizelskih) podmornic za »strateške namene« - eufemizem za zmogljivosti jedrskega delovanja z morja. Podrobnosti o specifičnih zmogljivostih podmornic je ostala skrivnost, vendar pa naj bi mnoge komponente kot so navigacija, komunikacije in oborožitveni sistemi razvila, sestavila in vgradila izraelska vojaška industrija.

Do julija 2000 so bile Izraelu dostavljene tri konvencionalne podmornice razreda delfin, ki so bile naročene v Nemčiji že v začetku 90-ih let. Leta 2006 so bile naročene še dve takšni podmornici, vendar z bistveno večjim dosegom delovanja (4500 km) kot predhodne tri. Izrael je s tem prešel na razvijanje zmogljivosti za drugi jedrski udar. Vse kaže, da je Izrael na poti k dokončnemu preoblikovanju svojih jedrskih sil v operativno jedrsko triado (sposobnost delovanja iz kopnega, morja in zraka). To je ena izmed najpomembnejših izraelskih strateških odločitev v zadnjih desetletjih. (http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Nuclear/index_3578.html)

Slika 3.3 : Podmornica razreda delfin

Vir: <http://www.naval-technology.com/projects/dolphin/>

Poleg vzpostavitve pomorskega elementa jedrske triade Izrael krepi tudi zmogljivosti svojih balistični raket. Tako je bil 18. januarja 2008 izveden uspešen raketni test, ki naj bi bil po mnenju strokovnjakov *Jericho III*, z dosegom okoli 4000 km. V nasprotju s preteklimi podobnimi testi je tokrat izraelsko obrambno ministrstvo potrdilo test novega pogonskega sistema, ki naj bi ga bilo mogoče implementirati tudi na ostale raketne sisteme. (http://www.defense-update.com/newscast/0108/news/170108_missile) Izvedbo izstrelitve je mogoče povezati tudi z raketnimi testi leta 1990, le da je bila demonstracija moči tokrat namenjena Iranu.

Konec 90-ih je Šimon Peres dal vrsto intervjujev, v katerih je posredno govoril tudi o izraelskem jedrskem potencialu in gradnji Dimone. Leta 1995 je Peres posredno priznal obstoj jedrske opcije z izjavo: » Če bo prišlo do regionalnega miru, mislim da lahko Bližnji

vzhod postane prost jedrske grožnje«. Kasneje je v nekem televizijskem intervjuju izjavil, da je *»zgradil Dimono, da bi lahko imel Oslo, ne Hirošimo*«, s čimer je mislil na izraelsko-palestinske mirovne pogovore na Norveškem.

Po indijskih in pakistanskih jedrskih testih je Izrael postal edina jedrska sila, ki ni priznala svojega jedrskega statuta in je vzdrževala svojo strategijo jedrske dvoumnosti. Izrael je ohranjal svojo obljubo ZDA, da ne bo prvi uvedel jedrskega orožja na Bližnji vzhod. Poleg tega se je jedrska dvoumnost pokazala kot izredno učinkovita strategija, ki je *»ustvarjala strah brez ustvarjanja jeze*«. Obenem pa je Izraelu po Peresovih besedah *»uspelo ustvariti zadostno raven sumnjičenja za deterrent, brez stanja jasnosti, ki bi omogočilo sankcije*«. (Serge, 1998: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9904E0D6173CF932A15755C0A96E958260&st=cse&sq=israel+nuclear&scp=9>)

Vprašanje izraelskega jedrskega programa je konec leta 2003 načel tudi generalni direktor IAEA, Mohamed El Baradej, ki je pozval Izrael naj pristopi k NPT-ju in preda svoj jedrski potencial ter tako prispeva k doseganju miru na Bližnjem vzhodu. V intervjuju za izraelski dnevnik Ha'aretz je dejal, da IAEA deluje na podlagi domneve, da Izrael ima jedrsko orožje, čeprav Izrael tega ni nikoli uradno potrdil. Menil je tudi, da je prepričanje, da jedrsko orožje nudi varnost, lažno, saj se druge države čutijo ogrožene zaradi tega. Nujno potrebno naj bi bilo zaustaviti širjenje jedrskega orožja, za kar je potrebno sodelovanje Izraela in sosednjih držav. (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3340639.stm)

Intervjuju je sledil tudi El Baradejev obisk Izraela julija 2004, kjer je poskušal doseči napredek glede izraelskega jedrskega programa ter tako tudi ovreči obtožbe ostalih arabskih držav o dvojnih standardih glede jedrskih inšpekcij, ki so jim ene države podvržene druge pa ne. Ker obisk ni predvideval nobenih inšpekcij, je bilo jasno, da gre za pragmatičen pristop, katerega glavni namen je bilo pripraviti Izrael, da prične vsaj z resnim dialogom o Bližnjem vzhodu brez jedrskega orožja. (Price, 2004: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3870279.stm)

Kljub temu, da je pred El Baradejevim prihodom Izrael na spletni strani IAEC prvič objavil slike jedrskega obrata v Dimoni, je bilo jasno, da spremembe politike jedrske dvoumnosti ne bo. Ker Izrael ni podpisnik NPT-ja, ne more biti subjekt inšpekcij ali morebitnih sankcij s strani IAEA. Takratni predsednik vlade Ariel Šaron je v intervjuju za

Izraelski vojaški radio tik pred prihodom El Baradeja izjavil, da ne razume »kaj (*El Baradej*) prihaja videti«. Dejal je tudi, da »*Izrael mora v svoji roki držati vse element moči, ki so potrebni, da varuje samega sebe*«. Z izjavo, »*da je politika jedrske dvoumnosti dokazala svojo veljavo, in se bo nadaljevala*«, pa je dokončno potrdil nadaljevanje jedrske strategije. (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3869125.stm)

Decembra 2006 je močno razburjenje povzročila nespretna izjava predsednika vlade Ehuda Olmerta, ki je v intervju za nemško televizijo SAT1 med drugim, v povezavi z iranskim jedrskim programom, dejal: »*Iran je odkrito in javno grozil, da bo Izrael izbrisal z zemljevida. Lahko rečete, da je to enaka raven, ko zahtevajo jedrsko orožje, tako kot ga imajo Francija, ZDA, Rusija in Izrael.*« (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6170845.stm)

Olmertov tiskovni predstavnik Miri Eisin je pozneje zanikal spremembo politike jedrske dvoumnosti in dejal, da je bila izjava vzeta iz konteksta in da ni nameraval Izraela uvrstiti med države z jedrskim orožjem. »*Izrael ne bo prva država, ki bo vpeljala jedrsko orožje na območje,*« je dejal Eisin. (http://www.rtvsl.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=128203%231165909805)

Vendar pa se Olmert ni mogel izogniti notranjepolitični kritiki svoje izjave. Zanimivo je tudi dejstvo, da je ameriški obrambni sekretar Robert Gates, teden pred Olmertom, dal podobno opazko, ko je dejal, da je »*Teheran obkrožen s silami z jedrskim orožjem: Pakistan na vzhodu, Rusi na severu, Izraelci na Zahodu in nami v Perzijskem zalivu.*« (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6170845.stm)

Obe izjavi je mogoče tolmačiti kot nespretnosti ali izjavi vzeti iz konteksta, mogoče pa je tudi, da je šlo za posredno kazanje jedrskih zmogljivosti Iranu, če bi ta nadaljeval svoj jedrski program.

V tej smeri je mogoče razlagati tudi skrivnostni napad izraelskih vojaških letal 6. septembra 2007 na sirski vojaški kompleks, ki naj bi bil po špekulacijah svetovnih medijev nedokončani sirski reaktorski kompleks. (http://www.nytimes.com/2007/10/15/world/middleeast/15mideast.html?_r=1&oref=s)

4. POLITIKA JEDRSKE DVOUMOSTI IN JEDRSKE NEJASNOSTI

Izrael je bil šesta država na svetu ter prva in zaenkrat edina na Bližnjem vzhodu, ki je pridobila jedrsko orožje. Vendar pa se je izraelsko jedrsko obnašanje močno razlikovalo od predhodnih petih držav. Izrael tako do danes ni javno priznal obstoj jedrskega arzenala. Vkljub razvoju jedrskega orožja je namreč že pred štiridesetimi leti tedanji premier Levi Eškol objavil, da Izrael ne bo prva država, ki bo uvedla jedrsko orožje na Bližnji vzhod. Vsi njegovi nasledniki so ostali zvesti temu načelu. Temeljna izraelska jedrska drža tako ostaja jedrska nejasnost. (Cohen, 1998: 1)

Cohen (1998: 1-2) opozarja na razlike med nejasno (*ang. opaque*) in dvoumno (*ang. ambiguous*) jedrsko držo. V skupnem članku z Benjaminom Franklom je nakazal na razlike med obema pojmomoma:

Dvoumnost (ang. ambiguity) je še vedno verjetno najbolj pogosto uporabljen termin kot referenca za proliferacijske države. Sam pojem se nanaša na skorajda vsakršen sum proliferacijskega ravnanja osumljene države. Težava je v tem da je sam termin dvoumen. Slovar podaja dve definiciji za omenjeni pojem: prva, »dvojljiv ali negotov«; druga, »zmožen biti razumljiv v dveh ali več možnih pomenov«. Temin je tako moč uporabiti v kontekstu jedrske proliferacije za označevanje dveh različnih situacij dvoumnosti (ang. ambiguity), ki se bodisi prekrivata ali pa ne.

V prvem pomenu gre torej za resnično negotovost, kar pomeni pomanjkanje zadostnega znanja o tehničnem jedrskem statusu preučevane države. V tem primeru je dvoumnost posledica pomanjkanja preglednosti stopnje (tehničnega napredka) jedrskega programa omenjene države. Tak primer dvoumnih jedrskih držav sta Argentina in Brazilija.

Drugi pomen pojma jedrske dvoumnosti (*ang. nuclear ambiguity*) se nanaša na protislovnost – političnega, vojaškega ali celo kulturnega izvora – s strani političnega vodstva osumljene države glede jedrskega orožja. Takšno protislovnost je sicer mogoče najti tudi pri državah z nespornim oborožitvenim jedrskim programom.

Izrael je idealen tip jedrske nejasnosti (*ang. nuclear opacity*). Jedrska nejasnost je bil izraelski način soočanja z napetostmi in problemi pri pridobivanju jedrskih zmogljivosti. Prav tako je jedrska nejasnost, skupaj z nekaterimi novimi tehničnimi pristopi pri izdelavi orožja, izraelski prispevek jedrski dobi. Jedrska nejasnost je situacija v kateri jedrska

sposobnost države ni bila potrjena, vendar je priznana na način, ki vpliva na percepcijo in aktivnosti ostalih držav, kar je skladno z drugim pomenom pojma jedrske dvoumnosti (ang. *nuclear ambiguity*).

V zadnjih štirih desetletjih se je izraelska jedrska nejasnost razvila v nacionalno varnostno strategijo, za katero mnogi Izraelci menijo, da je v skladu s kompleksnostjo izraelske varnostne situacije uspešna. Vendar pa jedrska nejasnost ni produkt dobro zamišljene strategije, temveč se je razvila in prilagajala trenutnim potrebam in pritiskom na različnih nivojih. Kot mnogo drugih stvari v izraelski zgodovini, je nejasnost produkt številnih improvizacij. Sama strategija je evolvirala v štirih fazah od srede 50-ih pa do 1970: *tajnost, zanikanje, dvoumnost in nejasnost*. Strategija je imela štiri izvore: *domači, mednarodni, regionalni in konceptualno- tehnični* izvor.

Domače izvore nejasnosti je moč najti v razpoloženju posameznikov, elitističnih skupin ter v družbenem in kulturnem odnosu do jedrskega orožja. Čeprav Ben Gurion ni zavestno deloval v smislu jedrske nejasnosti, je bil njegov odnos do tega vprašanja ključen za dolgoročno oblikovanje izraelske jedrske države.

Razvoj jedrske nejasnosti se je pospešil, ko je predsednik vlade postal Eškol. Jedrska vprašanja so ostala ločena od preostalih domačih političnih agend. Še vedno je veljal imperativ *kdushat ha-bitachon – nedotakljivost varnosti*. Izraelski jedrski program je vedno veljal za tabu temo, vendar s splošnim konsenzusom tako med političnimi opcijami kot družbo v celoti. Posameznike, ki bi o tem želeli javno razpravo, pa omejuje cenzuriranje s strani vojske. Eškol ni nikoli predstavil jedrskega vprašanja svojemu kabinetu, razen v primeru, ko je želel doseči podporo za reorganizacijo Komisije za jedrsko energijo leta 1966. Eškol je Ben Gurionovo politiko zanikanja razširil v strategijo jedrske dvoumnosti. V skladu z obljubo predsedniku ZDA Johnsonu, da Izrael ne bo prvi uvedel jedrskega orožja v regijo, je tudi okrepil zavezo konvencionalnemu odvrčanju preko nabav orožja v ZDA. Po vojni letu 1967 se je Izrael premaknil proti jedrski doktrini »*bombe v kleti*«.

Na jedrsko nejasnost je močno vplivala tudi interakcija Izraela z svetovnimi silami. Obstajajo številne podobnosti med jedrskima programoma Francije in Izraela. Na primeru Francije je Izrael spoznal, kako demokratična država lahko postane država z nejasnim jedrskim programom. Vendar pa je prave temelje strategiji jedrske nejasnosti dal jedrski

dialog med Izraelom in ZDA v 60-ih letih, ko je bil močan pritisk po ustavitvi jedrske proliferacije.

Tretji zunanji element, ki je prispeval k prehodu jedrske strategije k jedrski nejasnosti, je bil odnos z arabskimi državami, zlasti Egiptom. Izrael je moral biti pazljiv, da ne izzove proliferacije jedrskega orožja v regiji. Skrivnostnost in dvoumnost sta igrali ključno vlogo v ohranjanju želja arabskih držav po jedrskem orožju na minimumu. Če bi bile arabske države prepričane, da Izrael razvija jedrsko orožje, bi verjetno sprožile preventivni napad na Dimono. ZDA je tudi skrbelo, da bi odkrita jedrska nuklearizacija Izraela vodila v večje aktivnosti Sovjetske zveze v regiji, ki bi lahko privedle bodisi do jedrskega Egipta ali njegove vključitve pod jedrski dežnik Sovjetske zveze.

Zadnji pomemben aspekt ustvarjanja izraelske jedrske nejasnosti je skupek konceptualnih-epistemoloških- tehničnih vprašanj, ki se nanašajo na definicijo jedrskega orožja kot so: Kaj konstituira jedrski status države? Kdaj je jedrski oborožitveni prag prečkan? Kakšen je pomen izraelske obljube o »ne uvedbi«?

Prvih pet jedrskih držav je prehod jedrskega pragu simboliziralo s popolnim jedrskim testom, kar simbolizira tranzicijo iz tajnosti v javno fazo. Izrael se je temu izognil tako, da je postal jedrska država brez javne uvedbe jedrskega orožja v regijo. To so še podkrepile posamezne izjave visokih predstavnikov Izraela, ki kljub jedrski nejasnosti krepijo sposobnosti jedrskega deterenta. (Cohen, 1998: 2-6)

Za razliko od Cohena, Karpin (2007: 343) uporablja le pojem jedrska dvoumnost (*ang. nuclear ambiguity*), brez terminološkega razčlenjenega omenjenega pojma. Po Karpinu naj bi koncept jedrske dvoumnosti razvil in elaboriral v politično doktrino Shahevet Freir⁴⁷. Freir naj bi ožjim članom jedrskega kroga pojasnil, da je namen jedrske dvoumnosti doseganje treh ključnih ciljev: proti sovražnikom - *odvrčanje*; prijateljskim narodom - *ohranjanje odgovornega imidža in omogočanje normalnih odnosov*; in za Izraelce - *dvigovanje samozavesti v soočanju z varnostnimi krizami*.

Ohranjanje dvoumnosti zahteva ekstremno disciplino in skromnost ter malo, zaprto skupino, ki vodi izraelsko varnostno politiko in se vzdržuje vsakršnega impulza, da bi jedrsko orožje uporabljala za dvigovanje ali pridobivanje publicitete. Ob tem je potrebno še

---

⁴⁷ Freir je deloval v jedrskem programu praktično od začetka. Že v času delovanja EMET-a je bil namestnik direktorja, v času odsotnosti Mardorja pa je nekaj časa celo vodil EMET.

strogo cenzuriranje in naklonjenost javnosti, ki ne zahteva od svojega vodstva, da o tej temi razkriva celotno resnico.

Med strokovnjaki, zlasti izraelskimi, vlada skoraj popolno soglasje, da je jedrska dvoumnost zgodba o uspehu. Ze'ev Schiff, vodilni izraelski vojaški analitik, meni, če bi obstajala izraelska nagrada za idejo ali koncept, bi jo namenil človeku, ki se je domislil jedrske dvoumnosti. Schiff pravi, da je (jedrska dvoumnost) *»delovala dobro. Še vedno deluje. Obstaja velika verjetnost, da bo delovala dobro še dolgo časa v prihodnosti.«*

Izrael se ne ozira na namige ZDA in evropskih držav po reviziji jedrske dvoumnosti. Vse kaže, da s tem soglašajo večji del izraelske javnosti, ki ne vidi potrebe po širši debati o jedrskem statusu države. Dokler ne bo direktne jedrske grožnje proti Izraelu, se verjetno politika jedrske dvoumnosti ne bo spremenila. Če pa bi Izrael izgubil jedrski monopol v regiji, bi bila poleg spremembe odnosa moči v regiji, ogrožena tudi strategija jedrske dvoumnosti. Izrael bi se zopet znašel pred dilemo, ali naj svoj jedrski arzenal *»prinese iz kleti«*. (Karpin, 2007: 343)

5. VZDRŽEVANJE JEDRSKEGA MONOPOLA

Strategija jedrske dvoumnosti v svojem bistvu zahteva jedrski monopol, zato je Izrael vsak poskus sovražnih držav v regiji, da bi dosegle jedrsko pariteto preprečeval na številne načine.

5.1 Egipt

Vse do podpisa mirovnega sporazuma v Camp Davidu leta 1978, je največjo nevarnost Izraelu predstavljal Egipt, kot vodilna sila arabskega sveta. Egipt je prve praktične korake v sfero jedrske energije napravil v zgodnjih 50-ih. Leta 1955 pa je Sovjetska zveza pričela z gradnjo 2 MW reaktorja v bližini Kaira, ki pa ni bil sposoben pridobivanja plutonija za jedrske namene. Reaktor je bil namenjen za izobraževanje znanstvenikov in pridobivanje radioaktivnih izotopov za medicinske in industrijske namene. Konec 60-ih so se pričeli tudi razgovori o gradnji močnejšega reaktorja, a so pogovori s Sovjetsko zvezo zastali. Vendar pa je na veliko izraelsko presenečenje, Egipt močno pospešil razvoj balističnih raket, ki bi lahko dosegle Izrael.

V projektu razvoja balističnih raket so sodelovali številni nemški znanstveniki, nekateri so že delali tudi na slovitih nacističnih raketah V-2 . Številni izmed njih so v letih 1962 in 1963 umrli v več bombnih napadih ali sumljivih okoliščinah. Mnogi so bili tudi deležni pisnih ali telefonskih opozoril in groženj. Egiptovski balistični program se je ustavil. (Karpin, 2007: 202-207)

Pravo paniko pa je pomenila informacija, ki jo je avstrijski državljani po imenu dr. Otto Joklik predal izraelski trgovski delegaciji oktobra 1962. Joklik se je predstavil kot jedrski znanstvenik, ki naj bi za Egipt proizvedel dve verziji jedrske bombe. Prvi projekt »Innis« naj bi obsegal balistično raketo z bojno glavo, ki naj bi nosila radioaktivne odpadke kobalta-60⁴⁸, program »Kleopatra« pa je obsegal razvoj osmih jedrskih bomb iz obogatene urana, ki bi ga pridobili iz kupljenih centrifug.

Po skrbni preiskavi ozadja dr. Joklika se je izkazalo, da je ta bil profesionalni goljuf, ki si je večino stvari enostavno izmislil, njegove tehnične zamisli pa so bile neizvedljive. Egipt ni imel nikakršnih sredstev za razvoj jedrske opcije ali razvoj »umazane bombe«. Vendar pa je njegov program predstavljal strateško grožnjo, zato je moral biti zaustavljen. (Karpin, 2007: 210)

5.2 Irak: Operacija »Opera«

Zametki iraškega jedrskega programa segajo v 50-eta leta, ko so ZDA, podobno kot Izraelu, tudi Iraku ponudile sporazum o jedrskem sodelovanju. Irak je bil namreč zaradi bogatih zalog nafte strateško pomemben v delitvi internih sfer med ZDA in Sovjetsko zvezo. Vendar se je prozahodna usmeritev Iraka končala leta 1958, ko je bi strmoglavljen kralj Feisal (1939-59). Irak se je vsaj uradno odvrnil od Zahoda in naslonil na Sovjetsko zvezo. Ta je Iraku 1960 dobavila prvi eksperimentalni reaktor s spremljajočo infrastrukturo, kar navajajo viri kot začetek iraškega jedrskega programa, usmerjenega v miroljubne namene. Zanimivo je dejstvo, da je izobraževanje jedrskih znanstvenikov potekalo tako v Sovjetski zvezi kot ZDA ter nekaterih drugih državah na Zahodu. S prihodom stranke Arabskega socialističnega preporoda (Baas) leta 1963 in državnim udarom 1968, se je jedrski program pričel vse bolj usmerjati tudi v razvoj jedrskega orožja.

---

⁴⁸ »umazana bomba«

To so nakazovali tudi poskusi nabave zmogljivejših jedrskih reaktorjev, sistemov (računalnikov, pospeševalnika...) in spremljajoče infrastrukture (laboratorijev) v državah kot so Francija, Italija in ZDA, saj sovjetski reaktor ni bil primeren za razvoj jedrskega orožja. Sredi 70-ih let je bil tako sklenjen dogovor s Francijo o nakupu reaktorja, ki bi omogočal izdelavo plutonija. Med ponujenimi reaktorji Osiris, EL 3 in El Prime je bil izbran Osiris z močjo 40 MW. Francozi so reaktor preimenovali v Osirak⁴⁹. Poleg njega naj bi bil dobavljen še manj zmogljiv reaktor Isis. Francija je dobavila tudi manjšo količino jedrskega goriva (po ocenah 12,4 kg 93% U 235) potrebnega za delovanje, Italija pa naj bi dobavila posebne laboratorije. Center za jedrske raziskave Al Tuwaitha, ki je približno 30 km od Bagdada, se je tako pričel širiti, kar pa je IAEA spregledala.

Ni pa tega spregledal Izrael, ki je v 70-ih več let brez uspeha skušal z diplomatskimi sredstvi in prikritimi operacijami ustaviti iraški program razvoja jedrskega orožja. Ob diplomatskih prizadevanjih v Franciji in Italiji, da Iraku ne prodata potrebnih tehnologij za jedrski program, je stekla tudi odprta medijska kampanja, preko katere se je želelo domači in svetovni javnosti na strokoven in poljuden način predstaviti razsežnosti in posledice iraškega programa razvoja jedrskega orožja.

Irak se je odzval s protikampanjo. Vztrajal je na miroljubnosti svojega programa, kar naj bi potrdila tudi IAEA, čeprav so dejstva govorila nasprotno. Mosad ni spregledal iraških nakupov tehnologije, ki ni imela veliko skupnega z miroljubno uporabo jedrske tehnologije. Delo je olajšal tudi sam Sadam Husein, ki ni izpustil nobene priložnosti, da poudari odločenost Iraka, da razvije jedrsko orožje in ga v primeru potreb brez posebnega razmisleka uporabi proti Izraelu. Kljub vsemu pa se mednarodna skupnost še vedno ni ozirala na opozorila Izraela. Izrael se je zato odločil, da z grožnjo opravi sam. Po neuradnih ocenah naj bi Mosad 6. aprila 1979 izvedel sabotažo med proizvodnjo jeder, namenjenih iraškima jedrskim reaktorjema v tovarni blizu Toulona. Eksplozija naj bi močno poškodovala jedra, vendar so jih Iranci kljub opozorilom, na lastno odgovornost prevzeli, saj bi izdelava novih trajala najmanj dve leti.

Izrael je zato pričel s pripravami na operacijo »*Opera*«, saj je poročilo Mosada leta 1978 jasno poudarilo resnost iraške grožnje. Pomemben faktor je bil tudi čas, saj je bilo treba

---

⁴⁹ Gre za zloženko iz imena jedrskega reaktorja (Osiris) in države kamor je namenjena (Irak). Od tod ime Osirak. Iranci so reaktor označili kot Tamuz 17, kar je označevalo datum (17. julij), ko je stranka Baas z državnim udarom 1968 prišla na oblast. (Dakič Prelec, 2005: 25-27)

delovati še pred zagonom iraškega reaktorja. Napad na delujoči reaktor bi lahko namreč terjal življenja do okoli 150.000 Iračanov. Posebna izraelska skupina naj bi preučila možnosti delovanja. Podani sta bili dve tvegani možnosti napada na Osirak: (a) napad komandosov⁵⁰ ali (b) natančen napad letalski sil. Izraelski premier Begin se je odločil za drugo opcijo, ki ravno tako ni bila enostavna. Prvo prepreko je predstavljala že izbira letal. Izrael je imel v tistem obdobju okoli 650 vojaških letal. Vendar sta bili za akcijo primerni le F-15 ter po naključju tudi novo letalo F-16⁵¹.

Štiri leta pred dejanskim napadom so se pričele obsežne priprave na operacijo. Kljub tajnosti operacije je pilotom postalo jasno, da ne gre za navadno operacijo. To se je dalo sklepati iz dolgotrajnih poletov, letih na izjemno nizkih višinah ter napadi na kopenske cilje, ki so jih simulirale zaščitne kupole (radomi) radarskih anten. Zaradi možnih sprememb vremena nad ciljem je bilo odločeno, da namesto vodenih raket uporabijo 907 kilogramske prostopadne bombe mk 84 opremljene s časovnim vžigalnikom z zamikom, kar naj bi povečalo njihov učinek na cilj. Za napad so določili 8 letal F-16A ter 6 letal F-15 za njihovo zaščito in podporo. Po devetih mesecih priprav so bili piloti prijavljeni, vlada pa pred težko, vendar strateško odločitvijo. Informacije, da je planiran prevoz gorivnih palic iz Francije v Irak, so pomenile, da se čas za delovanje izteka. Predsednik vlade Begin je tako le odobril operacijo.

7. julija 1981 so letalske sile v 90-ih sekundah uničile reaktor Osirak. Od 16 odvrženih bomb, jih je cilj zadelo 14. Uspešnost napada je presenetila tudi same Izraelce, kljub obsodbam pa večjih sankcij ni bilo. Irak je sicer poskušal znova zagnati program izdelave jedrskega orožja, vendar mu je to preprečila zalivska vojna leta 1991, dokončno pa je vsaka možnost programa padla leta 2003 s padcem Huseina. (Dakič Prelc, 2005: 25-27)

---

⁵⁰ Izrael je že imel izkušnje z operacijami komandosov daleč preko meja Izraela. Najbolj znana in uspešna takšna operacija je bila osvoboditev talcev iz ugandskega letališča Entebe leta 1976. Vendar bi operacija v Iraku zahtevala delovanje preko 200 komandosov v izredno sovražnem okolju oddaljenem preko 1000 km, kar je predstavljalo prevelik rizik. (Dakič Prelc, 2005:26)

⁵¹ Izbruh revolucije v Iranu je preprečil že naročeno dobavo letal F-16A, ki so bila tako namesto Iranu dobavljena Izraelu. (Dakič Prelc, 2005:27)

Slika 5.1: Pogled iz izraelskega letala F-16 tik pred napadom na reaktor Osirak

Vir : <http://www.afa.org/magazine/Aug2002/0802osirak.html>

Napad na Osirak je vsekakor uspešen primer preventivnega napada, s katerim je Izrael znova potrdil svojo sposobnost delovanja proti sovražnim tarčam, daleč od svojega ozemlja. Vendar pa je uspešnost napada tudi opozorila ostale države, zlasti Iran, na ranljivost jedrske infrastrukture, zato je večina občutljivih objektov sedaj mnogo bolje zaščitena, kar izvedbo operacije v podobnem stilu vsekakor otežuje. Je pa napad na Osirak še en dokaz, da Izrael ne dopušča vzpostavljanja jedrske paritete v regiji, ki bi lahko ogrožala njegovo nacionalno varnost.

5.3 Sirija

Sirija je podpisnica Sporazuma o neširjenju jedrskega orožja (NPT), prav tako sodeluje z IAEA, vendar tako kot Iran ni podpisala dodatnih protokolov, ki bi omogočili IAEA inšpekcije objektov v Siriji.

Kljub temu, da je Sirija že dolgo označena kot država, ki ima željo po jedrski proliferaciji, pa je vse do konca leta 2007 veljalo, da država enostavno nima dovolj denarja za kaj takega. Začetki vojaškega jedrskega programa naj bi segali v leto 1979, vendar je

Sirija trdila, da gre za medicinske in ne vojaške raziskave. Kljub temu sta tako Izrael kot ZDA nasprotovali prodaji reaktorja, ker naj bi to predstavljalo pomemben korak k razvoju jedrskega orožja. ZDA so tudi zaskrbljene zaradi jedrskih raziskav in razvoja, saj naj bi Sirija poskušala pridobiti tehnologijo z dvojno uporabnostjo - civilne in vojaške namene.

Julija 2003 je ugledna spletna stran Nuclear Threat Initiative (NTI) objavila poročilo, iz katerega je razvidno, da je Sirija država z omejenimi jedrskimi resursi in zmogljivostmi, kateri so usmerjeni v raziskave in razvoj izotopov za nadaljnjo uporabo v industriji. Kljub temu, da obstajajo določene nejasnosti pa je iz podatkov NTI-a moč sklepati, da gre v najboljšem primeru za *»osnoven program usmerjen na civilno in znanstveno uporabo«*. Do podobnih sklepov je prišla tudi študija švedskega obrambnega ministrstva.

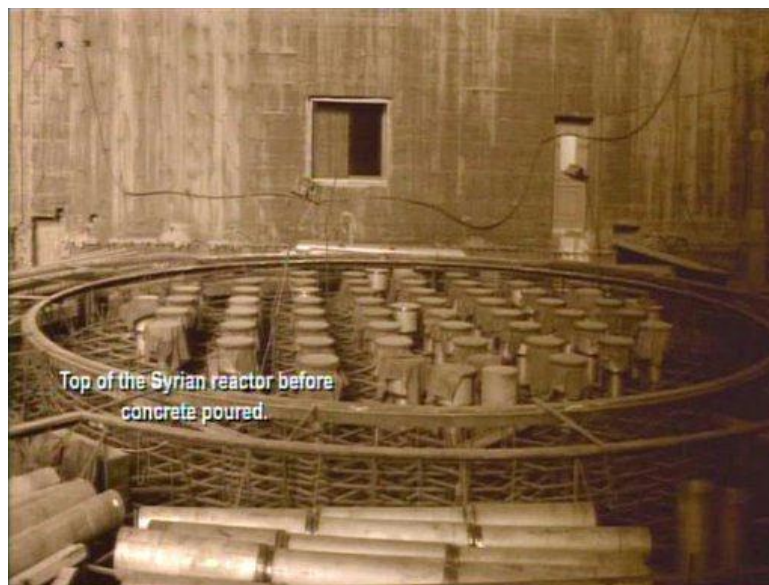
Sirija naj bi ob sodelovanju IAEA od leta 1984 do 1991 iskala primerno lokacijo za postavitev reaktorja. Tekom postopka je bil leta 1998 nabavljen 30 kW miniaturni nevtronski reaktor (MNSR⁵²). Pogajanja za nakup močnejšega reaktorja so potekala z Rusijo in Argentino, vendar do posla ni prišlo. Poročila o ponovnih pogajanjih z Rusijo za gradnjo 25 MW reaktorja so ostala nepotrjena. (<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/syria/nuke.htm>)

Izraelsko zanimanje za sirski jedrski program pa so ponovno obudili skrivnostni dogodki v Siriji 6. in 9. septembra 2007. Sirija je sicer potrdila, da je zračna obramba delovala proti izraelskim letalom, ki so letela nad sirskim ozemljem. Dogodki so sprožili številne špekulacije o pravih razlogih delovanja izraelskih letal. V članku Davida Sangerja in Marka Mazzettija objavljenem 14. oktobra 2007 (http://www.nytimes.com/2007/10/14/washington/14weapons.html?_r=1&oref=slogin), je bil kot cilj izraelskega letalskega napada 6. septembra označen objekt, ki so ga ameriške in izraelske obveščevalne službe ocenile kot delno zgrajeni jedrski reaktor, ki naj bi bil podoben tistemu v Severni Koreji. Služil naj bi za pridobivanje goriva za jedrsko orožje. Mnogi detajli okoli dogodkov ostajajo nejasni. Tako ni mogoče sklepati, v kakšni fazi je bil projekt, kakšna je bila vloga Severne Koreje in ali bi Sirija lahko verodostojno zagotovila uporabo reaktorja za proizvodnjo elektrike.

---

⁵² Miniature Neutron Source Research Reactor

Slika 5.2: Notranjost sirskega reaktorja pred postavitvijo betonskega pokrova

Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/Syria_and_weapons_of_mass_destruction

Celotna operacija spominja na napad na Osirak leta 1981, vendar naj bi bil sirski reaktor še leta od dejanske uporabe. Sirski predsednik Asad je priznal izraelski napad na objekt povezan »z vojsko«, ki pa naj ne bi bil v uporabi.

Višji izraelski uradnik, ki ni želel govoriti o samem cilju napada, je izjavil, da to »ponovno vzpostavlja kredibilnost našega (izraelskega) deterenta«, kar nakazuje, da je Izrael želel sporočiti Siriji, da ne bo dopustil gradnje jedrske infrastrukture s potencialom za kasnejši razvoj jedrskega orožja. To je obenem, po mnenju ameriških uradnikov, tudi signal Iranu in njegovim jedrskim ambicijam. Zanimivo je dejstvo, da niti Iran niti katerakoli druga arabska država ni protestirala proti izraelskemu napadu, kar nakazuje, da si tudi te države ne želijo Sirije z jedrskim orožjem. Je pa protest izrazila Severna Koreja.

Izraelski časopis Ha'aretz je 23. septembra 2007 povzel poročanje britanskega časopisa *The Sunday Times*, ki je na podlagi »informiranih virov v Washingtonu in Jeruzalemu« trdil, da so izraelski komandosi med akcijo na tajni lokaciji v Siriji zasegli jedrski material severnokorejskega izvora. Ta akcija naj bi se zgodila pred letalskimi napadi, bila pa naj bi ključna za pridobitev podpore ZDA za kasnejše letalske napade.

Operacijo naj bi nadzoroval izraelski obrambni minister Ehud Barak. *Sunday Times* je tudi poročal, da naj bi bilo v letalskih napadih ubitih več državljanov Severne Koreje, ki naj bi v Siriji delali že dlje časa. (<http://www.haaretz.com/hasen/spages/906334.html>)

Slika 5.3: Domnevni sirski reaktor po napadu izraelskih letal 6. septembra 2007

Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/Syria_and_weapons_of_mass_destruction

Šele 24. aprila 2008 je ameriška administracija posredovala nekatere informacije in slikovni material domnevnega reaktorja, obenem pa obtožila Sirijo, da je ob pomoči Severne Koreje razvijala oborožitveni jedrski program. Slike, ki naj bi dokazovale konstrukcijske podobnosti z reaktorjem v Severni Koreji, naj bi posredoval prikriti obveščevalni vir. Izraelska akcija 6. septembra 2007 naj bi tako poškodovala reaktor, da popravilo ni mogoče. V poročilu Bele hiše je tudi obtožba o sirski podpori terorističnim skupinam, neposredno pa je omenjen tudi Iran in njegov jedrski program. (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7366176.stm)

Kljub temu pa so informacije o izraelskih akcijah septembra lani še vedno zelo skope, z obtožbami na račun Sirije pa so ZDA priznale, da so vsaj vedele za pravi namen izraelskih akcij. Vprašanje je tudi, zakaj ni bila IAEA obveščena o gradnji reaktorja v Siriji in ali je bil reaktor res pred začetkom obratovanja ter kakšne so bile njegove zmogljivosti za pridobivanje plutonija. Sirija je vse obtožbe zanikala.

5.4 Iran

Iranski jedrski program se je pričel že v obdobju vladavine šaha. V istem obdobju je bil tudi podan načrt za gradnjo 20 jedrskih reaktorjev. Gradnja dveh reaktorjev v Bušnerju, na obali Perzijskega zaliva, se je sicer ustavila po napadu iraških letal med iransko-iraško vojno. Po revoluciji leta 1979 so bile vse jedrske aktivnosti ustavljene, čeprav se je delo, v manjšem obsegu, nadaljevalo. Celotni iranski jedrski načrti naj bi nato obsegali gradnjo 15 jedrskih reaktorjev in dveh manjših raziskovalnih reaktorjev. Raziskave in razvoj tehnologije za pridobivanje cepljivih materialov prav tako segajo v obdobje vladavine šaha, a je revolucija in kasnejša iransko-iraška vojna ustavila predvideni razvoj.

Trenutni iranski jedrski program vodijo predsednik države, poveljnik iranske Revolucionarne garde, načelnik obrambne industrije ter predsednik iranske Organizacije za atomsko energijo (IAEO⁵³). Vsi omenjeni naj bi nadaljevali z razvojem orožij za množično uničevanje, kljub pritiskom ZDA in njenih zaveznic.

Iran je sicer ratificiral NPT že leta 1970 in je od leta 1992 dovoljeval inšpektorjem IAEA vpogled v svoje jedrske objekte. Pred letom 2003 IAEA ni zaznala nobenih kršitev NPT v Iranu. Vendar pa naj bi od konca iransko-iraške vojne Iran podvojil svoje napore za razvoj orožij za množično uničevanje in balističnih raket. V ozadju, sicer legitimnih naporov za razvoj miroljubne jedrske energije, naj bi deloval tudi paralelni skrivni program za razvoj jedrskega orožja. Kot kaže Iran sledi politiki upoštevanja NPT-ja, vendar obenem svoj jedrski program razvija tako, da bi lahko ob ustreznih političnih odločitvi, pridobljeno znanje iz civilne sfere, uporabil tudi za razvoj jedrskega orožja. Tekom 90-ih let je tako devet zahodnih družb Iranu prodalo opremo z dvojno uporabnostjo. V celotni atmosferi zavajanja so se pojavila tudi nepotrjena poročila, da je Iran v zgodnjih 90-ih nabavil več jedrskih bojnih glav.

Vsekakor pa je jasno, da se je Iran osredotočil tako na bogatenje urana kot pridobivanje plutonija. Iran to opravičuje z željo po celotnem jedrskem gorivnem ciklu, ki bi oskrboval civilni jedrski program, vendar pa je omenjeni cikel uporaben tudi za razvoj jedrskega orožja. (<http://www.globalsecurity.org/wmd/world/iran/nuke.htm>)

---

⁵³ Iran's Atomic Energy Organization

V poročilu, ki so ga decembra 2007 objavile ameriške obveščevalne službe⁵⁴, so podane ocene z »veliko gotovostjo«, da je Iran svoj jedrski program ustavil leta 2003, s »srednjo gotovostjo«, da program ostaja ustavljen ter s »srednje visoko gotovostjo«, da si Iran »pušča odprto možnost razvoju jedrskega orožja«. Nove ocene kažejo, da bi program obogatitve urana lahko še vedno zagotavljal dovolj surovin za izdelavo jedrskega orožja nekje do sredine naslednjega desetletja, vendar obveščevalne agencije ne vedo »ali trenutno (Iran) namerava razviti jedrsko orožje« v kakšnem kasnejšem obdobju.

Ker je to poročilo nasprotovalo prejšnjim trditvam predsednika Busha, naj bi januarja 2008 izraelski premier Olmert želel pojasniti o poročilu NIE. Predsednik naj bi se distanciral od poročila, ki naj ne bi »odražalo njegovih pogledov«. (http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_program_of_Iran)

Kljub poročilu NIE tako Izrael kot administracija v ZDA vztrajata na nadaljevanju pritiskov na Iran, dokler se ta dokončno ne odpove razvoju jedrskega orožja. Za Izrael je ideja jedrskega orožja v rokah sovražne države v regiji povsem nesprejemljiva, ker bi bila tako izničena izraelska sposobnost odvrčanja in zastraševanja. Jasno je torej, da se Izrael ne bo sprijaznil z življenjem pod neprestano jedrsko grožnjo režima, ki redno poziva na uničenje židovske države. (Karpin, 2007: 346-347) Za Izrael bi bila še vedno najugodnejša diplomatska rešitev, vendar bi lahko, če bi Izrael in ZDA ocenili, da kombinacija političnih in ekonomskih pritiskov ne zadostuje za doseganje sprejemljivega konsenza, prevladala percepcija, da ni druge rešitve kot preventivna vojaška akcija, s katero bi se Iranu pravočasno preprečilo oblikovanje lastnega jedrskega arzenala.

Milovac (2007: 19) podaja tri možne vojaške scenarije:

1. Operacija »*Opera 2*« oziroma enostranski, strogo selektivni kirurški napad na 3-5 najpomembnejših strateških (jedrskih) ciljev v zahodnem delu Irana, po vzoru na letalski napad na iraški reaktor Osirak leta 1981;
2. Operacija »*Mir za Bližnji vzhod*« oziroma enostranski velikopotezni zračni napadi na širši spekter vojaško strateških ciljev (do 400 ciljev) na območju celega Irana, z namenom zaustavitve iranskih jedrskih ambicij s pomočjo kombinacije konceptov paraliziranja in ustrahovanja (angl. *shock and awe*) in globalnega udara (angl. *global strike*);

---

⁵⁴ NIE (National Intelligence Estimate) predstavlja skupna poročila 16 ameriških obveščevalnih agencij.

3. Operacija »*Iraška svoboda*« oziroma dolgotrajnejši koalicijski velikopotezni zračni napadi na celoten spekter vojaških in izbranih civilnih ciljev na celotnem Iranu, kar bi ob uporabi manjšega kontingenta sil za specialno delovanje in lokalnih zavezniških uporniških skupin, oblikovalo pogoje za zamenjavo režima.

Zaradi težav v Iraku, je sodelovanje ZDA v tako obsežnih operacijah, vsaj v trenutnih razmerah težko pričakovati, kar največjo težo daje samostojni operaciji izraelskih zračnih sil ob prikriti ali javni podpori ZDA. Izrael bi se čutil prisiljenega enostransko preventivno posredovati na »*konkretno grožnjo svojemu obstoju*«, oziroma v kolikor bi Iran odstopil od Pogodbe o neširjenju jedrskega orožja (NPT), začel industrijsko plemenitenje jedrskega materiala ali oznanil namero o razvoju jedrskega orožja.

Po ocenah naj bi udarno jedro napada tvorilo 55 najsodobnejših izraelskih vojaških letal, namenjenih izvajanju zračnih napadov na velikih razdaljah. Kot najprimernejši se ponujata letali F-15I in F-16I, bistveno sodobnejši izvedenki letal, ki so sodelovala v napadu na Osirak leta 1981. Letala bi bila po vsej verjetnosti oborožena z laserskimi ali satelitsko vodenimi bombami, s prebojnimi bojnimi glavami BLU-113 in BLU-109, raketami popeye in raketami zrak-zrak python IV/V ter AMRAAM. V operaciji bi verjetno sodelovala tudi letala za nadzor zračnega prostora in zgodnje opozarjanje (Gulfstream G-550 ali Boeing 7007-300) in letala za oskrbo z gorivom (Boeing 707 Re'em).

Takšna udarna skupina bi za let do Irana lahko uporabila tri vstopne-izstopne operativne smeri ali njihovo kombinacijo. Milovac (2007: 19) meni, da je za napad najprimernejša t.i. srednja oziroma najkrajša smer (2300 km preko Saudove Arabije, Iraka in območji pod kurdskim nadzorom), pri čemer bi za kritje znotraj Irana lahko izkoristili številne iranske radarske mrtve cone v letu na nizkih višinah. Ozki koridorji vodijo do osrednjega Irana, kjer je tudi največ ključnih ciljev (Natanz, Arak in Esfahan). Hkrati bi druga, manjša skupina, okoli 10 letal, med letom nad Irakom zavila proti jugu (do Perzijskega zaliva), kjer bi iz varne razdalje lahko izvedla napad na reaktor v Bušnerju in na obrat za plemenitenje urana v Darkhouinu

Južni kontingent bi lahko teoretično dopolnili ali nadomestili z uporabo manevriranih raket z dosegom 1500 km, izstreljenih s treh podmornic tipa delfin. Z namestitvijo teh podmornic v Perzijski zaliv, bi bili obenem omogočeni tudi globinski udari na iransko ozemlje.

Napadi bi morali biti izvedeni hkrati, saj zaradi alarmiranja nasprotnikovih sil in sosednjih držav ter dolge poti nazaj, ne bi bilo možnosti za njihovo ponovitev. Gre vsekakor za izjemno ambiciozen načrt, ki je brez formalne, vendar tajne odobritve ZDA, ki nadzira iraški zračni prostor ter njene obveščevalne in tehnične podpore, v praksi težko izvedljiv.

Ključna pomanjkljivost predstavljenega načrta pa je relativna majhnost udarne flote bojnih letal dolgega dosega, ki zadošča le za napade na majhno število ciljev, zaradi česar bi bile iranske sposobnosti za razvoj in izdelavo jedrskega orožja v najboljšem primeru paralizirane le za nekaj let, medtem ko bi bil Izrael deležen ostre mednarodne politične obsodbe in hitrega iranskega odgovora v obliki napadov balističnih raket šahab 3, fajr 3 ali manevriranih raket sovjetskega izvora Kh-55, ki naj bi jih Iran skupaj s konvencionalnimi bojnimi glavami nabavil v Ukrajini. Poleg tega so Iranci zatrdili, da bodo napad Izraela enačili z napadom ZDA, zaradi česar naj bi legitimen vojaški cilj v regiji postale tudi vse ameriške enote, oporišča in oskrbovalne poti. Pri tem imajo poleg konvencionalnih sredstev in metod na voljo tudi številne asimetrične rešitve, kot je aktiviranje šiitske fronte v Iraku in Libanonu ter okrepitev napadov na Izrael s palestinskih ozemelj. (Milovac, 2007: 19)

Vsekakor bi opisana operacija s seboj prinesla številna tveganja in nepredvidljive posledice, vendar je težko verjeti, da bi Izrael privolil v izgubo jedrskega monopola v regiji, kar bi jedrski Iran zagotovo pomenil. Zaenkrat ostaja v ospredju t.i. evropski pristop korenčka in palice, vendar pa je zagotovo, da imata tako Izrael kot ZDA pripravljene alternativne načrte, če bi takšen pristop dokončno propadel. Obenem tudi kaže, da je temeljni pristop zaustavljanje širjenja vpliva Irana v Iraku in nestabilnem Libanonu, kjer se lahko razmere zaostrijo v državljansko vojno, kar bi bil lahko uvod v novo vojno s Hezbolahom, ki bi bila verjetno veliko bolj intenzivna kot leta 2006.

6. ZAKLJUČEK

Izrael je bil šele šesta država na svetu, ki je uspešno prevladal vse politične, finančne in tehnične ovire in prešel tehnološki jedrski prag, ki je omogočal razvoj jedrske opcije. Vendar pa je bila pot, ki jo je Izrael prehodil v iskanju »*ultimativnega*« *orožja*, v mnogočem drugačna in specifična od ostalih. Izrael se je podal na pot, za katero se je takrat zdelo, da je rezervirana le za velike sile sveta. Njegov program ni nikoli imel časovnega roka, temveč se je zanašal na improvizacije in izkoriščanje vseh priložnosti, ki so omogočale pospešitev in nadaljnji razvoj programa. V okolju, ki ni bilo naklonjeno jedrski proliferaciji, je Izrael le dobrih 20 let za ZDA uresničil cilj, ki sta si ga Ben Gurion in Bergmann tako želela – postal je država z jedrsko opcijo. Vendar pa je ena največjih posebnosti Izraela kot jedrske sile dejstvo, da (uradno) to ni. Izrael ni nikoli izvedel uradnega jedrskega testa. Nikoli ni priznal obstoja zmogljivosti za bogatenje urana in obstoja oborožitvenega jedrskega programa. Izrael je država jedrske dvoumnosti in jedrske nejasnosti. Pomanjkanje transparentnosti in jasnosti ter številne improvizacije so verjetno pripeljale do odkritja, ki ga ni nihče, najmanj pa Izraelci, pričakoval. Strategija jedrske dvoumnosti oziroma strategija jedrske nejasnosti sta prinesli Izraelu tako svobodo političnega delovanja kot zadostno stopnjo strateškega jedrskega odvrčanja. Izrael lahko pod dežnikom omenjene strategije krepí svoj jedrski potencial, razvija popolno jedrsko triado in izpopolnjuje svojo jedrsko tehnologijo, obenem pa ne doživlja mednarodnih in regionalnih pritiskov, oziroma jih zmanjšuje na minimum.

Geneze izraelskega jedrskega programa ni mogoče enoznačno določiti. Vendar pa menim, da lahko v zadostni meri potrdim hipotezo, da je željo po jedrski opciji, ki jo utelešata Ben Gurion kot politik in Bergmann kot znanstvenik, mogoče iskati v kolektivni psihozi obdobja po holokavstu. Izrael je od svojega nastanka pomenil zatočišče vsem preživelim Židom iz Evrope, obenem pa so ga obkrožali sovražniki, ki so pomenili realno grožnjo za ponovno katastrofo. Menim, da je bilo, tako v času zagona jedrskega programa kot danes, jedrsko orožje videno kot edino sredstvo, ki bi preprečilo morebiten poskus novega holokavsta in zagotovilo dolgoročen obstoj Izraela.

Potrditi je mogoče tudi drugo hipotezo, da je bilo jedrsko sodelovanje med Francijo in Izraelom dvostransko. Izrael je v obdobju tesnega političnega in vojaškega sodelovanja

med državama postavil trdne temelje jedrskemu programu, ki ga niso mogli zaustaviti niti pritiski ZDA v prvi polovici 60-ih let. Vendar je preveč poenostavljen pogled, da je bil Izrael le prejemnik jedrske tehnologije kot povračilo Francije za vlogo, ki jo je igral med Sueško krizo. Iz podatkov in pričevanj akterjev dogodkov v tistem obdobju, je mogoče dobiti vtis, da v določenem obdobju skorajda nista obstajala dva ločena jedrska programa, izraelski in francoski, temveč da je šlo za skupen jedrski program, katerega končni cilj je bil pridobitev jedrske opcije v obeh državah. Simbioza med relativno napredno francosko jedrsko tehnologijo in jedrskimi surovinami na eni strani ter vrhunska teoretična izobrazba izraelskih jedrskih fizikov na drugi strani, je bistveno skrajšala čas, potreben, da bi državi prešli tehnološki jedrski prag. Ti dogodki so tudi potrdili usmeritev Izraela, ki je že od zametkov svojega programa iskal ravnovesje med teoretičnimi in praktičnimi pristopi k jedrskim raziskavam.

Večkrat je bilo poudarjeno, da sta jedrska dvoumnost oziroma jedrska nejasnost posledica številnih prilagajanj jedrskega programa na različne dejavnike, ki so posredno ali neposredno vplivali na njegov razvoj. Kljub vsemu je jedrska nejasnost sedaj eden izmed stebrov izraelske varnostne doktrine, ki v sedanjih razmerah še vedno zagotavlja zadostno stopnjo odvrčanja. Del takšne strategije je tudi t.i. »*Samsonova opcija*⁵⁵«, ki je termin, ki opisuje domnevno izraelsko strategijo odvrčanja z grožnjo po masovnem povračilnem udaru z jedrskim orožjem kot skrajnem sredstvu proti državam, katerih vojaški napadi grozijo obstoju Izraela, ali proti drugim tarčam. Gre torej za podoben koncept kot so Cohenove t.i. »*rdeče linije*«. Po mnenju ameriškega novinarja Seymoura Hershha in izraelskega zgodovinarja Avnerja Cohena so termin »*Samsonova opcija*« sredi 60-ih ustvarili Ben Gurion, Peres, Eškol in Dajan. V originalnem konceptu pa je »*Samsonova opcija*« pomenila le sposobnost jedrskega odvrčanja. Vendar je v istem obdobju prišlo do odločitve, da bo glavni nosilec odvrčanja konvencionalna vojaška moč. Jedrska dvoumnost ter »*Samsonova opcija*« kot njen del pa sta prevzeli vlogo posrednega jedrskega odvrčanja.

Vendar je jedrska dvoumnost oziroma jedrska nejasnost učinkovita le ob jedrskem monopolu Izraela v regiji. Če bi bili vsi poskusi svetovne skupnosti in Izraela neuspešni, in

---

⁵⁵ »*Samsonova opcija*« je dobila ime po biblični figuri Samsona, ki je s poružitvijo stebrov v filistejskem templju ubil sebe in tisoče Filistejcev, ki so se zbrali, da bi ga videli ponižanega.

bi Iran dejansko uspel pridobiti jedrsko orožje, obstaja realna možnost, da se obdobje jedrske nejasnosti konča. Louis René Beres, vodja Projekta Daniel⁵⁶, skupine, ki je svetovala premirju Arielu Šaronu, je menil, da bi se učinkovitost odvracanja »*Samsonove opcije*« povečala, če bi se končalo z jedrsko dvoumnostjo. V članku leta 2004 je predlagal uporabo »*Samsonova opcija*« za »*podporo konvencionalnim preventivnim delovanjem*« proti sovražnim jedrskim ali nejedrskim ciljem, ker bi se »*brez takšnih orožij, Izrael moral popolnoma zanašati na nejedrske sile, ki morebiti ne bi bile sposobne odvracati sovražnih povračilnih akcij na izraelske preventivne napade*«. Če bi se torej končalo obdobje jedrske nejasnosti kot posledica izgube jedrskega monopola, bi »*Samsonova opcija*« postala prevladujoča doktrina uporabe jedrskega orožja za strateško jedrsko odvracanje. Ali bo res prišlo do tega bo pokazal razvoj dogodkov v bližnji prihodnosti. (http://en.wikipedia.org/wiki/Samson_Option)

V celoti lahko potrdim tudi svojo zadnjo hipotezo. Nedvomno je največja trenutna grožnja izraelski nacionalni varnosti iranski jedrski program, ki sovpada s širjenjem iranskega vpliva v regiji, predvsem v Libanonu ter Siriji, nenazadnje pa tudi v Iraku. S tem se je kompleksnost situacije v primeru oborožene akcije proti iranskim jedrskim ciljem bistveno povečala, saj ima tako Iran na voljo, poleg balističnih raketnih napadov na Izrael, še zmožnost asimetričnega delovanja na Izrael preko libanonske fronte. Vendar zgodovinski primeri kažejo, da je Izrael kot glavno grožnjo svoji varnosti vedno dojemal morebitno jedrsko pariteto v regiji. Zato obstaja velika verjetnost, da bi bila v primeru konkretnih obveščevalnih informacij ali dejanj v smeri iranske jedrske opcije, sprožena preventivna vojaška operacija, sorazmerna stopnji ogroženosti. Vsekakor je nesporno dejstvo, da ima Izrael največ izkušenj na svetu z napadi na jedrske reaktorje, kar kaže napad na Osirak in nenazadnje na sirski reaktor. Zato obstaja realna možnost, da bi takšna operacija proti iranskim jedrskim objektom dosegla vsaj določeno stopnjo uspešnosti.

---

⁵⁶ Projekt Daniel je bil izraelski projekt ustanovljen leta 2003, katerega naloga je bila oceniti grožnje Izraelu s strani drugih držav na Bližnjem vzhodu, zlasti s strani iranskega jedrskega programa. Skupino so sestavljali vrhunski izraelski strokovnjaki s področja zunanje politike in vojaških znanosti. Poročilo je bilo predano premieru Šaronu, o njem pa so razpravljali tudi na posvetih med Izraelom, ZDA in Natom. V poročilu je bilo predlagano, da mora Izrael storiti vse, da prepreči oblikovanje proti-Izraelske koalicije, in da takšna koalicija pridobi orožje za množično uničevanje. Predlagano je bila tudi, da Izrael ohrani možnost za preventivni napad, ki so ga opisali kot »*predhodna samoobramba*«. Predlagana je bila tudi ohranitev jedrske dvoumnosti. Če bi kakšna druga država (Iran) pridobila jedrsko tehnologijo, pa je bilo predlagano omejeno razkritje izraelskega jedrskega potenciala za odvracanje. (http://en.wikipedia.org/wiki/Project_Daniel)

Obstaja pa dvom ali bi bil iranski povračilni odgovor uspešen. Izrael ima namreč, ob ameriškem, najbolj izpopolnjen protiraketni ščit, katerega jedro tvorijo rakete Arrows-2, kar daje dokaj zadovoljivo stopnjo varnosti pred iranskim raketnim napadom. Ob marginalizaciji Hamasa v Gazi, bi verjetno največjo trenutno nevarnost predstavljalo gibanje Hezbolah, ki pa bi bilo tokrat v bistveno slabšem položaju:

- Prvič; Južni del Libanona do reke Litani je sedaj pod nadzorom mednarodnih sil ZN, kar bi bistveno poslabšalo učinkovit domet Hezbolahovih raket.
- Drugič; Izrael je analiziral napake iz vojne leta 2006, zato bi verjetno v primeru novega konflikta prišlo do hitre kombinirane zračne in kopenske ofenzive na cilje v Libanonu.
- Tretjič; Izrael je pospešil razvoj tehnološko naprednih sistemov obrambe proti nevedenim raketam kratkega dosega, kakršne uporablja Hezbolah. To vključuje tudi pospešen razvoj in uvedba laserskih protiraketnih sistemov.
- Četrtoč; Kljub krepitvi Hezbolahovega vpliva v Libanonu po vojni leta 2006, so se povečala notranja trenja med pripadniki šiitov, sunitov in kristjanov. Zlasti eskalacija konflikta med šiitskim Hezbolahom in sunitskimi skupinami je državo pripeljala na rob državljanske vojne. Vse to je škodovalo ugledu Hezbolahu kot izključno proti-izraelski organizaciji.

Vse to seveda ne zmanjšuje tveganosti morebitnega napada na Iran. Vendar bi bilo vsakršno tveganje za izraelsko vodstvo manjše kot jedrski Iran. Kljub vsemu se zdi, da vse strani še vedno polagajo največ upov v t.i. evropski pristop korenčka in palice, saj obstaja splošen konsenz, da bi vsakršna eskalacija nasilja lahko imela širše posledice, ne le v regiji, temveč na globalnem nivoju.

Po šestih desetletjih obstoja države Izrael se zdi, da je pot do končnega miru med Izraelom in Palestinci ter ostalimi državami v regiji še daleč. Kljub nedvomni tehnološki in vojaški superiornosti Izraela napram ostalim sosednjim državam, izraelska varnostna situacija še nikoli ni bila tako kompleksna kot je danes. Stopnja konvencionalne ogroženosti je sicer bistveno nižja, vendar asimetrične grožnje in proliferacija orožja za množično uničenje v regiji pomenita stalno grožnjo, ki zahteva prav tako asimetrične pristope. Izrael se na to odziva tako z razvijanjem naprednih tehnoloških oborožitvenih sistemom kot z iskanjem političnega napredka. Ustanovitev palestinske države in dogovor s Sirijo o statusu Golana, bi nedvomno pripomogli k sprostitvi napetosti, prav tako pa bi bil

to ključni korak k ustavitvi širjenja vpliva Irana v regiji, saj bi takšna dejanja dolgoročno oslabila proti-izraelsko klimo. V nasprotnem primeru, torej krepitevi Irana in njegovega jedrskega programa, za katerega sicer ne obstajajo konkretni dokazi, da ima (aktiven) oborožitveni program, pa bi se Izrael znašel pred resno dilemo, ali naj se odpove jedrski nejasnosti kot zadnji evolucijski stopnji uspešne strategije jedrske dvoumnosti ter pokaže vsaj del svojega jedrskega potenciala. Posledice takšnega dejanja so nepredvidljive, zlasti če odpovedo racionalne varovalke, ki so svet že obvarovale pred jedrskim holokavstom. Prav to zbuja največjo stopnjo negotovosti med izraelskim vodstvom. Če se Iran odloči za t.i. »državni samomor« in napade Izrael kljub povračilnim jedrskim udarom, bi bile posledice za Izrael, kot majhno državo z veliko gostoto prebivalstva, nepredstavljive. Prva prioriteta izraelske nacionalne varnosti torej ostaja preprečiti Iranu dosego vsakršne, tudi osnovne jedrske paritete.

Tako za druge jedrske države pred Izraelom in po njem ostaja spoznanje, da jedrska opcija nikoli ne more biti izključni nosilec nacionalne varnostne politike, zlati ne v kompleksnem sodobnem varnostnem okolju, ki zahteva uporabo širokega spektra sredstev in pristopov, ki so bistveno bolj učinkoviti kot golo zanašanje na jedrski arzenal.

7. LITERATURA

7.1 Monografije

- Avner Cohen (1998): *Israel and the Bomb*. New York: Columbia University Press.
- Krpin, Michal (2007): *The bomb in the basement: How Israel went nuclear and what that means for the world*. New York: Simon & Shuster Paperback.
- Lubi, Darko (1999): *Jedrsko širjenje po hladni vojni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Shahak, Israel (1997): *Open secrets: Israeli nuclear and foreign policies*. Chicago: Pluto Press.
- Thomas, Gordon (2002): *Skrivnostna zgodba Mosada*. Tržič: Učila International.

7.2 Enciklopedije

- *International military and defense encyclopedia* (1993): Washington, New York: Brassey's.
- *Tehnična enciklopedija* (1984): Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- *Vojna enciklopedija* (1973): 2. izd., Beograd: Redakcija Vojne enciklopedije.

7.3 Članki

- Dakič Prelec, Drago (2005): Operacija "Opera". *Revija Obramba* (3), 25-27.
- Milovac, Blaž (2007): Cilj: Iran. *Revija Obramba* (9), 19-23.
- Vilar, Andrej (1996): Jomkipurska vojna. *Revija Obramba* (11), 45-46.

7.4 Medmrežni viri

- *Deterrence*. Encyclopedia Britannica. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/eb/article-9030106/deterrence> (27. marec 2008).
- *Deterrence theory*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Deterrence_theory (27. marec 2008).
- D. Farr, Warner (1999): The Third Temples's Holy Of Holies: Israel's Nuclear Weapons. *The Counterproliferation Papers*, USAF Counterproliferation Center. Dostopno prek:

- <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/cpc-pubs/farr.htm> (25. februar 2008).
- Erlangler, Steven (2007): Israel Silent on Reports of Bombing within Syria. *New York Times*, 29. november. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2007/10/15/world/middleeast/15mideast.html?_r=1&oref=s (27. marec 2008).
  - E. Sanger, David in Mark Mazzetti (2007): Israel Struck Syrian Nuclear Project, Analysts Say. *New York Times*, 14. november. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2007/10/14/washington/14weapons.html?_r=1&oref=slogin (15. april 2008).
  - *Front de Libération nationale (FLN)*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/National_Liberation_Front_%28Algeria%29 (21. februar 2008).
  - *Glossary*, Global Security Institute. Dostopno prek: http://www.gsinstitute.org/dpe/glossary.html#mutually_assured (27. marec 2008).
  - Grant, Rebecca (2002): Osirak and Beyond. *Air Force Magazine* (8). Dostopno prek: <http://www.afa.org/magazine/Aug2002/0802osirak.html> (1. junij 2008).
  - *Ha'aretz - Blast, from the past to the present*. Federation of American Scientists (FAS). Dostopno prek: <http://www.fas.org/news/israel/000808-israel-1.htm>, (10. september 2007).
  - *Ha'aretz - Obsessive secrecy undermines democracy*. Federation of American Scientists (FAS). Dostopno prek: <http://www.fas.org/news/israel/000808-israel-1.htm> (10. september 2007).
  - *Hagana*, Wikipedia. Dostopno prek: <http://en.wikipedia.org/wiki/Hagana> (21. februar 2008).
  - *In Text. US accuses Syria and N Korea*. BBC News. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7366176.stm (20. maj 2008).
  - *Israel and weapons of mass destruction*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Israel_and_weapons_of_mass_destruction (20. junij 2007).
  - *Israel 'has 150 nuclear weapons'*. BBC News. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7420573.stm (20. junij 2008).

- *Israel Intelligence Agencies*. Federation of American Scientists (FAS) – Intelligence Resource Program. Dostopno prek: <http://www.fas.org/irp/index.html> (23. februar 2008).
- *Israeli Nuclear Delivery Systems*. Center for Defense Information. Dostopno prek: <http://www.cdi.org/issues/nukef&f/database/isnukes.html> (4. marec 2008).
- *Israeli PM in nuclear arms hint*. BBC News. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6170845.stm (4. marec 2008).
- *Israel: Nuclear Overview*. Nuclear Threat Initiative (NTI). Dostopno prek: http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/Nuclear/index_3578.html (4. marec 2008).
- *Israel's nuclear program*. BBC News. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3340639.stm (4. marec 2008).
- *Israel's Nuclear Weapon Capability: An Overview*. Wisconsin Project on Nuclear Arms Control. Dostopno prek: <http://www.wisconsinproject.org/countries/israel/nuke.html> (21. februar 2008).
- *Israel's Nuclear Weapon Program*. Nuclear Weapon Archive. Dostopno prek: <http://nuclearweaponarchive.org/Israel/Isrhist.html> (4. marec 2008).
- *Israel Tests a New Propulsion for 4,000 km Jericho III Missile*. Defense Update. Dostopno prek: http://www.defenseupdate.com/newscast/0108/news/170108_missile (4. marec 2008).
- *Land of Israel*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Land_of_Israel (21. februar 2008).
- *LEKEM*. Federation of American Scientists (FAS) – Intelligence Resource Program. Dostopno prek: <http://www.fas.org/irp/world/israel/lekem/index.html> (26. februar 2008).
- Melman, Yosi (1990) *Why Israel May Show Its Nuclear Hand*. *New York Times*, 6. avgust. Dostopno prek: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C0CE7D91131F935A3575BC0A966958260&st=cse&sq=israel+nuclear&scp=7> (3. marec 2008).

- *Memo from Kissinger to Nixon 19.7.1969*. Nixon Presidential Library & Museum. Dostopno prek: http://nixon.archives.gov/virtuallibrary/documents/mr/071969_israel.Pdf (3. marec 2008).
- *Negev Nuclear Research Center*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Negev_Nuclear_Research_Center (27. marec 2008).
- *Nuclear Doctrine*. Nuclearfiles.org. Dostopno prek: <http://www.nuclearfiles.org/menu/keissues/nuclear-weapons/issues/policies/nuclear-doctrine.htm> (27. marec 2008).
- *Nuclear program of Iran*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_program_of_Iran (21. februar 2008).
- *Nuclear Reactors*. United States Nuclear Regulatory Commission (U.S. NRC). Dostopno prek: <http://www.nrc.gov/reading-rm/basic-ref/students/reactors.html> (21. februar 2008).
- *Nuclear reprocessing*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_reprocessing (21. februar 2008).
- *Nuclear weapons and Israel*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_weapons_and_Israel (10. september 2007).
- *Nuclear Weapons – Israel*. Federation of American Scientists (FAS). Dostopno prek: <http://www.fas.org/nuke/guide/israel/nuke/index.html> (20. junij 2007).
- *Nuclear Weapons Programs*. Globalsecurity.org. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/syria/nuke.htm> (15. april 2008).
- *Nuclear Weapons Programs*. Globalsecurity.org. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/iran/nuke.htm> (15. april 2008).
- *Olmert: Izrael ima jedrsko orožje*. RTV. Dostopno prek: http://www.rtvsl.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=128203%231165909805 (4. marec 2008).
- *Processing of Used Nuclear Fuel for Recycle*. World Nuclear Association. Dostopno prek: <http://www.world-nuclear.org/info/inf69.htm> (21. februar 2008).
- *Partial Test Ban Treaty (PTBT)*. Nuclear Threat Initiative (NTI). Dostopno prek: <http://www.nti.org/db/china/ptbtorg.htm>, (4. marec 2008).

- Price, Matthew (2004): Spotlight on Israel's nuclear facilities. *BBC News*, 16. junij. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3870279.stm (25. februar 2008).
- *Pressurized Water Reactor (PWR)*. Virtual Nuclear Tourist. Dostopno prek: <http://www.nucleartourist.com/type/pwr.htm> (21. februar 2008).
- Project Daniel. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Project_Daniel (21. februar 2008).
- *Report: IDF raid seized nuclear material before Syria air strike*. Haaretz.com. Dostopno prek: <http://www.haaretz.com/hasen/spages/906334.html> (15. april 2008).
- *Samson Option*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Samson_Option (21. februar 2008).
- Schmemmann, Serge (1998): Israel Clings to Its 'Nuclear Ambiguity'. *New York Times*, 6. junij. Dostopno prek: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9904E0D6173CF932A15755C0A96E958260&st=cse&sq=israel+nuclear&scp=9> (3. marec 2008).
- *Second-strike*. Answers.com. Dostopno prek: <http://www.answers.com/topic/second-strike?cat=technology> (1. junij 2008).
- *Sharon sticks to nuclear policy*. BBC News. Dostopno prek: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3869125.stm (4. marec 2008).
- *SSK Dolphin Class*. Naval Technology. Dostopno prek: <http://www.naval-technology.com/projects/dolphin/> (1. junij 2008).
- Stout, David (2007): Israel's Nuclear Arsenal Vexed Nixon. *New York Times*, 29. november. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2007/11/29/world/middleeast/29nixon.html?_r=1&st=cse&sq=israel+nuclear&scp=1&oref=slogin (3. marec 2008).
- *Syria and weapons of mass destruction*. Wikipedia. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Syria_and_weapons_of_mass_destruction (1. junij 2008).
- *Tlačnovodni reaktor*. Wikipedia. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Tla%C4%8Dnovodni_reaktor (21. februar 2008).

- *Wisconsin Project on Nuclear Arms Control: Israel's Nuclear Weapon Capability. An Overview.* Dostopno prek:
www.wisconsinproject.org/countries/israel/nuke.html (20.junij 2007).